

ส่วนการค้าวัวต่าง ม้าต่างบนคอกของพ่อค้าชาวไทใหญ่และจีนฮ่อแม่ลคบหาหลงไป แต่ยังคงมีให้เห็นอยู่ทั่วไปบ้างประปราย “บริเวณเมืองฝางช่วงนั้น แต่ก่อนไม่ได้เป็นที่อยู่อาศัยของใคร เป็นเพียงทุ่งเลี้ยงสัตว์ของชาวบ้านพื้นเมือง ซึ่งตั้งหมู่บ้านอยู่ที่ลุ่มข้างล่างถัดลงไป ต่อมาชาวไทใหญ่อพยพมาอยู่ที่ตั้งบ้านเรือนและทำนาไปพร้อมๆ กับทำมาค้าขายเดินทางไกลไปตามเมืองต่างๆ เช่น ไปรัฐฉานไปเชียงใหม่ ตอนแรกใช้วัวต่าง ต่อมาใช้ม้าต่าง แลวถนนกองกาดตอนนี้เป็นที่หาซื้อของ เอาของจากฝางท้องถิ่นไปขายยังเชียงใหม่ รัฐฉานเรื่อย ๆ” (สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่อำเภอฝาง 1 ธันวาคม พ.ศ. 2545) ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างพ่อค้าที่เชียงใหม่ “ส่วนใหญ่พวกพ่อค้าจีนและไทยพื้นเมืองจากเมืองลำปาง เชียงใหม่จะนำทองคำมาให้กับพ่อค้าชาวไทใหญ่ที่เดินทางค้าขายไปตามชายแดน เพื่อขอให้เราไปนำฝิ่นจากรัฐฉานที่ปลูกกันมาให้เขา ส่วนพ่อค้าไทใหญ่ซึ่งเอาของเครื่องใช้ต่างๆ ขึ้นไปแลกก็จะได้ค่าขนส่ง” (สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่อำเภอฝาง 1 ธันวาคม พ.ศ. 2545)

อย่างไรก็ตาม การทำการค้าบนคอกไม่ใช่เรื่องราวรื่นเริงอีกต่อไป จะพบว่า พ่อค้าวัวต่างม้าต่างเหล่านี้ต้องพบกับปัญหาใหม่ๆ ที่ต้องเผชิญกับกองกำลังต่างๆ ตามป่าเขาบนคอก ไม่ว่าจะเป็นกองกำลังจีนฮ่อ กองกำลังก๊กชาติไทใหญ่ หรือทหารพม่า เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าว เขตภาคเหนือตอนบนของไทยรวมไปถึงเมืองต่างๆ ของรัฐฉานในแถบลุ่มน้ำสาละวินได้ตกเป็นพื้นที่การสู้รบระหว่างกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รัฐบาลทหารพม่า กองกำลังจีนฮ่อและรัฐบาลไทยที่คอยปกป้องชายแดนและปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดนจากปัญหาเรื่องยาเสพติดและปัญหาคอมมิวนิสต์ที่กำลังแพร่กระจายมาจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ อย่างเช่น พ่อค้าชาวไทใหญ่ที่อพยพมาก่อนทำการค้าระหว่างดินแดน ถูกรบกวนจากกองกำลังจีนฮ่อ จึงมาขอความช่วยเหลือจากกองกำลังก๊กชาติไทใหญ่ที่อาศัยอยู่ระหว่างชายแดน “เพื่อนผมอีกคนเข้มาพร้อมกับเจ้าน้อย (ซอฮันตี้) เพราะว่า ช่วงนั้นแกทำมาค้าขายเป็นกองคาราวานฝิ่นระหว่างเมืองฝางกับรัฐฉาน แต่ถูกพวกนายพลลี กองพล 93 ของพวกจีนฮ่อบีบแค้นด้วยการจะเก็บภาษีกองคาราวานฝิ่น แกก็ไม่ยอม เจ้าน้อยก็เลยชวนเพื่อนผมเข้าร่วมต่อต้านด้วย ไม่ยอมให้จีนฮ่อเก็บภาษี” (สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่อำเภอฝาง 1 ธันวาคม พ.ศ. 2545)

ขณะเดียวกันรูปแบบของการค้าวัวต่างม้าต่าง กองคาราวานบนคอกก็เริ่มเปลี่ยนไป โดยในสถานการณ์ปัญหาการเมืองระหว่างโลกเสรีนิยมและคอมมิวนิสต์ ประกอบกับปัญหาทางการเมืองความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในพม่า ในช่วงเวลานี้ได้ทำให้การค้าบนภูเขาเดิมนั้นไปด้วยกองคาราวานฝิ่น จะพบว่า ผลทางการเมืองที่มีการสู้รบ การเกิดกองกำลังต่อสู้เพื่อเรียกร้องอิสรภาพได้ทำให้เกิดการค้าฝิ่นและเฮโรอีนขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนนำเงินจากการค้าฝิ่นมาซื้ออาวุธทั้ง โดยกลุ่มกองกำลังจีนฮ่อ กองกำลังทหารพม่าหน่วยก่าวเย (Ka Kwe Ye) รวมทั้งกองกำลังของขุนต่ำ โดยพ่อค้ากองคาราวานวัวต่าง ม้าต่าง บ้างถูกเรียกเก็บค่าหัวคิวจากทหารจีนฮ่อ ทหารของกองกำลังขุนต่ำหรือในบางครั้งกองกำลังเหล่านี้ตั้งกองคาราวานเพื่อส่งสินค้าของตนจากโรงงานผลิตเฮโรอีนในแถบชายแดนเพื่อทำการค้าเอง เป็นต้น ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกองกำลังต่างๆ กับชาวบ้านในแถบรัฐฉาน โดยเฉพาะบนคอก จึงกลายเป็นการที่กลุ่มกองกำลังบังคับให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ บนคอกในเขตรัฐฉานและคะฉิ่น ทั้งชาวมูเซอ อาข่า

ปะหล่อง ฯลฯ เปลี่ยนพืชที่ปลูกในระบบการผลิตไปสู่การปลูกฝิ่นเพื่อขายตามความต้องการของกลุ่มกองกำลังทั้งหลาย

กลุ่มทหารพรรคก๊กมินตั๋งรู้จักแหล่งผลิตฝิ่นแหล่งใหญ่เป็นอย่างดีในเขตภูเขาประเทศพม่า ซึ่งมีชาวคะฉิ่นและชาวว่าทำการปลูกฝิ่นให้กับจีนฮ่อ รวมถึงการปลูกฝิ่นของกลุ่มชาวม้งและกลุ่มอื่นๆ บนภูเขาในเขตประเทศลาว กลุ่มทหารพรรคก๊กมินตั๋งจึงสามารถรับซื้อฝิ่นและเก็บ “ส่วย” จากการค้าฝิ่นที่ผลิตกันในเขตสามเหลี่ยมทองคำเพื่อสนับสนุนกองทัพกู้ชาติของตนเองพอ ๆ กับกลุ่มกั๊กชาติอิสระกลุ่มกะเหรี่ยง กองทหารรัฐฉานในเขตประเทศพม่าที่เริ่มแตกแยกเป็นหลายกลุ่มเพราะขัดแย้งในทางอุดมการณ์ ขณะที่สถานการณ์ในระดับโลกเริ่มกดดันเรื่องการค้ายาเสพติดของขุนสำและจีนฮ่อในบริเวณเขตรัฐฉานและในเขตภาคเหนือตอนบนของไทย รวมไปถึงสถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างคอมมิวนิสต์กับโลกเสรีที่เติบโตและเป็นที่หวาดเกรงของรัฐบาลไทยต่อเนื่องไปจนถึงรัฐบาลสหรัฐอเมริกาตามลำดับ อย่างเช่น เรื่องเล่าจากประสบการณ์ของ ท่านผู้เฒ่าชาวไทใหญ่ อดีตคนทำงานให้กับหน่วยทหารไทยเล่าให้ฟังถึงความสัมพันธ์ระหว่างกองกำลังจีนฮ่อกับปัญหาเสพติดและคอมมิวนิสต์ที่ชายแดนว่า “พวกนายพลลีของกองพล 93 ขึ้นเหนือไปซื้อฝิ่นที่ชายแดนจีน แล้วก็กลับมาพู่ว่าพวกจีนแดง คอมมิวนิสต์เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ทหารไทยช่วงนั้นก็เชื่อ เพราะว่าเราไม่มีหน่วยข่าวกรองที่จะตรวจสอบข้อมูลอีกรอบ ก็ถูกจีนฮ่อหลอกไปเรื่อยๆ ทหารไทยก็เชื่อจีนฮ่อตามชายแดน ก็ทำกันไปเรื่อยๆ มีอยู่ครั้งหนึ่งพวกจีนฮ่อเขารู้ว่าฝรั่งจะมาซื้อฝิ่นไปเผาทำลาย เขาก็เลยเอาฝิ่น 3 ตันที่มีอยู่ไปผสมมันฝรั่งและถั่วเหลืองให้หนักเพิ่มขึ้นไปอีกเป็น 12 ตันเพื่อขายหลอกฝรั่งอีก พวกฝรั่งก็ซื้อไปเผากันที่หนองฮ่อรวม 12 ตัน โดยไม่รู้ว่าจริงๆ แล้วฝิ่นที่เผาไปนั้นมีอยู่แค่ 3 ตันเท่านั้นเอง พวกฝรั่งก็โดนหลอกไป จีนฮ่อพอได้เงินมาก็เอาเงินบางส่วนไปให้กับนายทหารใหญ่ แล้วสร้างบ้านเอาไว้อย่างดีที่คอยแม่สะลอง จีนฮ่อเลยได้ทั้งเงินไปซื้ออาวุธปืนต่อ”

ในช่วงเวลานี้ กลุ่มกองกำลังที่สำคัญของชาวไทใหญ่ คือ “หนุ่มศึกหาญ” ที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2501 (ค.ศ. 1958) โดยการนำของเจ้าน้อยชอฮันตี้ร่วมกับราษฎรในรัฐฉาน ตั้งกองกำลังอยู่ที่เมืองหางและเมืองคว้นทำการต่อต้านกับพม่าเพื่อเรียกร้องเอกราชของรัฐไทใหญ่กลับคืนมา แต่การต่อสู้ของกองกำลังกั๊กชาติชาวไทใหญ่กลับเกิดปัญหาที่ภายในกลุ่มชาวไทใหญ่เองกลับแตกแยกออกเป็นหลายกลุ่มหลายเหล่า เพราะความขัดแย้งในอุดมการณ์ทางการเมืองและการต่อสู้

ขณะที่รัฐบาลไทยภายใต้การกดดันจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้พยายามแก้ไขปัญหายาเสพติด คอมมิวนิสต์และความมั่นคงปลอดภัยตามแนวชายแดน ดังเช่น เรื่องเล่าจากอดีตผู้ช่วยงานด้านข่าวกรองให้กับหน่วยทหารไทย เล่าว่า “ช่วงหนึ่งท่านเลขาธิการสภาความมั่นคงแห่งชาติช่วงนั้น ได้รับข่าวจากกองกำลังจีนฮ่อว่า มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์จำนวนมากที่บริเวณป่าซาง ก็เลยต้องการตรวจสอบข้อมูลกลัวว่าจะถูกหลอก ก็เลยมาหาเส้นสายแถวแนวชายแดนว่าใครพอจะตรวจสอบข้อมูลได้บ้าง ผมก็เลยขอให้ชาวมูเซอ เพื่อนผมไปตรวจสอบข้อมูล ผมก็หลอกชาวมูเซอว่า ผมอยากได้ฝิ่นที่ป่าซาง ที่เขาว่ากันว่าราคาถูกและมีจำนวนมาก ชาวมูเซอก็รับจะไปทำให้ ผมก็ออกเงินส่วนตัวไป 7,000 บาทเพื่อให้เขา

ไปซื้อผืนและบอกให้เขาไปเที่ยวให้ทั่วๆ ดูว่าใครเป็นใคร มีใครอยู่บ้าง แต่พอผมเจอไปถึงก็ถูกผกก.จับเอาไว้ขังไปหมด ให้เข้าไปอบรม 20 วัน อบรมเรื่องการทหาร การเป็นคอมมิวนิสต์ แต่สุดท้ายก็ปล่อยกลับมาพร้อมกับข้าวของเดิมที่ยึดไว้ และยังให้ข้าวของพวกเครื่องหมายต่างๆของคอมมิวนิสต์กลับมาพร้อมกระสุนและปืนด้วย ผมก็บอกพวกผมเชื่อว่า อย่าเอาเครื่องหมายเข้ามาและผืนก็ให้เก็บเอาไว้แล้วให้ไปรออยู่ที่เมืองยอน ถิ่นที่พญาจะฮือ ผู้นำชาวมูเซออาศัยอยู่ที่นี่ ผมก็แะไปหาพวกเขาที่นั่น แล้วพาทหารไทยไปดูเครื่องหมายต่างๆ ของคอมมิวนิสต์และเช็คว่า มีคนไทยไปเป็นผกก. ที่นั่นบ้างหรือเปล่านั้นก็พบว่าไม่มี

เรื่องเล่าจากประสบการณ์ข้างต้นอาจสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาเรื่องยาเสพติดและปัญหาคอมมิวนิสต์ตามแนวชายแดนเกิดขึ้นและกลายเป็นปัญหาที่รัฐบาลไทยตลอดจนนานาชาติแสดงความเป็นห่วงอย่างมาก

ความพยายามแก้ไขปัญหายาเสพติด ปัญหาคอมมิวนิสต์และความมั่นคงปลอดภัยตามแนวชายแดนที่เกิดขึ้น รัฐบาลไทยได้ใช้นโยบาย“รัฐกันชน” (Buffer state) มาตั้งแต่ในช่วงหลังสงครามเย็นเพื่อต้องการป้องกันปัญหาต่างๆ ไม่ให้เกิดขึ้นกับประเทศไทย โดยนโยบายดังกล่าวได้ใช้กับพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยกับพม่าโดยสนับสนุนให้รัฐชาติพันธุ์ตามแนวชายแดนอย่างไทใหญ่และกะเหรี่ยงต่อสู้กับรัฐบาลทหารพม่า

ข้อมูลเกี่ยวกับรัฐกันชนอาจไม่มีเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จากการค้นคว้าของ วันดี สันติวิเมธิ (วันดี 2546: 30-32) และนักวิชาการทางด้านความสัมพันธ์ไทย-พม่า พบว่า รัฐบาลไทยตั้งแต่ช่วงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ได้ให้ความช่วยเหลือกลุ่มกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ในเรื่องของอาวุธและการฝึกอบรมทางการทหารเพื่อแลกกับข่าวคราวตามแนวชายแดน และการป้องกันปัญหาเรื่องยาเสพติดและภัยความมั่นคงจากลัทธิคอมมิวนิสต์

จะเห็นได้ว่า นโยบายรัฐกันชนของรัฐบาลไทยนั้น ในทางหนึ่งต่างสอดคล้องกับการต่อสู้เพื่อเรียกร้องอิสรภาพของกลุ่มไทใหญ่และกะเหรี่ยง ขณะเดียวกันก็มีเหตุผลและมีที่มาที่ไปทางการเมืองและเศรษฐกิจที่อาจทำความเข้าใจได้ กล่าวคือ ในทางการเมือง รัฐกันชนได้เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่าทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะความขัดแย้งและการทำสงครามระหว่างกันมายาวนานหลายศตวรรษ ขณะที่รัฐบาลไทยได้สร้างความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มชาติพันธุ์ตามแนวชายแดนด้วยเหตุผลคล้ายคลึงกันเพื่อคอยช่วยเป็นกันชนในการต่อสู้กับรัฐบาลพม่า แต่ขณะเดียวกันก็มุ่งหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วย ดังเช่น ในอดีตที่ผ่านมา จะพบว่ารัฐบาลไทย โดยเฉพาะบางกลุ่มนักการเมืองได้ผลประโยชน์จากการทำสัญญาการค้ากับชนกลุ่มชาติพันธุ์ อย่าง กะเหรี่ยง ไทใหญ่ ในการค้าไม้ ทำเหมืองพลอย ส่วนรัฐบาลทหารพม่าได้พยายามกำจัดกลุ่มชาติพันธุ์ให้พ้นทางในด้านหนึ่งก็เพื่อเข้าไปเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในเขตชายแดนด้วยเช่นกัน (Bryant 1997, Global Witness 2004)

จากข้อมูลข้างต้นที่นำเสนอมานั้น อาจประมวลได้ว่า รัฐพม่าภายหลังการปลดแอกจากอาณานิคมอังกฤษ และรัฐไทยภายใต้กระแสกดดันจากตะวันตกในเรื่องความมั่นคงแห่งชาติจากยาเสพติดและคอมมิวนิสต์ ได้ทำให้รัฐไทยให้ความสนใจต่อการปกป้องเขตแดนและอธิปไตยอย่างเข้มข้น

โลกาภิวัตน์กับการท้าทายชุมชนในจินตนาการของรัฐไทย: ยาบ้า-ของเถื่อน, สวนสัม-แรงงานพลัดถิ่นในยุคเศรษฐกิจทุนนิยม (พ.ศ. 2530-ปัจจุบัน)

ภายหลังปีพ.ศ. 2530 จนถึงปัจจุบัน สถานการณ์โดยทั่วไปภายหลังกระแสคอมมิวนิสต์คลี่คลายลงก็คือ เศรษฐกิจของประเทศไทยเริ่มเติบโตและขยายตัวขึ้นตามลำดับ ซึ่งพิจารณาได้จากภาวะการส่งออกสินค้าของประเทศไทยไปยังต่างประเทศเติบโตสูงขึ้น ด้วยเพราะการกำหนดเป้าหมายการส่งออกสินค้า การขยายตัวทางเศรษฐกิจจากการผลิตและบริโภคภายในประเทศ ขณะที่ความเข้มข้นของการค้าชายแดนทั้งถูกและผิดกฎหมายเติบโตขึ้นตามลำดับด้วยเช่นกัน

ในช่วงเวลาดังกล่าว อาจบอกได้ว่า ผิ่นและเฮโรइनไม่ได้ลดน้อยลงไปกว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาแต่อย่างใด และกลับยังคงมีการผลิตอยู่มากในเขตของกลุ่มว่า โกก้างและหลอยหม่อในรัฐฉานตอนบน (S.H.A.N 2004) อย่างไรก็ตาม “ยาบ้า” สินค้ายาเสพติดตัวใหม่ที่โด่งดังและเฟื่องฟูมากขึ้นได้เข้ามาแบ่งสัดส่วนการค้ายาเสพติดในบริเวณนี้ โดยที่มีกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะทหารว้าและพม่าเริ่มเปลี่ยนมาผลิตยาบ้ามากกว่าผิ่นและเฮโรइन เพราะกลุ่มเป้าหมายของสินค้าเริ่มเปลี่ยนไป

นอกจากนี้ สถานการณ์ตามแนวชายแดนไทย-พม่าในช่วงเขตภาคเหนือตอนบนเริ่มมีสินค้าหนีภาษีและของเถื่อนไหลทะลักเข้าสู่ชายแดนไทยพม่ามากขึ้นเรื่อยๆ ขณะที่รอบนอกในเขตรัฐฉาน บริเวณชายแดนไทยพม่ายังคงมีปัญหาเรื่องกองกำลังกึ่งชาติเพื่อต่อสู้กับรัฐบาลพม่า ความขัดแย้ง สงครามการต่อสู้ระหว่างกองกำลังกึ่งชาติของกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐบาลทหารพม่ายังคงเกิดขึ้นอยู่เนืองๆ ไม่ต่างกับกองกำลังกึ่งชาติไทใหญ่ กระเหรี่ยง โดยนักรบการเมืองและผู้นำชาวไทใหญ่บางคนอาจหนีภัยการเมืองโดยอพยพลี้ภัยออกมาต่อสู้ยังประเทศที่สาม ขณะที่บางกลุ่ม อย่างเช่น ผู้นำว้ากลับยอมโอนอ่อนผ่อนตามรัฐบาลทหารพม่า และดำเนินตามแนวทางของรัฐบาลทหารพม่า เช่น ช่วยเหลือทหารพม่าในการดำเนินนโยบายโยกย้ายถิ่นฐานชาวไทใหญ่ทั้งในเขตรัฐฉานตอนกลางและตอนบน จากนั้นนำชาวว้าและกลุ่มอื่นๆ เข้ามาอาศัยอยู่แทน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2530 ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลพม่าและกองกำลังชาติพันธุ์ ไม่ว่า กองกำลังกึ่งชาติไทใหญ่ กระเหรี่ยง ฯลฯ เริ่มเปลี่ยนไป โดยตั้งแต่สมัยพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลไทยเน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจโดยตรงต่อรัฐบาลทหารพม่า ทำการเปิดตลาดการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อมุ่งหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นหลักมากกว่าประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน(เวณิกา 2540) ด้วยนโยบายนี้ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ และกองกำลังตามแนวชายแดนเริ่มได้รับผลกระทบและไม่ได้รับการช่วยเหลือใดๆ

จากรัฐบาลไทยอีก ทำให้กองกำลังกู้ชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ตามแนวชายแดนเหล่านี้เริ่มอ่อนแอลง (Bryant 1997)

สถานการณ์ที่กำลังท้าทายชุมชนในจินตนาการของราชอาณาจักรไทยอยู่ในปัจจุบันอาจมองเห็นได้ครณิดังต่อไปนี้

ยาบ้า-ของเถื่อนกับการลดรัฐ

ในบริบทที่เศรษฐกิจเสรีนิยมกำลังเติบโตขึ้นในประเทศไทย รัฐบาลไทยเน้นพัฒนาประเทศด้วยการเร่งส่งออกสินค้าเพื่อนำกำไรและเงินตราเข้าสู่ประเทศ การเปิดตลาดการค้ากับประเทศเพื่อนบ้านเป็นแนวทางหนึ่ง รัฐบาลไทยได้เปิดตลาดการค้าชายแดนและพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดน เช่น แม่สาย ท่าขี้เหล็ก เป็นต้น ให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ขณะเดียวกัน พื้นที่ท่องเที่ยวและตลาดการค้าไม่ได้มีเพียงการท่องเที่ยวและสินค้าที่รัฐบาลไทยสามารถควบคุมได้เพียงอย่างเดียว จะพบว่า มีแหล่งท่องเที่ยวตามแนวชายแดนที่ถูกพัฒนาเป็นบ่อนการพนัน สถานบริการมากมาย มีสินค้าหนีภาษี สินค้าเถื่อนที่รัฐเก็บภาษีไม่ได้หลังไหลเข้าออกบริเวณชายแดนมากมาย ทั้งยาเสพติด สินค้าหนีภาษี และผู้คนอพยพเข้าออกตามแนวชายแดนไทยพม่าเรื่อยมา (เวณิกา 2540: 105-106) บริบทดังกล่าวนี้ได้ทำให้ชายแดนระหว่างประเทศกลายเป็น “ตลาดการค้า” ที่มีการหลั่งไหลของคน สินค้าทั้งถูกและผิดกฎหมาย สินค้าราคาถูก สินค้าหนีภาษีและยาเสพติดตลอดจนยังกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความหมายต่อระบบเศรษฐกิจการค้าทั้งในระบบและนอกระบบของทั้งสองประเทศ

โดยในบริเวณชายแดนไทยพม่าในเขตอำเภอฝาง ไชยปราการและแม่อาย แม้จะไม่มีด่านตรวจสินค้า กรมศุลกากรขนาดใหญ่หรือแหล่งตลาดสินค้าชายแดนเหมือนที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย หรือที่อำเภอแม่สลด จังหวัดตาก แต่การไหลเข้าออกของสินค้าและผู้คนเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะการเข้ามาของยาเสพติด ทั้งยาบ้า เฮโรอีนที่เปลี่ยนรูปแบบการขนส่ง การหลั่งไหลของชาวไทยใหญ่จากรัฐฉานเข้ามาในอำเภอฝางเพื่อทำงาน เป็นแรงงานทั้งในสวนส้ม ก่อสร้างร้านอาหารและงานบ้าน

การหลั่งไหลของชาวไทยใหญ่เหล่านี้เกิดขึ้นทั้งในบริบทที่รัฐบาลทหารพม่ายังคงทำสงครามอย่างหนักกับกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่และกลุ่มอื่นๆ บ้างรัฐบาลทหารพม่าใช้นโยบายการบังคับให้โยกย้ายถิ่นฐาน(Relocation program) ที่รุนแรงมากขึ้นนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2539 เป็นต้นมา เพื่อบีบบังคับให้ชาวไทยใหญ่ในรัฐฉานออกจากพื้นที่และเพื่อหยุดการให้ความช่วยเหลือแก่กองกำลังกู้ชาติของตน นโยบายของรัฐบาลทหารพม่าเหล่านี้ได้สร้างความเดือดร้อนและสร้างผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตชาวไทยใหญ่ในรัฐฉาน และเกิดปัญหาความยากจนตามมา แต่ขณะเดียวกัน จะพบว่าในแง่หนึ่ง สถานการณ์การหลั่งไหลของชาวไทยใหญ่ในรัฐฉานเข้ามาในเมืองไทยเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเติบโตทางเศรษฐกิจและความต้องการแรงงานราคาถูกในประเทศไทย ซึ่งการเคลื่อนย้ายของแรงงานจากฝั่งพม่าของกลุ่มชาวไทยใหญ่ในรัฐฉานได้สอดคล้องกับความต้องการแรงงานภายในประเทศในปัจจุบัน ไม่ว่า จากการเปลี่ยนระบบการผลิตไปสู่พืชเชิงพาณิชย์ในบริเวณเขตรอยต่อฝั่งไทย เช่น การทำไร่กระเทียม หอม สวนลิ้นจี่

และสวนส้มอย่างกว้างขวางในเขตอำเภอฝาง แม่ฮาย และท่าตอนไปจนถึงการไปเป็นแรงงานในตลาด
อุตสาหกรรมทั้งในเขตพื้นที่รอยต่อชายแดนและในเมืองใหญ่

พรมแดนรัฐ: ความลักลั่นขัดแย้งและช่องว่างแห่งอำนาจ

“ที่หมู่บ้านเปียงหลวง ชายแดนไทย-พม่า ในยามปกติ จะเห็นคนไต่จากฝั่งพม่าเป็นเขาข้ามเข้ามา
ฝั่งไทยและเห็นหญิงชาวลิซูจากบ้านเปียงหลวงซ้อนมอเตอร์ไซค์รับจ้างไปยังลานวัดฟ้าเวียงอินทร์ ซึ่ง
ตั้งอยู่บนเนินเขาสองลูก ลูกหนึ่งเป็นที่ตั้งของวัดซึ่งอยู่ในเขตฝั่งไทย อีกลูกเป็นตั้งของอุโบสถเก่า ซึ่งอยู่
ในฝั่งพม่า ชาวลิซูเหล่านี้บ้างผูกลูกน้อยแนบกับลำตัวด้านหลัง โดยมีผ้าขาวม้าห่อหุ้มพันรอบๆ ตัวผู้เป็น
แม่ และพยายามปีนลงจากด้านหลังเนินเจดีย์เพื่อข้ามไปฝั่งพม่า เมื่อถามทหารพรานทำให้ทราบว่า คำสั่ง
ปิดด่านไม่สามารถสั่งให้คนปิดกันศรัทธาได้ เพราะประตูลูกเหล็กของด่านถูกปิดสนิท แต่คนที่นี่ยังคงใช้
เส้นทางด้านหลังของเนินเจดีย์ข้ามไปมาหาสู่กันเสมอ ซึ่งอาจจะข้ามไปหาสามีหรือญาติพี่น้อง”
(วิภาดาและวลัยพร 2544)

จากกรณีข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า แม้รัฐพยายามจะสถาปนาอำนาจลงที่ชายแดน แต่ความลัก
ลั่นขัดแย้งและความยืดหยุ่นในแง่ของการใช้อำนาจรัฐเกิดขึ้นอยู่เสมอ ดังนั้น การข้ามไปมาที่ชายแดน
ดังบริเวณชายแดนบ้านหนองอุกหรือหมู่บ้านอรุโณทัย ชายแดนไทยพม่าด้านอำเภอเชียงดาว จังหวัด
เชียงใหม่จึงเป็นเรื่องปกติของผู้คนที่อาศัยอยู่ตามแนวชายแดน

สำหรับชายแดนไชยปราการ ฝางและแม่ฮายแล้ว สภาพภูมิประเทศเป็นอุปสรรคสำคัญในการ
ตรวจตราควบคุมชายแดนอย่างมาก ด้วยสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขา มีช่องทางเข้าออกมากมายที่จะเป็น
ช่องทางในการหลบหนีข้ามแดน ซึ่งจากการสำรวจของอำเภอฝางพบว่า คนไทใหญ่พลัดถิ่นส่วนใหญ่
เดินทางผ่านช่องทางต่างๆ ที่ไม่ได้เปิดใช้อย่างเป็นทางการตามแนวชายแดนจำนวนอย่างน้อย 22
ช่องทาง โดยในเขตอำเภอฝางมีอย่างน้อย 8 ช่อง คือที่ตำบลแม่งอน 4 ช่อง คือ บ้านหนองกะกลาง บ้านซุย
ถึง บ้านหลวงและบ้านคุ้ม อีก 4 ช่องทางที่ตำบลม่อนปิ่น คือบ้านปางม้า บ้านเขาหัวนก บ้านนอแล และ
บ้านปางตอง นอกจากนี้ ในเขตคดอย่างขางยังเป็นทางผ่านของคนทั้งสองฝั่ง ซึ่งสามารถเดินข้ามภูเขา
ด้วยการเดินเท้ามาภายในเวลา 2-3 วัน โดยเฉพาะบริเวณบ้านหลวงและบ้านนอแล ส่วนอำเภอข้างเคียงมี
เส้นทางหลัก 3 เส้นทางคือ 1. บ้านอรุโณทัย คำนวณว่าออกตรงข้ามกับบ้านหนองอุกในฝั่งพม่า 2.
ชายแดนตำบลท่าตอนอำเภอแม่ฮาย 3. เส้นทางสันคดอย่างขาง

จากสถิติคร่าว ๆ ในช่วงพ.ศ.2545-2547 ในบริเวณพื้นที่ที่เจ้าหน้าที่รัฐบาลไทยได้ขอให้ผู้นำชาว
ไทใหญ่ทำการสำรวจพบว่า ในบริเวณชายแดนอำเภอไชยปราการ ฝางและแม่ฮายมีชาวไทใหญ่ที่
เดินทางมาจากเมืองต่างๆ เข้าสู่เขตประเทศไทยปีละ 10,000 คน จากการสำรวจบางเดือนเดินทางเข้ามา
สูงถึงประมาณ 1,000 คน¹ เช่น ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 มีชาวไทใหญ่อพยพเข้ามายังชายแดน

¹ อย่างเช่น เดือนมกราคม พ.ศ. 2547 มีชาวไทใหญ่จากเมืองถึง 100 คน บ้านแกซี 89 คน ขุนอิง 210 เมืองไลคำ 138 คน เมืองปิ่น 35 คน
หอยหลวง 56 คน เมืองนาย 164 คน เมืองเป้ง 165 คน เมืองกลางเคอ 50 คน เมืองโซโปง 12 คน เมืองลอมจอก 14 คน เดือนกพ.2547 เมือง

ไทยพม่าตรง 4 ช่องทางหลักจำนวนประมาณ 1,000 คน เป็นชาย 561 คน หญิง 541 คน โดยเดินทางมาจากเมืองต่างๆ ได้แก่ เมืองลพบุรี เมืองน่าน เมืองกึ่ง เมืองน้ำจี่ เมืองปิ่น เมืองขุนหึ่ง เมืองปู่โหลง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทใหญ่ที่ได้รับผลกระทบจากการที่ทหารพม่าเข้าไปยึดทรัพย์สิน บ้านทั้งสิ้น

แต่ในอีกด้านหนึ่ง นอกเหนือจากสภาพภูมิประเทศที่เอื้ออำนวยต่อการอพยพเคลื่อนย้ายแล้ว เรายังพบความลักลั่นขัดแย้งและช่องว่างแห่งอำนาจรัฐเกิดขึ้นที่ชายแดนได้เสมอ ดังเช่น การตั้งด่านตรวจสกัดกั้นบริเวณชายแดนอำเภอไชยปราการ ฝาง ที่มีการเฝ้าตรวจตราเข้มงวดมากบ้างน้อยบ้าง แต่บางครั้งบางคราวก็มีการอนุโลม อ่อนโอนผ่อนตามและการเก็บส่วยจากเจ้าหน้าที่ที่ประพฤตินิยมชอบบางคน ดังกรณีการตรวจตราบัตรประจำตัวของแรงงานพลัดถิ่นบางคนแล้วพบว่าบัตรหมดอายุ ก็ให้มีการจ่ายค่าผ่านทางเพื่อให้แรงงานพลัดถิ่นได้ข้ามแดนไป หรือการที่แรงงานพลัดถิ่นค้นหาช่องทางหลบหนีเข้ามายังชายแดนไทยหลากหลายวิธี มีการจ่ายค่าหลบตำรวจให้กับชุมชนไทใหญ่ คนเมืองและชุมชนบนคอกในฝั่งไทยเพื่อขอให้ช่วยมาส่งยังแหล่งทำงาน หรือการใช้เครือข่ายญาติพี่น้องในฝั่งไทยเพื่อช่วยในการเจรจาความให้เข้ามาทำงาน เป็นต้น

บัตรประจำตัวกับความลักลั่นขัดแย้ง: การเพิกถอนสัญชาติไทยชาวแม่เอย

การที่รัฐให้ความสำคัญกับอธิปไตยของเขตแดน และพยายามตีกรอบควบคุมคนผ่านบัตรประจำตัว ได้สะท้อนให้เห็นความลักลั่นขัดแย้งในการจัดการควบคุมคนที่ชายแดนดังเช่น กรณีการเพิกถอนสัญชาติคนแม่เอย เมื่อปีพ.ศ. 2545

จากข้อมูลหนังสือพิมพ์ ข่าวสารจากองค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและการลงพื้นที่สอบถามเพิ่มเติมพบว่า การเพิกถอนสัญชาติไทยชาวแม่เอยเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2545 เมื่อกรมการปกครองได้สั่งเพิกถอนสัญชาติชาวอำเภอแม่เอย จังหวัดเชียงใหม่จำนวน 1,243 คน โดยระบุว่า บุคคลเหล่านี้ไม่ใช่คนไทยเพราะถือบัตรประจำตัวผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า ขณะที่องค์กรเอกชนที่เข้าไปตรวจสอบรายละเอียดพบว่า ในจำนวนผู้ที่ถูกถอนชื่อออกจากทะเบียนราษฎรนั้นมีชาวบ้านแม่เอยดั้งเดิมที่เกิดในเมืองไทยจำนวนไม่น้อยที่ถูกถอนสัญชาติไทยออกไปเพราะขั้นตอนที่ซับซ้อนและความเข้าใจที่สับสนกันในอดีต

โดยในช่วงกลางปีพ.ศ. 2545 คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติส่งคณะผู้เชี่ยวชาญลงไปดูแลปัญหาที่เกิดขึ้นพบว่า ชาวบ้านบางส่วนมีสัญชาติไทยมาก่อน แต่ได้อพยพโยกย้ายไปมาระหว่างเขตแดน รวมถึงชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่เกิดในประเทศไทย แต่ถูกหลอกลวงกลับถูกระบุว่าเป็นคนไร้สัญชาติในประเทศพม่า โดยคนกลุ่มหลังนี้อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาตั้งแต่ช่วงพ.ศ.2519 แต่ถูกเข้าใจผิดจาก

กรรมการปกครองว่าเป็นคนสัญชาติพม่า เพราะกรรมการปกครองเข้าใจเอาว่า พื้นที่ที่คนกลุ่มหลังอพยพไปมานี้อยู่ในเขตแดนพม่า

“ตามข้อมูลที่พระสงฆ์ซึ่งศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน เล่าว่า มันเป็นเรื่องของคนที่อพยพไปมาระหว่างอำเภอฝาง พัว๊ว แม่สาย และท่าตอน ในช่วงเวลาก่อนที่จะมีการตั้งอำเภอตามแนวชายแดนภาคเหนือระหว่างประเทศไทยและประเทศพม่า ซึ่งต้นตระกูลของชาวบ้านนั้นอาศัยอยู่ในท่าตอนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2441 เป็นต้นมา แต่พวกเขาบางส่วนได้ไปทำกินที่สบบั๋นหรือเมืองย็อน และไปๆ มาโดยตลอด”

แต่ปรากฏว่า กรรมการปกครองได้ลงทะเบียน คนที่มาจากสบบั๋นในช่วงหลังปีพ.ศ. 2519 ว่า เป็นคนสัญชาติพม่า ทั้งๆ ที่บริเวณพื้นที่ดังกล่าวได้รับคำชี้แจงจากหลายฝ่ายก็คือเขตแดนของประเทศไทย โดยจากการศึกษาของนักวิชาการอิสระด้านมนุษยวิทยาและอาจารย์จากคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยพายัพ ไปเก็บข้อมูลชุมชนบริเวณพื้นที่ชายแดนระบุว่า “สบบั๋น หรือ “เมืองย็อนในช่วงก่อน พ.ศ.2519 คือ พื้นที่ประชิดติดชายแดนของประเทศพม่า ซึ่งไม่เพียงแต่ชาวบ้านที่บอกว่าพื้นที่สบบั๋นไม่ใช่พม่าเท่านั้น แม้แต่ข้าราชการที่ทำงานเป็นประจำตามแนวชายแดนมาตลอดก็ยืนยันว่า สบบั๋นคือพื้นที่ที่เกิดจากแม่กกไปชนแม่น้ำย็อน เป็นดินแดนที่คนท่าตอนไปทำมาหากินในช่วงก่อน พ.ศ.2519 เนื่องจากดินดี ปลูกพืชได้ผลผลิตดี แต่จำต้องอพยพกลับท่าตอนในช่วง พ.ศ.2519 เพราะในช่วงที่มีการสู้รบอย่างมากในประเทศพม่า ก็มีคนจำนวนมากอพยพเข้ามาที่สบบั๋น และมีการปล้นสดมภ์จนมีอันตรายแก่ชีวิต จนอาศัยอยู่ต่อไปไม่ได้”

แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐไทยที่มานับถือปากคำของชาวบ้าน และบันทึกลงในแบบพิมพ์ประวัติที่ทำขึ้นระหว่างหน่วยงานราชการกับราษฎรในช่วงปีพ.ศ. 2519-2522 ว่า สบบั๋นเป็นดินแดนประเทศพม่า คนที่มาจากสบบั๋นจึงกลายเป็นคนมาจากพม่าหรือเกิดในประเทศพม่า เรื่องจึงกลายเป็นว่า คนท่าตอนที่ไม่อาศัยในสบบั๋นในช่วงนั้นไม่ใช่คนไทย กลายเป็นคนพม่าที่เข้าเมืองมา จากนั้น กรรมการปกครองได้ไปขึ้นทะเบียนชาวบ้านเหล่านี้เฝ้าจากความเข้าใจของตนเองว่าเป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า จึงทำให้พวกเขาเสียสิทธิการเป็นคนไทยไปในที่สุด

“อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงจากชุมชนระบุว่า ชาวบ้านไม่รู้ว่ เอกสารนั้นๆ หมายถึงอะไร เพราะว่า พวกเขาส่วนใหญ่อ่านหนังสือไม่ออก ส่วนในบางรายที่พอเข้าใจเรื่องราวอยู่บ้าง อย่างครอบครัวของแม่มี มณีวรรณ ก็พยายามทำความเข้าใจกับทางราชการมาตลอด”

“ที่ผ่านมา ลูกหลานส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ถูกสงสัยว่า เป็นคนสัญชาติพม่าไปทั้งหมด แต่พอกรรมการปกครองเข้าไปสำรวจในช่วงหลัง ลูกหลานที่ไม่ได้รับการจัดทำทะเบียนราษฎรก็โดนข้อสันนิษฐานว่า เป็นคนสัญชาติพม่า” (มดิชนรายวัน วันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2547 และสำนักข่าวไท 2547)

กรณีข้างต้นอาจทำให้เราเข้าใจต่อสถานการณ์ความซับซ้อนของการเคลื่อนย้ายของผู้คนบริเวณชายแดนได้เป็นอย่างดี ที่ว่า ขณะที่รัฐซึ่งให้ความสำคัญกับอธิปไตยของเขตแดน และพยายามจัดจำแนกคนตามหลักเกณฑ์ที่ตายตัวผ่านบัตรประจำตัว รัฐเองไม่ได้ให้ความสำคัญกับเงื่อนไขประวัติศาสตร์การ

เคลื่อนย้ายไปมาของชุมชน ความลักลั่นขัดแย้งในความพยายามจะจัดจำแนกแยกแยะคนที่ชายแดนจึงเกิดปัญหาค้น

สวนส้ม-แรงงานพลัดถิ่นกับการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยมที่ชายแดน

ชายแดนไทยพม่าบริเวณอำเภอไชยปราการ ฝางและแม่สายปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตหุบเขา โอบล้อมด้วยภูเขาหลายด้าน ที่มีคอยผ้าห่มปกอยู่ทางทิศเหนือ คอยช้างติดทางทิศตะวันออกและเทือกเขาถนนธงชัยกลางในทิศตะวันตก บริเวณดังกล่าวโดยเฉพาะเขตอำเภอฝางมีความอุดมสมบูรณ์มาก เพราะเป็นเมืองที่มีที่ราบลุ่มยาวถึง 70 กิโลเมตรและกว้าง 18-26 กิโลเมตร นอกจากนี้ ยังมีลำน้ำไหลผ่านหลายสาย ซึ่งสายหลักคือ ลำน้ำฝางที่ไหลผ่านทางทิศเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือเพื่อไปลงแม่น้ำกก ซึ่งไหลเข้าสู่เชียงรายผ่านอำเภอเชียงแสนไปลงแม่น้ำโขง ขณะที่ยังมีลำน้ำสายย่อย อย่างเช่น แม่น้ำมว ลำน้ำใจ ลำน้ำห้วยงู ห้วยไคร้ แม่ข่า แม่สูน ที่ซึ่งลำน้ำทุกสายไหลลงสู่แม่น้ำฝางและแม่น้ำกกที่ทำตอน

สำหรับพื้นที่การเกษตรของอำเภอฝาง แม่สายและไชยปราการ ทั้ง 3 อำเภอมีจำนวนรวม 246,596 ไร่จากพื้นที่การเกษตรทั้งหมดในจังหวัดเชียงใหม่จำนวน 1,611,280 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 15.04 ของพื้นที่การเกษตรทั้งหมดของจังหวัดเชียงใหม่

ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่การเกษตรบริเวณนี้ได้ถูกสังเกตเห็นและนำไปสู่การพัฒนาทางด้านการเกษตรมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 อย่างเช่น ในปีพ.ศ. 2453 (ค.ศ. 1910) บริเวณอำเภอฝางเป็นหนึ่งในเพียงสองอำเภอที่ถูกพัฒนาให้เป็นพื้นที่การเพาะปลูกข้าวเพื่อการส่งออกไปขายให้กับบริษัทป่าไม้ในพม่าเป็นครั้งแรก ซึ่งการส่งออกข้าวออกขายแสดงให้เห็นว่า ได้เริ่มมีการปลูกข้าว 2 ครั้ง/ปี และภายหลัง พ.ศ. 2464 (ค.ศ. 1921) เมื่อเส้นทางรถไฟสายเหนือสร้างเสร็จเรียบร้อย เมืองฝางรวมไปถึงเมืองใหญ่ๆ อย่างเชียงใหม่ เชียงราย (ยกเว้น ลำปาง น่าน แพร่ ที่ขาดแคลนน้ำ) ได้กลายเป็นพื้นที่เป้าหมายที่ต้องการปลูกข้าวเพื่อขายเป็นสินค้าออกแทนที่การค้าของป่า โดยผ่านพ่อค้าจีนที่ซื้อข้าวเพื่อนำไปขายต่อให้พ่อค้าจีนในกรุงเทพ (สรวิศ 2529: 152)

ความอุดมสมบูรณ์ของเมืองหุบเขาแห่ง 3 อำเภอนี้ได้พบข้อพิสูจน์จากช่วงต่อมา เมื่อรัชกาลที่ 7 ได้ว่าจ้าง คาร์ซี จิมเมอร์แมน นักวิชาการต่างประเทศเข้ามาสำรวจสถานะทางเศรษฐกิจในประเทศไทย ซึ่งได้คาดการณ์ว่า พื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การพัฒนาการเกษตรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสวนส้ม “ส้มจีนที่ขายในกรุงเทพ ต้องส่งมาจากต่างประเทศทุกปี ส้มชนิดนี้ปลูกได้ดีใน 20 องศาแลติจูดคือในเชียงราย ส้มจีนหรือผลไม้อื่นๆ ควรนำมาปลูกในจังหวัดเชียงรายและในขั้นต้นควรอยู่ในความควบคุมของผู้เชี่ยวชาญ ถ้าการปลูกส้ม...ปลูกได้จำนวนมากพอกับความต้องการของตลาดและส้มที่ปลูกมีลักษณะดีพอ จังหวัดเชียงรายจะเป็นจังหวัดที่ส่งส้มชนิดต่างๆ ลงมาจำหน่ายที่กรุงเทพ ซึ่งในเวลานี้ต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศทั้งสิ้น” (จิมเมอร์แมน 2525: 66-67)

แต่การคาดการณ์และข้อเสนอดังกล่าวไม่ได้รับความสนใจมานานเกือบ 30 ปี โดยจะเห็นได้จากบันทึกของ ชาญวิทย์ เกษตรศิริและคณะ ทำการสำรวจแนวชายแดนไทย-พม่า-ลาว-กัมพูชาในปีพ.ศ.

2533 ระหว่างกิ่งอำเภอไชยปราการ ฝางและแม่อาย ซึ่งพบว่า ในช่วงนั้นไม่ได้ระบุถึงเศรษฐกิจ การเกษตรอย่างสวนส้มในฐานะที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด เท่าที่พบมีเพียงลีนจี่ พริกแห้ง และโรงงานอุตสาหกรรมกระป๋อง เช่น ลีนจี่ ลำไย ผักและหน่อไม้ เท่านั้น ซึ่งลีนจี่เป็นไม้ผลชนิดแรกๆ ที่ถูกพัฒนาขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวให้เป็นพืชเศรษฐกิจ โดยชาวจีนฮ่อนำเข้าพันธุ์ลีนจี่จากจีนมาปลูกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2492 (ชาญวิทย์ 2540: 10)

อย่างไรก็ตาม บริเวณ 3 อำเภอในเขตไชยปราการ ฝางและแม่อาย จะพบว่าเศรษฐกิจภาค การเกษตรได้เติบโตและเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากเดิมที่ทั้งสามอำเภอเคยประสบผลสำเร็จในการ ปลูกลีนจี่ ลำไย กระเทียมและหอมหัวใหญ่เรื่อยมา แต่กลับพบว่า ตั้งแต่ช่วงปีพ.ศ. 2540 เป็นต้นมา ลีนจี่ เริ่มให้ผลผลิตน้อยลงเพราะปัญหาเชื้อราและราคาลดตกต่ำ ขณะที่กระเทียมก็มีปัญหาไม่แตกต่างกัน ในแง่ราคาลดและด้วยเพราะได้รับผลกระทบจากกระเทียมที่ถูกลักลอบเข้ามาจากจีนและพม่า ส่วน หอมหัวใหญ่นอกจากปัญหาโดยตัวมันเองที่ไม่สามารถเก็บเอาไว้ได้นานแล้ว ยังประสบปัญหาราคา ลดตกต่ำด้วยเช่นกัน

ในสถานการณ์เช่นนี้ ชาวบ้านบางส่วนได้แก้ไขด้วยการปล่อยที่ดินให้คนอื่นเช่าเพื่อปลูก หอมหัวใหญ่หรือหากบางคนที่ไม่ได้ให้เช่าก็จะปลูกพืชชนิดอื่น เช่น ถั่วเหลือง ขณะที่ชาวบ้านบางกลุ่ม ขายที่ดินให้แก่ชาวจีน จากนั้นออกไปตั้งบ้านที่อื่น ดังเช่น ในเขตบ้านเวียงหาวยได้สูญเสียที่ดินให้กับ นักธุรกิจภายนอกจำนวนมากเพื่อเปลี่ยนผืนนาไปทำธุรกิจการเกษตร ส่วนที่ดอนมักจะถูกเปลี่ยนไปทำ สวนส้ม โดยมีชาวจีนฮ่อ ชาวไทวันทีติดต่อผ่านชาวจีนฮ่อ กลุ่มนักธุรกิจจากกรุงเทพและนักธุรกิจ ท้องถิ่นเข้ามาดำเนินการ บ้างก็เป็นนักธุรกิจที่ทำกิจการการเกษตรมาก่อนมีที่ดินแปลงขนาดใหญ่ แต่ เปลี่ยนพืชที่ปลูกเพราะเห็นช่องทางการตลาดที่ดีกว่า อย่างเช่น กรณีของสวนส้มธนาธรที่เป็นกลุ่ม ผู้ประกอบการรายใหญ่กลุ่มแรกที่เติบโตและพัฒนาสวนส้มและตลาดส้ม จนสามารถส่งออกไปขายยัง ต่างประเทศ

การเติบโตของเศรษฐกิจการเกษตร การเปลี่ยนพื้นที่การผลิตจะเห็นได้จากการเพิ่มพื้นที่ เพาะปลูกส้มโดยเฉพาะในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า พื้นที่การเพาะปลูก 2539/2540ในเขตอำเภอฝางเพียง อำเภอเดียว เพิ่มจำนวนขึ้นจาก 6,271 ไร่ไปเป็น 26,947 ไร่ในปีการเพาะปลูก 2543/2544 (สำนักงาน เกษตรจังหวัดเชียงใหม่ 2544) แต่สถิติล่าสุดของพื้นที่การเกษตรสวนส้มรวม 3 อำเภอในปีพ.ศ. 2545- 2548 กลับเพิ่มขึ้น 2-3 เท่าอย่างรวดเร็ว โดยมีจำนวนพื้นที่การเพาะปลูกในปีพ.ศ. 2545จาก 48,688 ไร่ไป เป็น 70,429 ไร่ในปีพ.ศ. 2548 มีพื้นที่สวนส้มที่ให้ผลผลิตแล้ว จาก 35,440 ไร่ไปเป็น 52,446 ไร่ พื้นที่ ปลูกสวนส้มเหล่านี้ให้ผลผลิตส้มจำนวนมากขึ้นจาก 175,476 ตัน ไปเป็น 198,180 ตัน ขณะที่มีจำนวน เกษตรกรที่ปลูกสวนส้มเพิ่มมากขึ้นจาก 1,324 รายไปเป็น 3,390 ราย (สำนักงานเกษตรเชียงใหม่ 2548)

อย่างไรก็ตาม ตัวเลขพื้นที่การเพาะปลูกส้มอย่างไม่เป็นทางการกลับเพิ่มสูงขึ้นจากการขยาย พื้นที่ป่าในเขต 3 อำเภอออกไป ดังที่เจ้าหน้าที่สหกรณ์เกษตรกรสวนส้ม 3 อำเภอให้ข้อมูลว่า “สหกรณ์ เกษตรกรรายย่อยสวนส้มของ 3 อำเภอเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อ 11 กันยายน ปีพ.ศ. 2544 ตอนแรกสมาชิก

สหกรณ์มีเพียง 34 รายเป็นรายย่อยทั้งหมด แต่พอในปี พ.ศ. 2545 เมื่อชาวบ้านล้มล้มจิ้งจอกครั้งหนึ่งมาปลูกส้ม พื้นที่จากที่เคยปลูกส้มเพิ่มเป็นแสนไร่อย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุผลที่ว่ารายได้จากส้มจิ้งจอกกลางไปอย่างมาก ปัจจุบัน สหกรณ์มีสมาชิกทั้งหมด 390 รายในจำนวนพื้นที่ปลูกส้มรวม 50,000 ไร่ ซึ่งในจำนวนนี้มีสมาชิกสหกรณ์ที่เป็นเจ้าของสวนส้มรายใหญ่ๆ ทั้งหมดอย่างเช่น สวนส้มธนาธรมีจำนวน 2,000 ไร่ สวนส้มทรายทองกว่า 1,000 ไร่ และช.เจริญ 800 ไร่” (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สหกรณ์เกษตรสวนส้ม 3 อำเภอ 7 พฤศจิกายน 2547)

การที่ไม่สามารถควบคุมราคาตลาดและผลผลิตการเกษตรของพืชหลายๆ ชนิดประกอบกับการที่การที่เกษตรกรรายย่อยมองเห็นผลความสำเร็จของผู้ประกอบการรายใหญ่จากธุรกิจสวนส้ม ทำให้เกษตรกรรายย่อยโดยเฉพาะผู้ที่มีเงินลงทุนได้เปลี่ยนผืนดินที่เคยปลูกไม้ผลอย่างลิ้นจี่ ลำไย และพีชระยะสั้นไปปลูกส้มเขียวหวาน ส้มพันธุ์สายน้ำผึ้ง ตามอย่างผู้ประกอบการรายใหญ่เป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ

การเปลี่ยนระบบพืชเกษตรจากสวนลิ้นจี่ ลำไย หอมหัวใหญ่ไปเป็นสวนส้มนี้ส่งผลต่อการจ้างงานเป็นอย่างมาก จากในอดีต ระบบการผลิตทางการเกษตรเคยใช้แรงงานในครอบครัวและแรงงานท้องถิ่นที่เพียงพอต่อการทำการเกษตรลักษณะดังกล่าว แต่เมื่อสวนส้มซึ่งมีลักษณะของ “การเกษตรกึ่งอุตสาหกรรม” เติบโตมากขึ้นเรื่อยๆ ความต้องการแรงงานก็เกิดขึ้นตามมาเป็นจำนวนมาก เพื่อนำแรงงานมาช่วยดูแลทุกขั้นตอน ตั้งแต่การปลูก ดูแล บำรุงรักษาและเก็บผลผลิต และการจ้างแรงงานดังกล่าวสำหรับสวนส้มแล้วมักจะเป็นการจ้างแรงงาน “ราคาถูก” เพื่อลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลง

เมื่อความต้องการแรงงานมีมากขึ้นทั้งจากการขยายพื้นที่การเกษตรสวนส้มและพืชเศรษฐกิจอื่นๆ ภายใต้อาณาเขตการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ชายแดน ขณะที่แรงงานในท้องถิ่นมีไม่เพียงพอ หรือมีราคาที่สูงเกินไป แรงงานพลัดถิ่นชาวไทใหญ่ซึ่งมีอยู่จำนวนมากและสามารถจ้างงานได้ในราคาที่ถูกลง ได้เข้ามารองรับการขาดแคลนแรงงานในธุรกิจการเกษตรสวนส้มดังกล่าว

โดยพบว่า ในปีพ.ศ. 2546 มีจำนวนแรงงานพลัดถิ่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทใหญ่จากรัฐฉานอพยพเข้ามาทำงานในอำเภอไชยปราการ ฝางและแม่อาขยจำนวน 5,704 คน แบ่งเป็นการทำงานในอำเภอฝาง 4,531 คน อำเภอแม่อาขย 932 คน ละอำเภอไชยปราการ 241 คน ในจำนวนดังกล่าว กลุ่มแรงงานไทใหญ่พลัดถิ่นได้เข้าไปทำงานเป็นพนักงานในแปลงเพาะปลูกพืช หรือในสวนส้มมีจำนวนรวม 4,552 คน แบ่งเป็นในอำเภอฝางจำนวน 3,628 คน อำเภอไชยปราการ 172 คนและอำเภอแม่อาขย 752 คน ส่วนที่เหลือทำงานเป็นกรรมกรทั่วไป กรรมกรในโรงงาน และผู้รับใช้ในบ้าน

ในอีกด้านหนึ่ง การที่อำเภอฝางและบริเวณชายแดนก็ถูกไปด้วยชุมชนแรงงานพลัดถิ่นชาวไทใหญ่ได้ทำให้เศรษฐกิจของเมืองฝางในตัวเองเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ด้วยเช่นกันจากปริมาณการอุปโภคบริโภค การจับจ่ายใช้สอยสินค้าของผู้ซื้ออย่างแรงงานชาวไทใหญ่ที่มีมากขึ้น ทำให้ปริมาณเงินหมุนเวียนภายในอำเภอฝางและชุมชนรอบๆ ขยายตัวสูงขึ้นมากกว่าแต่ก่อน โดยพบว่า นอกเหนือจากสินค้าอุปโภคบริโภคแล้ว สินค้าอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น รถจักรยานยนต์ โทรศัพท์ พัดลม วิทยุ วิดีโอ รวมไปถึง

“ร้านทอง” เริ่มเป็นกิจการที่มีการขยายตัวสูงขึ้น ทั้งนี้ เพราะแรงงานชาวไทยใหญ่มักจะเก็บเงินในรูปของ “ทองคำ” โดยให้เหตุผลว่า ทองคำมีราคาดี ไม่ตกและใช้เป็นเครื่องประดับได้ด้วย นอกจากนี้ หากพวกเขานำทองคำกลับไปบ้านจะปลอดภัยมากกว่าถ้าไปพบทหารพม่าระหว่าง เพราะอย่างน้อยทหารพม่าอาจจะเอาทองไป แต่ไม่จับแรงงานชาวไทยไปขังคุก แต่หากทหารพม่าพบเงินไทยอาจจะถูกทำร้ายและถูกจับเข้าคุกไปด้วย

สถานการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้ประกอบการสวนส้มและธุรกิจทองบางคนกล่าวว่า “ในอำเภอฝาง หากไล่ชาวไทยใหญ่ออกไปจากอำเภอฝาง สวนส้มและเศรษฐกิจของอำเภอฝางจะต้องลำบากอย่างแน่นอน เพราะคนที่เป็นแรงงานในสวนส้มและคนที่ซื้อขายข้าวของต่างๆ ก็คือ แรงงานชาวไทยใหญ่ทั้งหมด” (สัมภาษณ์ 1 สิงหาคม 2547)

ในช่วง 10 ปีมานี้ ความสัมพันธ์ระหว่างแรงงานชาวไทยใหญ่ในเขตพื้นที่ชายแดนบริเวณดังกล่าวกับกลุ่มต่างๆ ไม่ว่า กลุ่มชาวไทยใหญ่เดิมที่เริ่มกลายเป็นคนท้องถิ่น กลุ่มนายจ้างสวนส้มทั้งที่เติบโตจากท้องถิ่น จากกรุงเทพและหรือบริษัทข้ามชาติ รวมทั้งความสัมพันธ์กับกลุ่มรัฐบาลทั้งจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เช่น ในระดับโครงสร้างของทุนกับการเคลื่อนย้ายพบว่า มีการขยายตัวและการเคลื่อนย้ายทุนจากส่วนกลางหรือกรุงเทพ/เชียงใหม่มาสู่ชายแดนมากขึ้น เพื่อขยายพื้นที่การผลิตสวนส้มจากที่เคยมีพื้นที่เพียงพอในเขตปริมณฑลป้อนกลับไปขยายยังศูนย์กลางและตลาดส่งออกต่างประเทศมากขึ้น ขณะที่แรงงานชาวไทยใหญ่บริเวณชายแดนได้กลายมาเป็นทั้งแรงงานหลักและผู้บริโภคที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของอำเภอไชยปราการ ฝางและแม่ฮาย โดยในด้านหนึ่งแรงงานชาวไทยใหญ่นั้นเป็นแรงงานราคาถูกรองรับเศรษฐกิจกิ่งอุตสาหกรรมอย่างสวนส้ม สวนลิ้นจี่ ขณะที่อีกด้านหนึ่งก็เป็นผู้บริโภคที่เพิ่มปริมาณปริมาณเงินหมุนเวียนในเขตชายแดนให้เกิดความคล่องตัวมากขึ้นจากการจับจ่ายใช้สอย ปัจจุบันหากขาดซึ่งแรงงานชาวไทยใหญ่ซึ่งเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกและผู้บริโภคหลัก กลุ่มเจ้าของสวนส้มไม่ว่ากลุ่มนายทุนจากกรุงเทพ นายทุนท้องถิ่นและตลาดหมุนเวียนภายในเขตชายแดนจะได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจไปด้วยเช่นกัน

สรุป

การสถาปนาอำนาจของชาติสมัยใหม่ผ่านการขีดเส้นพรมแดน ตั้งอยู่บนหลักการอธิปไตยเหนือดินแดน (Sovereignty) และแนวคิดพลเมือง (Citizenship) ที่วางอยู่บนกรอบความเป็นอันหนึ่งอันเดียว วัฒนธรรมเดียวเกิดขึ้นเมื่อบริบทสถานการณ์ภายในประเทศเริ่มเปลี่ยนแปลงจากแรงกดดันของอาณานิคมอังกฤษต่อรัฐสยาม ด้านนาและพม่า และการสถาปนาอำนาจของชาติไทยเริ่มเข้มข้นมากขึ้นในยุคสงครามโลกและสงครามเย็นภายใต้แนวคิดโลกเสรีนิยม-คอมมิวนิสต์ และความคิดเรื่อง “ชาติ”

การเกิดขึ้นของ “รัฐชาติสมัยใหม่” ข้างต้น ที่ด้านหนึ่งเพื่อดำเนินการกดดันของอาณานิคมตะวันตกและอีกด้านเพื่อปรับเปลี่ยนระบบการเมืองการปกครองในตัวเองของรัฐสยาม และใน

บริบทเปลี่ยนผ่านต่อมาในปฏิสัมพันธ์กับมหาอำนาจตะวันตก การขีดเส้นเขตแดนและวางหลักการบนพื้นฐานการปกป้องอธิปไตยเหนือดินแดนและมองประชาชนในเขตแดนบนความเป็นหนึ่งเดียวบนฐานของความเป็นชาติไทยนี้ อาจบอกได้ว่า เป็นการลดทอนความเป็นชาติพันธุ์และวัฒนธรรมที่เคยมีพลวัตและความหลากหลายสูงให้น้อยลง พรหมแดนของชาติผ่านเทคนิควิธีแห่งอำนาจต่างๆ ไม่ว่า ชุดความคิดเรื่องสัญชาติ/ไร้สัญชาติ ความมั่นคงแห่งชาติ/ภัยความมั่นคง พรหมแดนของชาติเหล่านี้ได้เริ่มเข้าไปกำกับความเป็นชาติพันธุ์และวัฒนธรรม บางกรณีได้สร้างข้อจำกัด ทำให้ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และทางวัฒนธรรมหดตัวลง ดังมองเห็นได้จากความเป็น “ไท” หรือกลุ่มชาติพันธุ์ไทที่เคยมีรากทางวัฒนธรรม ภาษา และวัฒนธรรมร่วมกัน เริ่มถูกแบ่งโดยพรหมแดนของชาติกลายเป็นคนไทย และเริ่มเกิดความขัดแย้ง มีการสร้างพรหมแดนทางชาติพันธุ์ระหว่างกัน ดังเช่น กรณีไตใน-ไตนอก (ดังที่จะเสนอในบทต่อไป)

นอกจากนี้ เมื่อเราพิจารณาเงื่อนไขของสถานการณ์ปัจจุบันจากการเคลื่อนไหวของผู้คน สินค้า และวัฒนธรรมที่กำลังทะลุทะลวง ลอดรั้วข้ามรัฐ ภาพสินค้าเถื่อน แรงงานพลัดถิ่น ฯลฯ ได้ทำให้เราตระหนักว่า พรหมแดนรัฐชาติและการสถาปนาอำนาจของรัฐชาติบนหลักการการควบคุมการเคลื่อนไหวของผู้คนเข้าออกในดินแดน หลักอธิปไตยเหนือดินแดนเริ่มประสบปัญหา ชุมชนในจินตนาการของรัฐไทยกำลังถูกท้าทายจากสถานการณ์การลอดรั้ว ข้ามรัฐมากขึ้นเรื่อยๆ

ส่วนที่สอง : การกลายเป็นสินค้าของคนพลัดถิ่น

บทที่ 3

การก่อตัวขึ้นของชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นในบริบทรัฐชาติไทย-พม่า

บทนี้ต้องการนำเสนอภาพการก่อตัวขึ้นของชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นตามแนวชายแดนประเทศไทยซึ่งเป็นผลผลิตมาจากการเปลี่ยนผ่านอำนาจของรัฐชาติสองฟากฝั่งระหว่างไทยกับพม่าในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในพม่าเกิดขึ้น ชุมชนไทใหญ่ในเขตรัฐฉานจำนวนมากถูกกดขี่กระทำการรุนแรง พวกเขาถูกทำให้กลายเป็น “คนพลัดถิ่น” ด้วยน้ำมือของรัฐบาลทหารพม่าอพยพออกจากบ้านเกิดเข้ามาเป็นคนพลัดถิ่นในเมืองไทย ขณะที่ข้ามฟากมายังฝั่งไทยด้วยความหวังแห่งการพักพิงและแสวงหาความอยู่รอด ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นในสถานะของกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่กลับตกเป็น “แนวกันชน” ให้กับรัฐไทยในสถานะที่รัฐชาติไทยกำลังเผชิญหน้ากับพม่า และกระแสนของโลกในเรื่องปัญหาคอมมิวนิสต์และยาเสพติด แต่เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไปในปัจจุบัน รัฐชาติไทยเริ่มตอบรับกระแสเศรษฐกิจโลกแบบทุนนิยมอย่างเต็มที่ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติไทยกับรัฐพม่าเริ่มเปลี่ยนแปลงส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐไทยกับรัฐไทใหญ่ผ่านกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ด้วยเช่นกัน ในสถานการณ์การเปลี่ยนผ่านอำนาจของรัฐชาติไทย-พม่าในบริบทที่แตกต่างไปตามเงื่อนไขเหล่านี้เอง เราอาจบอกได้ว่า การก่อตัวขึ้นของชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่น ดังเช่น ชุมชนบ้านต้นสูงกรณีศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งเป็นหนึ่งในชุมชนแรงงานไทใหญ่พลัดถิ่นตามแนวชายแดนไทยพม่าต่างสะท้อนให้เห็นถึงผลผลิตของปฏิบัติการแห่งรัฐชาติสองฟากฝั่งทั้งสิ้น ที่ซึ่งในพม่า ชาวไทใหญ่ถูกทำให้กลายเป็นคนพลัดถิ่นอพยพออกจากบ้านเกิดในรัฐฉานโดยไม่แน่ใจว่าจะได้กลับบ้านหรือไม่ หรือหากกลับบ้านก็ต้องเสี่ยงกับการเผชิญหน้ากับความรุนแรงของทหารพม่าซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในเมืองไทยสภาพของคนพลัดถิ่นสำหรับชาวไทใหญ่ทำให้ไม่มีทางเลือกมากนักในการทำมาหากินเลี้ยงชีพ การขายแรงงานการรับจ้างทำงานทุกประเภท คือหนทางอยู่รอดในปัจจุบัน

ชาวไทใหญ่กับรัฐชาติพม่า

ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ระหว่างรัฐพม่ากับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพม่าเกิดขึ้นมายาวนานหลายสิบปีแล้วนับแต่รัฐชาติพม่าปลดแอกตนเองออกจากอาณานิคมอังกฤษ (พ.ศ. 2491/ค.ศ. 1945) ในช่วงแรก กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพม่าร่วมกันต่อสู้กับทหารญี่ปุ่นภายใต้การนำของนายพลอองซาน เมื่อพม่าได้ชัยชนะจากศึกสงครามกับญี่ปุ่น สนธิสัญญาปางโหลงของนายพลอองซานเสมือนเป็นคำมั่นสัญญาของรัฐพม่าที่ได้ทำไว้กับชาติพันธุ์และกลุ่มชนต่างๆ ในพม่าผู้ร่วมทำศึกด้วยกันมา สนธิสัญญาปางโหลงได้ทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพม่าเชื่อว่าภายใน 10 ปี (ค.ศ. 1955) จะได้ก่อตั้งสหภาพพม่า (the Union of Burma) และจะได้รับสิทธิเสรีภาพในการจัดตั้งรัฐของตนและปกครองดูแลกันเอง แต่

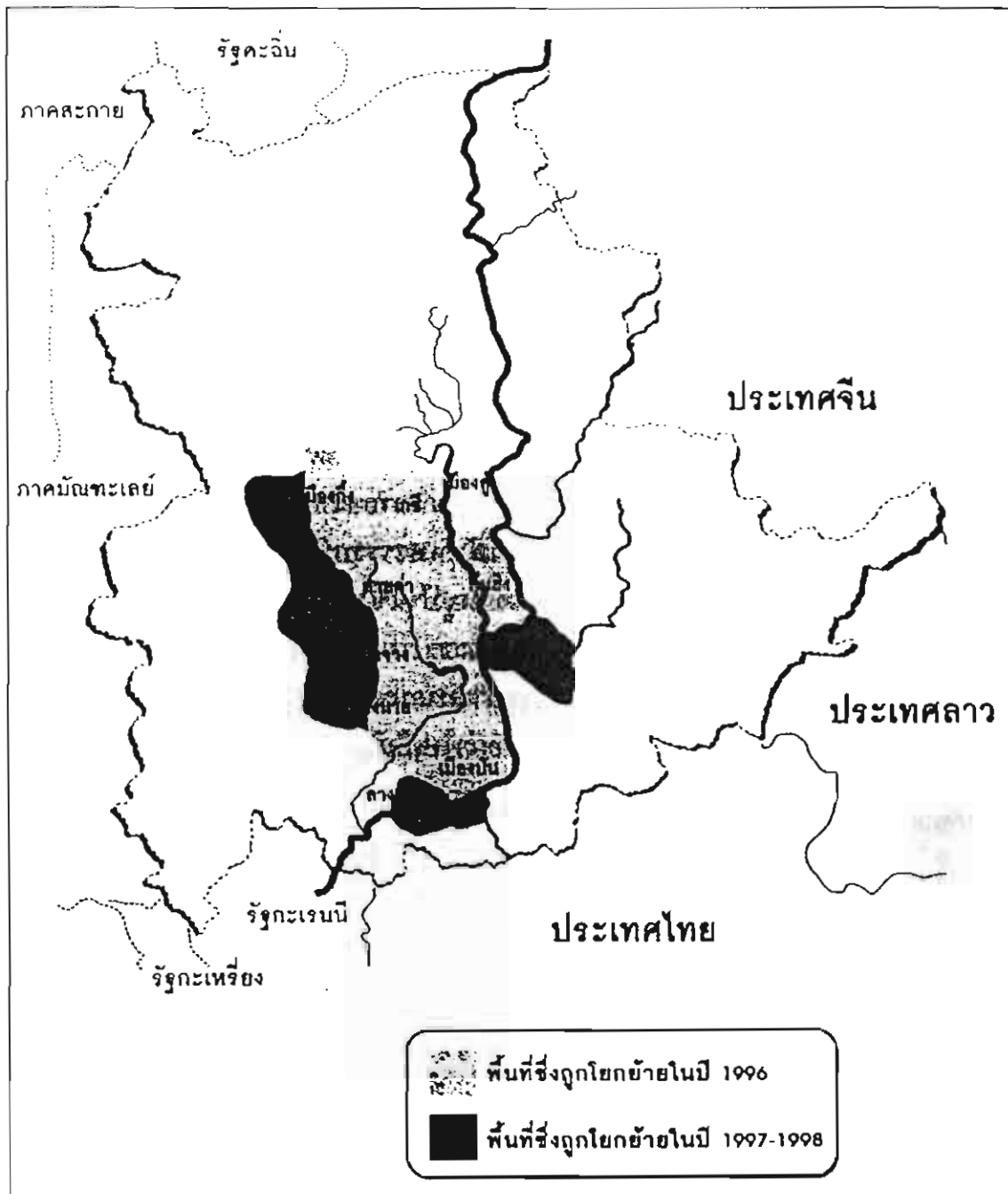
ความขัดแย้งทางการเมืองและการแข่งขันอำนาจระหว่างกลุ่มได้ทำให้รัฐบาลเผด็จการทหารพม่า นำโดย นายพลอูอูอันจและเปลี่ยนความหวังแห่งเสรีภาพของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ให้กลายเป็นการลู่ซื้อต่อสู้อย่างนองเลือดของกลุ่มชาติหลากหลายกลุ่มในพม่าในเวลาต่อมา

ในพม่า การปราบปรามกลุ่มกองกำลังต่าง ๆ ของรัฐบาลทหารพม่าได้ดำเนินกลยุทธ์ต่างๆ มากมายนับตั้งแต่รัฐบาลเผด็จการทหารพม่าขึ้นปกครองประเทศจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่า นโยบายตัดสี่ ที่ต้องการตัดอาหาร ข้าว เงินทุน และกำลังคนของกองกำลังกู้ชาติ การใช้นโยบายสร้างความกลมกลืนทางภาษา วัฒนธรรมด้วยการห้ามการเรียนการสอนภาษา ขณะที่ในช่วงไม่ถึงสิบปีที่ผ่านมา การบังคับโยกย้ายถิ่นฐาน (Forced Relocation and Land Confiscation) การบังคับให้ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ (Resettlement programs) และกลยุทธ์ใบอนุญาตข่มขืน (License to rape) เพื่อกระทำการรุนแรงทางเพศต่อคนไทใหญ่ (SHAN. 2002) ได้กลายเป็นกลยุทธ์สำคัญในการทำลายล้างทางชาติพันธุ์และหยุดยั้งการลู่ซื้อของกลุ่มกองกำลังกู้ชาติต่างๆ ในพม่า

ผลกระทบจากการกระทำความรุนแรงต่อชนกลุ่มน้อยในพม่า การมีศึกสงครามความไม่สงบสุขภายในประเทศ ได้ทำให้ภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศฝืดเคืองตามไปด้วย สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการอพยพของชาวไทใหญ่ในรัฐฉานและกลุ่มชนต่างๆ จากพม่าเข้าสู่ฝั่งไทย ซึ่งอาจแยกสาเหตุที่ทำให้เกิดการอพยพของชาวไทใหญ่ได้ดังนี้

1.ผลกระทบจากกลวิธีทางการเมืองในการต่อสู้กับกลุ่มชาติพันธุ์และโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐบาลพม่า ทั้งนี้ ในช่วงที่ผ่านมา ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์กับรัฐบาลทหารพม่าเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลทหารพม่าได้ใช้กลวิธีต่างๆ ที่จะตัดกำลังทำให้กลุ่มชาติพันธุ์ โดยเฉพาะในเขตรัฐฉานให้อ่อนแอลงเพื่อไม่ให้ลุกขึ้นต่อต้านพม่าอีก กลวิธีดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในการดำรงชีวิต ชาวบ้านทำมาหากินได้ลำบากมากขึ้น อย่างเช่น รัฐบาลพม่าปิดกั้นทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะเรื่องภาษา การนับถือศาสนา การที่ทหารพม่าส่งกำลังเข้าไปกวาดล้างและสู้รบกับชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนไทย-พม่ามาตลอด และหากใครเห็นขัดแย้งหรือทำทายกับรัฐบาลก็จะถูกข่มขู่ หรือถูกคุมขัง หรือถูกบังคับให้ต้องย้ายถิ่นไปจากที่เดิม โดยส่วนใหญ่กลุ่มคนเหล่านี้คือ พวกชนชั้นปัญญาชน นักเรียน พระ หรือนักบวชที่อพยพกันออกมา ซึ่งกลวิธีที่รัฐบาลทหารพม่าดำเนินการหลักๆ ในการสร้างแรงกดดันทางการเมือง ได้แก่

แบบแรก โครงการบังคับย้ายถิ่นฐาน (Forced Relocation and Land Confiscation) หรือการบังคับให้ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ (Resettlement programs) ที่เริ่มโครงการมาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2493-2531 (ค.ศ.1950-1988) และยังคงดำเนินการมาต่อเนื่องเป็นระลอก ซึ่งกลับมาดำเนินการอย่างหนักหน่วงอีกครั้งในปีพ.ศ. 2539-2540 (ค.ศ. 1996-1997) โครงการดังกล่าวเป็นเหตุผลทางการเมืองของรัฐบาลทหารพม่าเพื่อกดดันประชาชนในพื้นที่ที่รัฐบาลทหารพม่าถือว่าอยู่ในเขตอิทธิพลของพวกกบฏหรือบางโครงการเป็นโครงการที่ใช้เหตุผลในเรื่องของการพัฒนาเมือง เพื่อผลักดันชาวบ้านออกไปจากถิ่นที่อยู่ของตัวเอง เป็นต้น

แผนที่แสดงโครงการบังคับย้ายถิ่นฐาน (Relocation Program) ของรัฐบาลทหารพม่าในเขตรัฐฉานช่วงปีพ.ศ. 2359-2541 (ค.ศ.1996-1998) ซึ่งส่งผลกระทบต่อการอพยพเข้ามาของชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นในฝั่งไทยบริเวณชายแดนไทยพม่า

แบบที่สอง การก่อตั้งหน่วยกาข่าย (Ka Kwe Ye) และอาสาสมัครประจำหมู่บ้าน (อ.ส.) ในรัฐฉานของรัฐบาลทหารพม่า ซึ่งจัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่พ.ศ. 2503 (ค.ศ.1960) เพื่อเป็นระบบป้องกันหมู่บ้าน กลุ่มคนเหล่านี้มีสิทธิพิเศษในการใช้ถนนที่ควบคุมโดยรัฐบาลทหารเพื่อขนส่งสินค้าแลกเปลี่ยนกับการสู้รบกับขบวนการกู้ชาติไทใหญ่ให้รัฐบาลทหารพม่า อีกสองปีต่อมา (พ.ศ. 2505/ค.ศ.1962) การเปลี่ยนระบบการปกครองไปสู่ระบบสังคมนิยมของพม่าได้ทำให้ภาคธุรกิจเอกชนในประเทศพม่าถูกกวาดล้างเป็นจำนวนมาก บ้านเมืองระส่ำระสาย เกิดระบบเศรษฐกิจตลาดมืดเข้ามาแทนที่ ผิ่นและเฮโรอีนกลายเป็นสินค้าที่ถูกส่งข้ามชายแดนจากรัฐฉานเข้ามายังประเทศไทยเพื่อแลกซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคโดยเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มคนดังกล่าว (SHAN 2004)

แบบที่สาม การกำหนดนโยบายตัดสี่ ของรัฐบาลทหารพม่าที่ดำเนินการมาตั้งแต่พ.ศ. 2518 (ค.ศ.1975) นโยบายตัดสี่ คือ นโยบายของรัฐบาลทหารพม่าที่ต้องการตัดอาหาร ข้าว เงินทุน และกำลังคนของกองกำลังกู้ชาติต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อมุ่งหวังจะตัดความช่วยเหลือทางกำลังคนและการเงินระหว่างชาวบ้านกับกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ นโยบายนี้รวมไปถึงการบังคับให้มีการโยกย้ายถิ่นฐาน การควบคุมการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน การทำลายพืชผล อาหารและทรัพย์สิน การทรมานและสังหารชาวบ้านที่สงสัยว่าติดต่อกับกองกำลังต่อต้านรัฐบาลทหารพม่ารวมไปถึงการใช้ความรุนแรงทางเพศ การข่มขืน การฉ้อโกง ผู้หญิงชาวฉานเป็นเครื่องมือหรืออาวุธในการทำสงครามระหว่างพม่ากับกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย (SHRF. 2002)

อานิสงค์ของกลวิธีและโครงการของรัฐบาลทหารพม่าที่กระทำการรุนแรงต่อชีวิตและทรัพย์สินของชาวไทใหญ่ในเขตรัฐฉานได้ทำให้จำนวนของชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาเมืองไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยในปีพ.ศ. 2539(ค.ศ.1996) พบว่าในช่วง 3 ปีก่อนหน้านั้นรัฐบาลทหารพม่าบังคับให้ชาวบ้านใน 13 จังหวัดเขตรัฐฉานโยกย้ายถิ่นฐานออกจากบ้านตัวเอง แม้ว่าจะมีความพยายามของสองประเทศในการหยุดยั้งการอพยพเข้าสู่ประเทศไทย แต่จำนวนของคนพลัดถิ่นชาวไทใหญ่ที่หลบหนีเข้าเมืองไทยเพิ่มสูงมากขึ้น โดยพบว่า มีหมู่บ้านมากกว่า 1,400 หมู่บ้านถูกบังคับให้ย้ายออกจากผืนดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ตรงใจกลางรัฐฉานเป็นพื้นที่กว่า 7,000 ตารางเมตร ทำให้ชาวบ้านจำนวนมากไม่สามารถเพาะปลูกทำมาหากินได้ ต้องออกไปทำงานที่อื่นหรือไปถูกบังคับใช้งาน (Forced Labor and Constant Extortion) จากทหารพม่าอีกโดยการเกณฑ์แรงงาน โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่ในเขตชนบทจะถูกส่งไปทำงานในโครงการต่างๆ ของรัฐบาล ทั้งเป็นลูกหาบและไปสร้างค่ายทหาร สนามบิน ส่วนผู้หญิงและเด็กมักถูกใช้ไปเป็นลูกหาบ แม่บ้านหรือคนรับใช้ในกองทหาร ซึ่งจากโครงการดังกล่าวพบว่า มีคนไทใหญ่มากกว่า 300,000 คนถูกสั่งให้ย้ายออกจากบ้านของตัวเองในรัฐฉาน และคาดว่าในกลุ่มนี้จำนวน 80,000-100,000 คนได้อพยพหนีเข้ามาทำงานอยู่ในประเทศไทย (SHRF. 2003)

2. ผลกระทบจากการใช้ความรุนแรงของรัฐบาลทหารพม่าจากโครงการต่างๆ ของรัฐบาลทหารพม่าได้ทำให้การใช้ชีวิตของประชาชนในรัฐฉานและแถบอื่นๆ มีความลำบากมากขึ้น ภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง เงินเฟ้อสูงขึ้น รายได้ต่ำลง ชาวบ้าน ไม่สามารถทำมาหากินได้สะดวก คนทำงานเริ่มมีรายได้

ต่ำลง แต่กลับมีค่าครองชีพและค่าใช้จ่ายสูง ราคาข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ในประเทศมีราคาสูงขึ้นเมื่อเทียบกับรายรับที่ได้ในแต่ละเดือน อย่างเช่น ปีพ.ศ.2534 (ค.ศ.1991) ราคาของขนมจีนซึ่งเป็นอาหารในชีวิตประจำวันของชาวพม่ามีราคา 5 จ๊าด/จาน และขณะนั้นอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาทกับจ๊าด คือ 1 บาทเท่ากับ 5 จ๊าด แต่ในปีพ.ศ. 2546(ค.ศ.2003) ขนมจีนมีราคาสูงถึง 50 จ๊าด/จานและอัตราแลกเปลี่ยนเงินบาท คือ 1 บาทเท่ากับ 25 จ๊าด (โครงการเอเชียศึกษา 2546: 18) หรือหากเทียบจากเงิน 1 ดอลลาร์ หากแลกในอัตราแลกเปลี่ยนอย่างเป็นทางการจะแลกได้ 6.72 จ๊าด แต่ในตลาดมืดกลับแลกได้ถึง 950 จ๊าด

เมื่อเปรียบเทียบราคาข้าวของเครื่องใช้กับรายได้ที่ได้รับในแต่ละเดือน จะพบว่า การทำมาหากินในประเทศพม่ามีความยากลำบากมากขึ้น เช่น ราคาของพัดลม 43,000 จ๊าด/เครื่อง ข้าวสาร 550จ๊าด/2 กิโลกรัม ไข่ 40 จ๊าดต่อฟอง เนื้อหมู 1,800 จ๊าด/1.5 กิโลกรัม ขณะที่ชาวบ้านมีรายได้ประจำที่ต่ำมากเมื่อเทียบกับค่าครองชีพที่แพง อย่างเช่นมีนฮาสุได้รับ 4,500-5,000 จ๊าด/เดือน อาชีพครู 4,500-5,000 จ๊าด/เดือน หรือระดับผู้จัดการก็ได้รับเงินเดือน 5,000-6,000 จ๊าด/เดือน ขณะที่ระดับผู้อำนวยการได้รับเพียง 8,000-10,000 จ๊าด/เดือน¹

ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจฝืดเคือง ทำให้ชาวไทใหญ่ในรัฐฉาน ประเทศพม่าจำนวนไม่น้อยอพยพเข้ามาเพื่อหางานทำในประเทศไทย ดังจะพบว่าแรงงานไทใหญ่จำนวนมากในเขตอำเภอฝางมีทั้งกลุ่มคนที่อพยพมาจากในเมืองและในเขตชนบท ดังนั้น ปฏิบัติการของรัฐพม่าท่ามกลางความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ การเกิดศึกสงครามจนนำไปสู่ภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองดังที่กล่าวข้างต้นคือ สาเหตุสำคัญที่ชาวไทใหญ่ถูกทำให้พลัดถิ่น ต้องอพยพออกจากบ้านเกิดตัวเองหนีตายมาแสวงหาอนาคตข้างหน้าในเมืองไทย

ชาวไทใหญ่กับการเปลี่ยนผ่านนโยบายรัฐชาติไทย

ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาเมื่อชาวไทใหญ่และกลุ่มกองกำลังชาติพันธุ์อื่นๆ เกิดความขัดแย้งกับรัฐบาลทหารพม่า หลายต่อหลายกลุ่มชาติพันธุ์ได้ออกมาต่อสู้โดยจัดตั้งกองกำลังกู้ชาติขึ้นสำหรับชาวไทใหญ่แล้ว เจ้าฟ้าชาวไทใหญ่และผู้นำสำคัญๆ ได้ร่วมกันก่อตั้งกองกำลังกู้ชาติขึ้นเช่นกัน โดยเริ่มต้นจาก“กลุ่มหนุ่มศึกหาญ” ในปีพ.ศ. 2501 นำโดยเจ้าน้อยชอยันตะเข้ามามีตั้งกองกำลังบริเวณเขตชายแดนไทยพม่า

ในช่วงเวลาดังกล่าว ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกองกำลังกู้ชาติชาวไทใหญ่กับรัฐไทยเป็นไปด้วยดี ด้วยเพราะผลประโยชน์ร่วมกันทางการเมืองระหว่างรัฐไทยกับกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ในสถานการณ์ระดับโลกที่กำลังเผชิญหน้ากับภาวะสงครามเย็นและการต่อสู้กันทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างโลกเสรีนิยมกับโลกคอมมิวนิสต์ สำหรับรัฐบาลไทยนั้นภายใต้การกดดันจากรัฐบาล

¹ ค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ <http://www.irrawaddy.org/res/pric-sal.html>

ประเทศสหรัฐอเมริกาและผู้นำโลกเสรีที่หวาดกลัวต่อภัยคอมมิวนิสต์ ความมั่นคงแห่งชาติและประเด็นเรื่องยาเสพติดที่แหล่งผลิตได้ขยายตัวกลายมาอยู่ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลไทยได้ใช้กลุ่มกองกำลังกู้ชาติตามแนวชายแดนไทยพม่า ไม่ว่า กองกำลังกู้ชาติกะเหรี่ยง ไทยใหญ่ ว้า หรือมอญ ที่แตกกระสานซ่านเซ็นและต้องการต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชของตนมาปะทะกับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์และการขยายตัวของยาเสพติดที่ถาโถมเข้ามาจากฝั่งพม่าและจีนตอนบน กองกำลังกู้ชาติตามแนวชายแดนไทยพม่าเหล่านี้จึงเปรียบเสมือน“รัฐกันชน” (buffer state) ให้แก่รัฐไทยในการด้านทานปัญหาต่างๆ ตามแนวชายแดนโดยแลกเปลี่ยนกับการที่รัฐไทยให้การสนับสนุนแก่กองกำลังกู้ชาติในด้านการรบและยุทธปัจจัยอื่นๆ

สำหรับกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่แล้ว การให้การสนับสนุนได้เกิดขึ้นถึงในระดับที่กองทัพไทยช่วยปรับปรุงและปฏิรูปกองทัพไทใหญ่หลายต่อหลายด้านด้วยกัน ไม่ว่า การฝึกทหารแบบใหม่ที่ใช้วิธีการฝึกของกองทัพไทยเป็นแบบฉบับ การสนับสนุนอาวุธ การใช้ภาษาทหารแบบไทยและภาษาไทยใหญ่แทนคำสั่งทางทหารแบบเดิมที่เป็นภาษาอังกฤษ การแต่งเพลงชาติไทใหญ่ขึ้นใหม่ที่ใช้ทำนองและเนื้อร้องแบบเพลงชาติไทย เป็นต้น (ปราณี 2528)

แต่ความสัมพันธ์อันตึงเครียดระหว่างรัฐไทยกับกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ไม่ได้ยืนยาวอะไรนักเมื่อรัฐไทยเปลี่ยนแปลงนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับพม่า กล่าวคือ เมื่อกระแสสงครามเย็นจบลง โลกแห่งเสรีนิยมและระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมได้รับชัยชนะและเริ่มแผ่ขยายมากขึ้นเรื่อยมา ในช่วงทศวรรษ 1990 รัฐไทยในความสัมพันธ์กับกระแสเศรษฐกิจการเมืองโลกได้เปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจการเมือง โดยต้องการเปลี่ยนจากสนามรบให้กลายเป็นสนามการค้า นโยบายนี้กลายเป็นนโยบายหลักในช่วงหลังปีพ.ศ. 2533 เป็นต้นมา

ด้วยนโยบายดังกล่าว รัฐบาลไทยในความสัมพันธ์กับรัฐบาลทหารพม่าเริ่มเปลี่ยนไป โดยเน้นการสร้างความสัมพันธ์อันดีทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจโดยตรงต่อรัฐบาลทหารพม่า การไม่ยุ่งเกี่ยวกับประเด็นทางการเมืองกับรัฐบาลทหารพม่า ยกเว้นแสดงความต้องการทำการค้าร่วมกันในระดับรัฐบาลและเอกชน และด้วยเหตุนี้เอง รัฐไทยจากเดิมที่เคยมีท่าทีความสัมพันธ์อันดี ให้การสนับสนุนแก่กองกำลังชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดนไทยพม่ากลับเพิกเฉยต่อการกระทำรุนแรงของรัฐบาลทหารพม่า โดยให้เหตุผลว่าต้องการวางตัวเป็นกลาง ไม่ยุ่งเกี่ยวกับกิจการการเมืองของพม่า เพราะถือว่าเป็นกิจการภายในประเทศ กองกำลังกู้ชาติต่างๆ ตามแนวชายแดนจึงต่างได้รับผลกระทบ บางกองกำลังกู้ชาติเริ่มอ่อนแอลง ด้วยเพราะขาดปัจจัยสนับสนุน ขณะที่รัฐบาลทหารพม่าทำการปราบปรามกลุ่มกองกำลังต่าง ๆ อย่างเข้มข้นต่อเนื่องและรุนแรงตลอดนับเนื่องหลายปี

ชาวไทใหญ่กับสถานการณ์ “คนที่ถูกทำให้พลัดถิ่น”

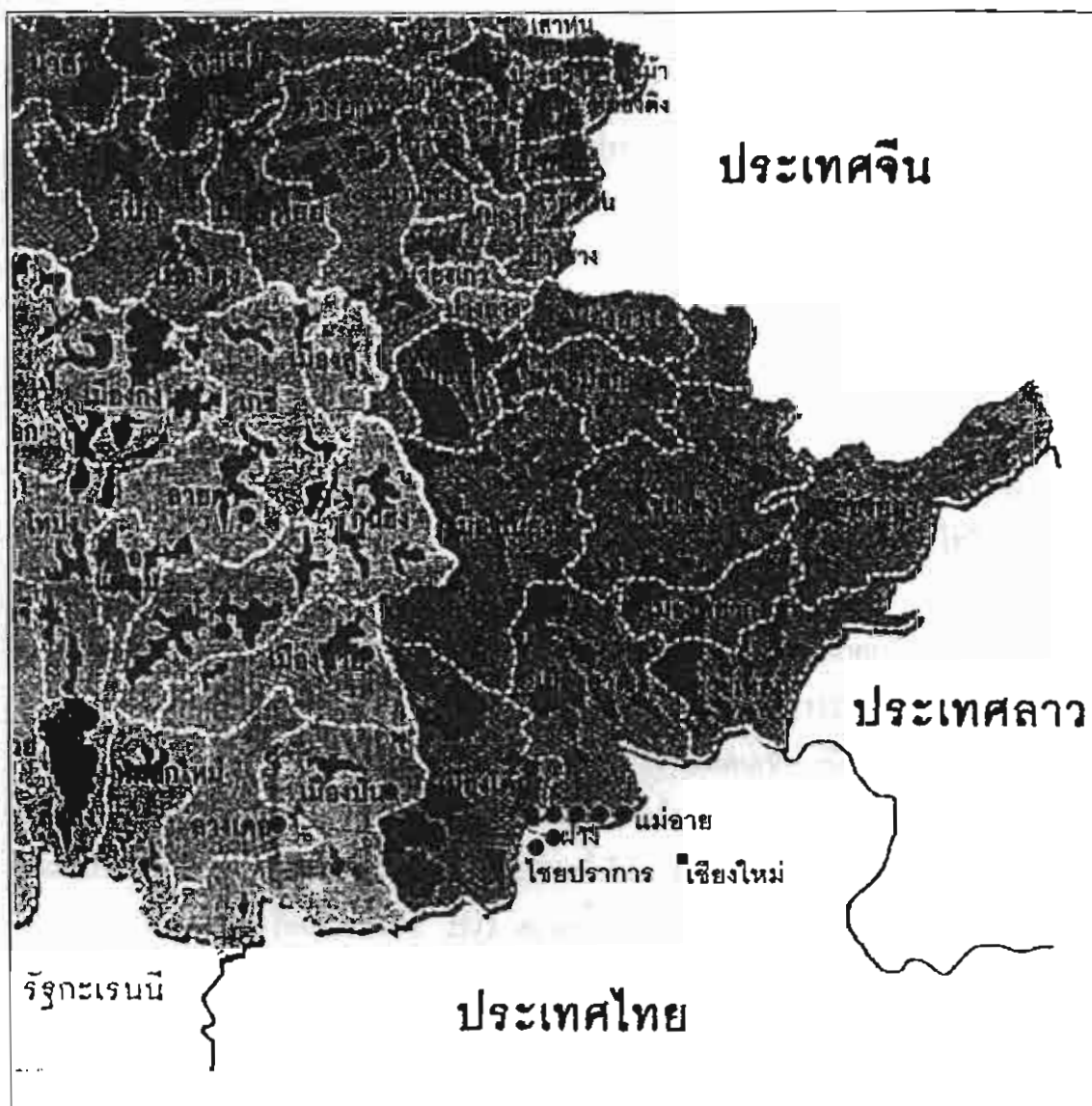
ด้วยสถานการณ์การใช้ความรุนแรงกดขี่ข่มเหงทางชาติพันธุ์จากรัฐบาลทหารพม่าและในบริบทของรัฐไทยในช่วงเปลี่ยนผ่านการเผชิญหน้ากับสถานการณ์ระดับโลกและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

ผลผลิตของการเปลี่ยนผ่านนโยบายรัฐชาติไทยและปฏิบัติการความรุนแรงของรัฐชาติพม่าได้ทำให้ชาวไทยใหญ่หลายแสนคนในรัฐฉาน จากคนที่เคยมีบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง มีรัฐมีระบอบการปกครองของตนเองต้องตกอยู่ในภาวะที่ถูกทำให้พลัดถิ่นอาศัยอยู่ กลายเป็น “คนที่ถูกทำให้พลัดถิ่น” (Displaced people) จากบ้านเกิดของตนเอง ระเห่กระเห่ร่อนออกจากบ้านเพื่อแสวงหาความอยู่รอดก้าวข้ามมายังฝั่งไทย

ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ในเมืองไทยบริเวณชายแดนไทย-พม่าในช่วง 40 ปีที่ผ่านมา จึงเกิดชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นในช่วงเวลาต่างๆ นับตั้งแต่ตามแนวชายแดนภาคเหนือตอนบนแถบอำเภอเชียงดาว จรดอำเภอแม่ฮาด เช่น บ้านเปียงหลวง (วันดี 2545) บ้านใหม่หมอกจ๋าม (เรณู 2540) ฯลฯ ชุมชนเหล่านี้คือชุมชนพลัดถิ่นชาวไทยใหญ่ที่ก่อร่างสร้างชุมชนขึ้นในช่วง 40-50 ปีที่ผ่านมา เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์เชื่อมโยงกับการจับอาวุธขึ้นต่อสู้กับรัฐชาติพม่า บ้างเคยเป็นทหารกองกำลังกู้ชาติที่ปลดอาวุธ บ้างเป็นลูกหลาน ญาติพี่น้องของทหารกู้ชาติ และบ้างเป็นชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากการสู้รบในช่วงเวลาต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ในช่วงไม่เกิน 20 ปีที่ผ่านมา สถานการณ์ความรุนแรงในพม่ายังคงเกิดขึ้นในระดับเข้มข้นจากกลวิธีในการทำลายล้างทางชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็น การบังคับโยกย้ายถิ่นฐาน (Forced Relocation and Land Confiscation) การบังคับให้ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ (Resettlement programs) , และกลยุทธ์ใบอนุญาตข่มขืน (License to rape) เพื่อกระทำการรุนแรงทางเพศต่อคนไทยใหญ่ พบว่า มีคนไทยใหญ่มากกว่า 300,000 คนถูกสั่งให้ย้ายออกจากบ้านของตัวเองในรัฐฉาน และคาดว่าในกลุ่มนี้จำนวน 80,000-100,000 คนได้อพยพหนีเข้ามาอยู่ในเมืองไทย

การอพยพของชาวไทยใหญ่เข้ามายังฝั่งไทยในช่วงหลังนี้ พบว่า ชาวไทใหญ่จำนวนหนึ่งต้องการขอเป็นผู้ลี้ภัยทางการเมือง แต่ก็พบกลับคำปฏิเสธจากรัฐบาลไทยในการตั้งค่ายผู้ลี้ภัยให้กับชาวไทยใหญ่ ด้วยเหตุผลหลายประการ ส่วนหนึ่งมาจากการพยายามวางตัวเป็นกลางไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองของพม่า การรับผู้ลี้ภัยชาวไทยใหญ่อาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดของพม่าได้ นอกจากนี้เหตุผลในเรื่องความคลุมเครือทางชาติพันธุ์ใน “ความเป็นไท” ของชาวไทยใหญ่ซึ่งถือเป็นเครือญาติพี่น้องกับคนไทย และอีกส่วนเป็นเพราะความเชื่อของรัฐบาลไทยที่ว่า พวกเขาเพียงอพยพเข้ามาเพื่อเป็นแรงงานเท่านั้น ซึ่งผลผลิตของความคิดของรัฐไทยเช่นนี้ ทำให้ชาวไทยใหญ่จำนวนมากเมื่ออพยพเข้ามายังฝั่งไทยแล้ว ในสถานการณ์ที่จำต้องอยู่รอดในภาวะที่ถูกปฏิเสธสถานภาพทางการเมืองจากรัฐไทย พวกเขาจึงจำเป็นต้องแสวงหาทางอยู่รอด ทำมาหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูกในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็น ในธุรกิจการเกษตร อุตสาหกรรมรับเหมาก่อสร้าง โดยที่ไม่อาจมีทางเลือกได้ไม่มากนัก

แผนที่ แสดงการอพยพเข้ามาของชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นจากรัฐฉาน ประเทศพม่า เข้าสู่ชายแดนไทยพม่า
ภาคเหนือตอนบน บริเวณอำเภอไชยปราการ ฝาง และแม่อาย

ชุมชนต้นสูง: การก่อตัวขึ้นของชุมชนแรงงานไทใหญ่พลัดถิ่นในเมืองไทย

ชุมชนต้นสูงเป็นหนึ่งในหลายๆ ชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นบริเวณชายแดนไทยพม่าที่แตกกระสานซ่านเซ็นหลบหนีสงครามการต่อสู้และการกระทำความรุนแรงด้วยกลวิธีต่างๆ จากรัฐชาติพม่าอพยพเข้ามาพักพิงในเขตแดนไทย

ในงานศึกษานี้ได้ใช้ชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นบ้านต้นสูงเป็นตัวอย่างภาพสะท้อนการก่อตัวขึ้นของชุมชนแรงงานไทใหญ่พลัดถิ่นที่เกิดขึ้นในช่วงประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สถานการณ์การกดขี่กระทำการรุนแรงในรัฐชาติพม่ามีความเข้มข้นมากขึ้นและสถานการณ์ในประเทศไทยที่รัฐไทยเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการค้าไปตามกระแสเศรษฐกิจโลก ประกอบกับสถานการณ์การเติบโตของทุนนิยมในรูปของสวนส้มกำลังขยายตัวที่ชายแดน

ชุมชนต้นสูงเป็นหนึ่งในหลายป๊อก (กลุ่ม) บ้านภายใต้เขตการปกครองของหมู่ 9 บ้านเวียงหาว เขตตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจากตัวอำเภอฝางประมาณ 8 กิโลเมตรไปทางตะวันออกเลียบริบชายแดนไทย-พม่าและห่างจากเมืองหางในเขตรัฐฉานประเทศพม่าประมาณ 20 กิโลเมตร ชุมชนบ้านต้นสูงตั้งอยู่บนไหล่คอดอยติดกับบ้านเวียงหาว ซึ่งเป็นชุมชนไทใหญ่เช่นกัน แต่อพยพมาจากรัฐฉานและตั้งรกรากอยู่บริเวณนี้เป็นร้อยปีแล้ว

ชุมชนบ้านต้นสูงถือกำเนิดขึ้นจากช่วงจังหวะชีวิตของคนหลากหลายกลุ่มในเขตอำเภอฝางที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการก่อสร้างชุมชนขึ้น เริ่มแรกนั้น ในช่วงปีพ.ศ. 2512 (ค.ศ.1969) ชาวไทใหญ่จากเวียงเชียงตองในเขตเมืองนายนประมาณ 50 คนเดินทางข้ามชายแดนเข้ามายังเขตอำเภอฝาง บางคนมีญาติที่ตั้งรกรากอยู่ก่อนนานแล้ว ขณะที่บางคนรอนแรมมาด้วยกันกับเพื่อนชาวเวียงเชียงตองกลุ่มเดียวกัน และกระจายไปอยู่ตามที่ต่างๆ ดังที่พ่อ “จันตา” หนึ่งในกลุ่มผู้เดินทางมาในยุคแรกๆ เล่าให้ฟัง

“ผมเข้าเมืองไทยเมื่อปีพ.ศ. 2512 ตอนนั้นอายุ 21 ปี มาจากเมืองนายนพร้อมกับญาติๆ และเพื่อนๆ อีก 50 คน พวกผมหนีมาจากเมืองนอก เพราะถูกคดียัฆเมงจากพม่า ผู้หญิงถูกข่มขืน ผู้ชายถูกใช้ไปเป็นลูกหาบ มันลำบากมากในพม่า แต่พอมาถึงที่นี่ ก็ยังไม่มีที่อยู่กัน หลายคนกระจัดกระจายไปตามที่ต่างๆ บางคนไปเป็นลูกจ้างของบริษัทต่างๆ บางคนทำงานสวนส้ม บางคนทำงานในสวนลิ้นจี่บ้าง ลำไยบ้าง ตอนแรกผมไปทำงานที่สวนส้มธนธร ทำตั้งแต่เช้านึกเบิกแรกๆ เลย ทำได้สองปีก็ได้ย้ายมาอยู่ที่หลังเตาบ่ม”

หลังเตาบ่มที่ว้านี้เดิมเป็นป่าสงวนเสื่อมโทรมที่อยู่ไม่ไกลจากบริเวณที่ตั้งบ้านต้นสูงในปัจจุบัน ที่นั่นคือ ที่แรกๆ ที่ชาวเวียงเชียงตองกลับมารวมตัวกันในปีพ.ศ. 2514 (ค.ศ.1971) โดยไปสร้างบ้านกระท่อมพักอาศัยอยู่ร่วมกัน ช่วงแรกๆ มีชาวไทใหญ่ที่อพยพมาอยู่ก่อนประมาณ 3-4 ครอบครัว ต่อมาก็มีคนไทยใหญ่ที่เคยไปอาศัยอยู่ตามสวน ตามนา หรือโกดังหอมหัวใหญ่และกลุ่มที่เดินทางเข้ามา

² เมืองนอก ในที่นี้ หมายถึงเมืองไทใหญ่ในรัฐฉาน ประเทศพม่า โดยทั่วไป ชาวไทใหญ่ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองไทยมักจะเรียกเมืองต่างๆ ในฝั่งรัฐฉาน ประเทศพม่าว่า เมืองนอก ขณะที่เรียกที่ๆ ตนเองอยู่ในปัจจุบันว่า เมืองใน

เพิ่มเติมจากรัฐงานได้อพยพเข้าไปอยู่รวมกัน ในช่วงนั้น กรมป่าไม้และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงานได้อนุญาตให้ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นเหล่านี้พักอาศัยอยู่ได้ชั่วคราว “ตอนที่เพื่อนๆ และญาติผมย้ายมาอยู่ที่หลังเตาบ่ม ช่วงนั้นผมได้ทำงานกับบริษัทไทยแห่งหนึ่งที่เข้าไปทำถนนในเมืองโตน พอดีช่วงนั้นบริษัทเขาอยากได้คนไทใหญ่ที่จะช่วยพูดภาษาไทใหญ่ไปทำงานด้วย ผมก็เลยไปทำงานกับเขาทำไปได้ 3 ปีก็กลับมาอยู่ที่หลังเตาบ่มกับญาติและเพื่อนๆ ”

แต่ชาวไทใหญ่จากเวียงเชียงตองพักอาศัยที่หลังเตาบ่มได้ไม่นาน ในปีต่อมา (พ.ศ. 2515/ค.ศ. 1972) ทางเจ้าหน้าที่อำเภอฝางและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องต้องการขุดบ่อน้ำสาธารณะในบริเวณนั้น จึงขอให้พวกเขาย้ายไปอยู่บนเนินเขาใกล้ๆ กับบ้านเวียงหาวย ตำบลม่อนปิ่น ซึ่งไม่ห่างจากหลังเตาบ่มเท่าใดนัก “พวกเราอพยพไปอยู่ที่ไหลค์อย ใกล้บ้านเวียงหาวย ตอนแรกมาอยู่กัน 11 หลังคาเรือน ปลัดอำเภอท่านช่วยให้ไปอยู่บนไหลค์อยได้ แต่ขอเอาไว้ว่า ห้ามถางป่า พอในช่วงนั้นมันมีปัญหาที่ชาวบ้านหลายคนถูกจับเรื่อยๆ ข้อหาบุกรุกป่าบ้าง ถางป่าบ้าง ไม่มีบัตรบ้าง ทำลายป่าบ้าง ก็ถูกจับเข้าคุกกันเยอะแยะเลย ทางปลัดอำเภอก็ขอไว้และช่วยทำให้บริเวณบ้านใหม่ต้นสูงกลายเป็นส่วนหนึ่งของบ้านเวียงหาวยไป”

พร้อม ๆ กันนั้น เจ้าอาวาสวัดเจติยงามที่อำเภอฝางได้พูดคุยกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตถึงเรื่องที่ได้พบซากเจดีย์เก่าแก่อยู่หลายร้อยปีบริเวณไหลค์อยที่บ้านต้นสูงมาพักพิงอยู่ และมีคำรื่องการแก้ปัญหาคนอพยพไปพร้อมๆ กับการดูแลป่าไม้บริเวณนี้ ในที่สุด ด้วยจุดประสงค์ของความต้องการแก้ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ปัญหาเจ้าหน้าที่ดูแลป่าไม้เพียงพอและปัญหาคนอพยพไปพร้อมๆ กัน เจ้าหน้าที่ป่าไม้เขตในช่วงเวลานั้นจึงได้มอบสิทธิในการดูแลที่ดินและป่าบริเวณนี้ให้กับเจ้าอาวาสวัดเจติยงามที่เข้ามาช่วยดูแลและมีเจตนาที่จะสร้างพระธาตุขึ้นในบริเวณนี้

ต่อมาเจ้าอาวาสได้จัดแบ่งพื้นที่เป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเพื่อสร้างวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติและพระธาตุองค์ใหม่ครอบองค์เดิมที่พังลง ขณะที่อีกส่วนได้มอบให้ชุมชนต้นสูง ชาวไทใหญ่พลัดถิ่นได้อาศัยและเป็น “เจ้าศรัทธา” ของวัด

“แต่ก่อนบริเวณนี้เป็นคอกหั่วไล่ัน อาตมาก็เลยไปขอซื้อสิทธิในการใช้พื้นที่ตรงนี้ เพื่อให้เป็นที่อยู่ของคนบ้านต้นสูงและว่าจะสร้างพระธาตุและสร้างวัดด้วย คนบ้านต้นสูงและคนที่อพยพมาใหม่เป็นคนที่เพิ่งมา ตรงนี้ก็น่าจะเป็นที่พึ่งให้สำหรับคนใดที่ร่วมกันสร้างขึ้นมาจากทั้งคนอื่นและคนใดที่ช่วยกันทำ คนบ้านต้นสูงจะได้มีวัดของตัวเองด้วย” เจ้าคุณพระสุธรรมเมธี หรือครูบามหาบุญเลิศ เจ้าอาวาสวัดเจติยงาม อำเภอฝางเล่าให้ฟัง (5 เมษายน 2546)

“เรื่องบ้านต้นสูง ท่านเจ้าคุณเป็นคนซื้อที่ดินมา แต่ก่อนเป็นเขตป่าไม้ มีป่าไม้อำเภอคนหนึ่งไปเห็นเวียงเก่าเห็นพระธาตุเก่า ก็เลยไปคุยกับเจ้าอาวาส ให้ไปดู ท่าน ก็เลยอยากสร้างวัดขึ้นมา หมู่ไทใหญ่

³ เจดีย์เก่าแก่ดังกล่าว ปัจจุบันเรียกว่า ม่อนคอกเวียงหาวย เดิมมีชื่อว่า เวียงนางคำหอม ซึ่งถือเป็นเวียงเก่า หรือเมืองเก่าที่เป็นที่ประทับของนางคำอัย-พระธิดาคนโตของพระเจ้าฝางและนางสามผิว

ที่มาทำงานอยู่ตรงนั้น ก็จะได้เป็นศรัทธาวัดเสีย เจ้าคุณก็เลยไปซื้อมาจากคนเวียงหาวมาเพิ่มเติม ให้พวกคันสูงได้อยู่ดูแลป่าด้วย โดยป่าไม้จ้างคนคันสูงดูแลป่าและให้เป็นศรัทธาวัดพระธาตุด้วย” ลุงอ่องคันธิ ผู้ร่วมก่อตั้งวัดพระธาตุเฉลิมพระเกียรติและคนไทใหญ่ดั้งเดิมในเขตอำเภอฝางเล่า (6 เมษายน 2546)

12 พ.ย. พ.ศ. 2521 บ้านคันสูงก็ได้รับแต่งตั้งเป็น “ป๊อก” (กลุ่ม) บ้านขยายจากบ้านเวียงหาวอย่างเป็นทางการ ปัจจุบันชุมชนบ้านคันสูงมีจำนวน 75 หลังคาเรือนมีประชากร 350 คน จากจำนวนรวมของชุมชนเวียงหาวทั้งหมดที่มีกว่า 400 หลังคาเรือน จำนวนประชากรรวม 2,335 คน ปัจจุบันประชากรเกือบ 90% ของชุมชนคันสูงเป็นชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่อพยพมาจากเวียงเชียงตอง เขตเมียนมา ส่วนอีก 10% อพยพเข้ามาในช่วงหลังจากเมืองต่างๆ ทั้งฝั่งตะวันตก (เมืองป๋น เมืองนายน เมืองลายคำ) และฝั่งตะวันออกของแม่น้ำสาละวิน

คนบ้านคันสูง : ขยายแรงงานคืออาชีพ

ชุมชนบ้านคันสูงจำนวน 75 หลังคาเรือน ส่วนใหญ่คือชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาในช่วง 10-20 ปีที่แล้ว พวกเขาจึงไม่มีบัตรประชาชน มีเพียงบัตรคนต่างด้าวประเภทต่างๆ เช่น บัตรชุมชนพื้นที่สูง บัตรผู้อพยพชาวพม่า และบัตรแรงงาน ฯลฯ

ทุกวันนี้ คนบ้านคันสูงทั้งหมดอาศัยอยู่ในเขตที่ดินที่เป็นของกรมป่าไม้ ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง ดังนั้น คนคันสูงส่วนใหญ่จึงทำงานรับจ้างรายวันทั่วไป บางคนโชคดีได้งานประจำทำตามสวนส้มบ้าง ตามร้านขายของ แหล่งก่อสร้างบ้าง ส่วนบางคนที่มีเงินพอเก็บหอมรอมริบก็อาจขอเช่า “สิทธิชั่วคราว” ในที่ดินจากญาติคนไทใหญ่ด้วยกันที่เป็นคนดั้งเดิมมีที่ดินมาทำสวนทำไร่บ้างประมาณครอบครัวละ 3-4 ไร่

งานส่วนใหญ่ที่คนคันสูงทำ คือ การออกไปรับจ้างทุกประเภทภายในเขตอำเภอ บ้างช่วยปลูกหอมหัวใหญ่ เกี่ยวข้าว ตีข้าว ขึ้นแปลงข้าว ลงหอม คัดหอม เก็บลิ้นจี่ เป็นต้น บางคนออกไปรับจ้างทำงานในสวนส้ม ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่ทำงานแบบชั่วคราวไป-กลับจำนวนกว่า 30 คนกับกลุ่มที่ทำงานประจำในสวนส้ม ซึ่งรายได้ทั่วไปอยู่ระหว่าง 80-120 บาท โดยผู้หุงมีรายได้ประมาณวันละ 80-90 บาท ส่วนผู้ชายได้ประมาณวันละ 100-120 บาท

โดยส่วนใหญ่ชุมชนบ้านคันสูงจะมีงานทำและมีรายได้มากในช่วงปลายปี ด้วยเพราะเป็นช่วงการจ้างแรงงานเกษตรเพื่อคัดหอม เกี่ยวข้าว และเก็บส้ม ขณะที่ช่วงเดือนสิงหาคม-กันยายน ซึ่งเป็นช่วงเข้าพรรษากลับหางานทำได้ยาก เพราะเป็นช่วงที่ผลผลิตรอการเก็บโต ในช่วงเวลานี้ พวกเขาจะออกไปรับจ้างทำงานทั่วไป ไม่เลือกงานหรือเลือกค่าแรง บางคนไปเป็นแรงงานก่อสร้าง หรือแรงงานรับจ้างตามร้านอาหาร ปั่นน้ำมัน ร้านขายของชำ ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม ระบบการรับจ้างและการออกไปทำงานไม่ใช่ไปได้อย่างเสรี แต่ขึ้นอยู่กับบัตรประจำตัวที่ตัวเองถืออยู่ ซึ่งคนบ้านคันสูงมีบัตรอยู่ 4 ประเภท 1. บัตรสำหรับบุคคลบนพื้นที่สูง (บัตร

เขียวขอบแดง) 2. บัตรผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า (บัตรสีชมพู) ที่อพยพเข้ามาก่อน 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 3. บัตรผู้ใช้แรงงานพม่า (บัตรสีส้ม) ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่าหลังวันที่ 9 มีนาคม 2519 และ 4. บัตรแรงงานต่างด้าว (บัตรสีม่วง) หรือบัตรผู้ใช้แรงงาน หากคนใดมีบัตรใด ก็ขออนุญาตไปทำงานหรือเดินทางได้ตามข้อกำหนดของลักษณะบัตรแต่ละใบ

ในปัจจุบัน คนบ้านต้นสูงเริ่มมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้นกว่าแต่แรกที่มาใหม่ ๆ จากเดิมที่ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่งต้องเร่ร่อนหลบซ่อนทำงานตามที่ต่างๆ ในสวนส้มบ้าง ทำงานกับญาติบ้าง ปัจจุบันพวกเขามีที่อยู่ มีงานพอประทังหาเลี้ยงชีพ มีความสามารถในการเก็บหอมรอมริบเพื่อส่งเงินกลับให้ญาติในรัฐฉานบ้าง เก็บสะสมเงินทองในรูปของทองคำบ้าง ส่วนวัยรุ่นที่มีงานทำเริ่มซื้อหารถจักรยานยนต์ โทรศัพท์มือถือมาอำนวยความสะดวกในการทำงานและติดต่อกับญาติและเพื่อนๆ ทั้งในประเทศไทยและในพม่า “ส่วนใหญ่ชาวบ้านเก็บสะสมทั้งเงินและทองคำ เพราะว่า เวลาเอากลับบ้านที่พม่า เงินก็ได้ แต่ถ้าทหารพม่าจับได้และเห็นเงินไทย จะถูกยึดเงินและถูกขังคุกด้วย อย่างมีคนไทยใหญ่เอาเงินเหรียญ 10 บาทติดตัวไปเพราะอยากจะเอาไปอวดคนที่บ้าน แต่โดนทหารพม่าจับตัวและเจอเหรียญเลยถูกจับขังคุกด้วย แต่ถ้าเป็นทองคำ หากเจอทหารพม่า ก็จะถูกยึดทองไปเฉยๆ ไม่ถูกขังคุก”

สรุป

การก่อตัวขึ้นของชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่นตามแนวชายแดนประเทศไทยเป็นผลผลิตของการเปลี่ยนผ่านอำนาจของราชชาติสองฟากฝั่งระหว่างไทยกับพม่าในช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ในพม่า มีการเปลี่ยนการปกครองไปสู่ระบอบเผด็จการทหารพม่า ชาวไทใหญ่รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้จับอาวุธขึ้นสู้ ชุมชนไทใหญ่ในเขตรัฐฉานจำนวนมากถูกกดขี่กระทำการรุนแรงผ่านกลยุทธทางการเมืองต่างๆ ได้รับผลกระทบจากศึกสงคราม พวกเขาถูกทำให้กลายเป็นคนพลัดถิ่นด้วยน้ำมือของรัฐบาลทหารพม่า ต้องอพยพออกจากบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง เข้ามาเป็นคนพลัดถิ่นในเมืองไทย ขณะที่เมื่อข้ามฟากมายังฝั่งไทย ในบริบทที่เกิดการเปลี่ยนผ่านนโยบายรัฐชาติไทยในช่วงกระแสสงครามเย็นและกระแสความคิดเรื่องโลกเสรีและคอมมิวนิสต์ รัฐไทยใหญ่ภายใต้การนำของกองกำลังกู้ชาติชาวไทใหญ่และการต่อสู้ของชาวไทใหญ่ ก็เอนกัชนที่ค้ำสำหรับรัฐชาติไทยในสถานะการเผชิญหน้ากับพม่า คอมมิวนิสต์ และยาเสพติด ความสัมพันธ์ของรัฐไทยกับรัฐไทใหญ่ผ่านกองกำลังกู้ชาติจึงเป็นไปด้วยดีตราบจนกระทั่งรัฐชาติไทยเริ่มตอบรับกระแสเศรษฐกิจโลกแบบทุนนิยมอย่างเต็มที่ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐชาติไทยกับรัฐพม่าจึงเปลี่ยนแปลง ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับรัฐไทใหญ่ผ่านกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่ด้วยเช่นกัน

ในสถานการณ์ของการเปลี่ยนผ่านอำนาจแห่งรัฐชาติไทย-พม่าในบริบทที่แตกต่างไปตามสถานการณ์และเงื่อนไขเหล่านี้เอง เราอาจบอกได้ว่า การก่อตัวขึ้นของชุมชนไทใหญ่พลัดถิ่น ดังเช่นชุมชนบ้านต้นสูง ซึ่งเป็นหนึ่งในชุมชนแรงงานไทใหญ่พลัดถิ่นตามแนวชายแดนไทยพม่าต่างเป็นผลผลิตของปฏิบัติการของรัฐชาติสองฟากฝั่งทั้งสิ้น ในประเทศไทย คนไทใหญ่พลัดถิ่น เมื่อก้าวข้าม

ฟากเข้ามา พวกเขาไม่มีทางเลือกมากนักเมื่อถูกปฏิเสธจากการเป็นผู้สืบทอดทางการเมือง พวกเขาแสวงหาทางรอดด้วยการขายแรงงาน ทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้เลี้ยงชีพในระหว่างการถูกทำให้เป็นคนพลัดถิ่น

บทที่ 4

ไทใหญ่กับการกลายเป็นสินค้าของคนพลัดถิ่น

บทนี้ต้องการเน้นไปที่การพลัดถิ่นของชาวไทใหญ่ที่ถูกทำให้เป็นสินค้า (Commoditization of displacement) จากการที่รัฐชาติและทุนในกระแสโลกาภิวัตน์แสวงหาประโยชน์จากการที่ชาวไทใหญ่ในประเทศพม่าถูกทำให้พลัดถิ่นขึ้น โดยรัฐบาลทหารพม่า

การถูกทำให้พลัดถิ่นของชาวไทใหญ่ ในด้านหนึ่งพวกเขาต้องหลบหนีภัยสงคราม ความเคียดแค้นเข้ามายังประเทศไทย แต่ในเมืองไทย “แรงงาน” หรือปัจจัยการผลิตอันสำคัญของทุนและการพลัดถิ่นของชาวไทใหญ่กลับกลายเป็น “สินค้า” สำหรับรัฐไทยและทุนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ภายใต้ศรัทธาแห่งทุนนิยมที่ต้องการแสวงหาผลกำไรสูงสุดด้วยการลดต้นทุนการผลิตลง

การทยอยอพยพเข้ามาใหม่ของชาวไทใหญ่ในช่วงไม่เกิน 20 ปีที่ผ่านมา เน้นอนว่า ในด้านหนึ่งได้สร้างความปวดเคียนเวียนเกล้าให้แก่รัฐบาลไทยในแง่ของการจัดการควบคุมคนต่างด้าวในประเทศไทย หรือกล่าวเฉพาะเจาะจงลงไปที่เราเรียกกันทั่วไปว่า “แรงงานสัญชาติพม่า” แต่อีกด้านหนึ่งอาจกล่าวได้ว่ารัฐชาติไทยในกระแสโลกาภิวัตน์ที่ซึ่งกำลังเผชิญหน้ากับการขยายตัวอย่างไร้พรมแดนของเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ที่ซึ่งธุรกิจเอกชนในระดับต่างๆ ทั้งในและนอกประเทศกำลังมีบทบาทสำคัญในการเจรจาต่อรองทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศ ภาวะเช่นนี้ทำให้รัฐบาลไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนนโยบายและมีมาตรการยืดหยุ่นต่อการควบคุมจัดการผู้คนเข้าออกในเขตแดนอธิปไตยของตน เช่น จะพบว่านับตั้งแต่พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา มาตรการต่างๆ ในการจัดการปัญหาแรงงาน 3 สัญชาติพม่า ลาว กัมพูชาของรัฐบาลไทยได้ปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นเรื่อยมาตามข้อเรียกร้องของบริษัทธุรกิจเอกชนที่มีความต้องการจ้างแรงงานราคาถูก

ในแง่นี้เอง ชาวไทใหญ่ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มคนสัญชาติพม่าที่ “ถูกทำให้กลายเป็นคนพลัดถิ่น” จากรัฐชาติฝั่งหนึ่ง เมื่อพวกเขาก้าวข้ามแดนเข้ามายังรัฐชาติอีกแห่งหนึ่งในบริบทที่รัฐชาติไทยตกอยู่ภายใต้กระแสทุนนิยมโลกและระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่นายทุนต้องการแรงงานรับจ้างราคาถูกเพื่อลดต้นทุนการผลิต การหลั่งไหลเข้ามาของพวกเขาก็สอดคล้องกับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่กำลังขยายตัวอยู่ในปัจจุบัน ที่ซึ่งศรัทธาของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมต้องการแสวงหาผลตอบแทนสูงสุดจากรายได้/กำไรด้วยการลดต้นทุนการผลิตในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่า การลดต้นทุนจากปัจจัยการผลิต แรงงาน ที่ดิน ฯลฯ แรงงานของพวกเขาก็ได้กลายเป็นตัวลดต้นทุนการผลิตที่สำคัญของธุรกิจการค้าในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเช่นนี้และการพลัดถิ่นได้กลายเป็นสินค้าเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มทุนและรัฐชาติในภาวะเผชิญหน้ากับทุนโลกาภิวัตน์

ดังนั้น ธุรกิจบนฐานของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเพื่อการส่งออก ไม่ว่า เศรษฐกิจกึ่งอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกต่างประเทศ อย่างสวนส้ม สวนลิ้นจี่ องุ่น ตามแนวชายแดนไทยพม่า ตอนบน ตลอดจนธุรกิจการผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป โรงงาน อุตสาหกรรมอาหารทะเล ฯลฯ บริเวณชายแดนไทยพม่าตั้งแต่จังหวัดตากไปจนถึงจังหวัดระนองต่อเนื่องจนถึงอุตสาหกรรมการค้าและบริการในเมืองใหญ่ ต่างกำลังแสวงหาผลประโยชน์จากการพลัดถิ่นของคนที่ได้รับความสะดวกร่อนพลัดถิ่นจากพม่าเข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทยด้วยกันทั้งสิ้น

ชาวไทใหญ่พลัดถิ่น : แรงงานและการพลัดถิ่นที่กลายเป็นสินค้าของทุนและรัฐ

“ชาวบ้านบางคนถูกกดขี่จากทหารพม่า เช่น รับจ้างปลูกฝิ่นให้กับทหารพม่า โดยบอกว่าจะมีคนมารับซื้อ แต่ว่าต้องขายให้ทหารพม่าในราคา 3 ลิตร 500 จ๊าด แต่ไม่พอจะต้องเสียภาษีให้ทหารพม่าเป็นภาษีที่ดินอีก 500 จ๊าดต่อไร่ พอยาฝิ่นออกมาถ้าได้ประมาณ 3 จ้อยส์ ทหารพม่าจะเก็บภาษีในราคา 10,000 จ๊าดต่อหนึ่งจ้อยส์ แล้วยังบังคับขายฝิ่นให้กับตัวแทนทหารพม่าซึ่งเป็นพวกจีนฮ่อ โก่งอีกปรากฏว่า ปีนี้ (พ.ศ.2547) ชาวบ้านปลูกฝิ่นได้ผลน้อยไม่ถึง 3 จ้อยส์ ทหารพม่าก็เลยบังคับให้ชาวบ้านไปหาซื้อฝิ่นจากที่อื่นมาให้ครบ 3 จ้อยส์ บางคนไม่กล้าไปซื้อก็เลยเอาเงินหนีเข้ามาเมืองไทย” (นายจันทานันtha สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม 2547)

“นางออง” หนึ่งในกลุ่มชาวบ้านที่เพิ่งถูกบังคับโยกย้ายถิ่นฐานไปยังเมืองฉุยง เล่าว่า “พวกเราพักรวมกันอยู่ในบ้านหลังหนึ่ง มีทหารสล็อตเข้ามาเคาะประตูแล้วเรียกเราออกไปทีละคน 16 คนแรกเป็นชาย 12 คน หญิง 4 คน แล้วต่อมาก็มาเคาะประตูเรียกอีก 10 คนออกไป ต่อมาเราก็ได้ยินเสียงปืนดังขึ้น 16 คนแรกถูกฆ่า และต่อมาก็ได้ยินเสียงปืนขึ้นอีก ในกลุ่มคนที่ถูกฆ่ามีทั้งสามีฉัน น้องสาว ฉันแน่ใจว่าพวกเขาถูกฆ่าตายด้วย ฉันตัวสั่นด้วยความกลัว เลือดวิ่งพล่านทั่วตัว คิดอะไรไม่ออก ฉันคิดจะวิ่งหนี แต่พวกทหารก็ยืนอยู่ประจันหน้าฉัน ฉันคิดว่าฉันคงตายถ้าไม่มีลูกชายอยู่กับฉัน หนึ่งในผู้หญิงที่ถูกฆ่าทั้งลูกของหล่อนไว้ที่บ้าน เธออุทิศส่วบิบน้ำนมให้ทหารสล็อตเห็นว่าเธอมีลูกจริง แต่ผู้นำทหารสล็อตกลับบอกว่า ลูกของเธอก็ต้องตายด้วย จากนั้นเขาก็ฆ่าเธอทันที” (SHRF, 1998)

“กันนะ นาดิ” ชาวไทใหญ่ที่อพยพมาอยู่ที่ฝางพร้อมภรรยาและลูกอีก 3 คน เล่าว่า “เคยเป็นลูกหาบให้ทหารพม่าถึง 11 ปี พมามันมาจับเอาสัตว์เลี้ยงไปหมด พืชผักที่ปลูกเอาไว้ก็ถูกเอาไปกินไปใช้ตามใจ ทหารพม่าอยากได้อะไรเมื่อไรก็มาเอาไปเสมอ แต่ลูกหาบต้องห่อข้าวไปเอง ไม่มีน้ำให้ดื่ม ใครพูดพม่าไม่ได้ก็ไม่ได้กินน้ำ และยังถูกเก็บภาษีข้าวอีก ใครมีที่นา พม่าจะกำหนดภาษีเอง เอาสิบส่อกมาถึงยังข้าวขนไปเอง ถ้าใครไม่มีก็ต้องไปหาซื้อจากบ้านอื่นมาให้ หนักก็ไม่ได้ เพราะพม่าจะตามไปทำร้ายผู้ใหญ่บ้าน คบๆ ตีๆ ทุกคนจึงต้องหาข้าวมาให้ได้ ถ้าไม่มีเงินซื้อ ก็ต้องไปขโมยจากบ้านอื่นมาก่อน บางคนถูกบังคับให้ย้ายบ้าน บางคนถูกบังคับให้ทั้งบ้าน ทั้งไร่ ทั้งนา เข้าไปอยู่ในเมือง บางคนถูกบังคับให้ออกจากบ้านมาเมืองไทย บางคนถูกไล่ออกไปทั้งเมือง คนมีเงินมากจะเข้าไปอยู่ในเมือง คนจนถูกบังคับให้มาเมืองไทย” (เรณู 2546: 99-100)

“หนานอ้อย นวลแสง” เล่าว่า “อยู่ที่พม่าก็มีไร่นาพออยู่พอกิน ถ้าไม่มีพม่ารบกวาก็คงอยู่อย่างมีความสุข พม่าจะมาเอาผู้ชายไปเป็นลูกหาบ ถ้าไม่พอก็เอาผู้หญิงไปด้วย ของที่พม่าอยากได้ก็ต้องได้ไม่ให้ไม่ได้ จะถูกยิงตาย พี่น้องทางโน้นเหลือพี่สาวคนเดียวแก่มาแล้ว มาไม่ได้ อยู่ทางนี้สบายใจเอาลูกเอาหลานมาด้วย ตอนนี้ไม่ต้องกังวลว่าลูกหลานจะต้องไปเป็นทหารเป็นลูกหาบอีก” (เรณู 2546)

“ชายชาวไทใหญ่” อายุ 44 ปี ทำงานก่อสร้างในเมืองเชียงใหม่ “เราไม่มีไร่นาอีกแล้ว ทหารพม่าริบเอาทรัพย์สินเราไปหมด ที่โน้นเราไม่สามารถหารายได้ให้เพียงพอที่จะยังชีพได้ งานก็ไม่พอตลอดปี ที่นี้ดีกว่าในประเทศพม่า ค่าจ้างยังเพียงพอที่จะอยู่ได้ เราอยู่ที่นี้เกือบหนึ่งปีแล้ว เราจะไม่กลับไป เราไม่รู้ว่าจะหากินอย่างไรเมื่อกลับไป (กฤตยา 2543: 84)

“นางพง” สาวชาวไทใหญ่อายุ 21 ปี มาจากบ้านน้ำจาง เล่าเอาไว้ในหนังสือ License to Rape (SWAN.2002) ว่า “ได้เดินทางไปทำงานในค่ายทหารแคมป์กับเพื่อนๆสาวชาวไทใหญ่อีก 14 คน ขณะที่เพื่อนๆ ทำความสะอาดอยู่ในห้องอื่นๆ นายทหารพม่าได้มาเรียกคนให้ไปทำความสะอาดในห้องของเขา แต่แล้วเขาก็ปิดประตู เดินตรงมาหาและจับฉันไว้ ฉันตะโกนร้อง แต่เขาตบปากฉันและข่มขืนฉันในที่สุด เมื่อฉันกลับบ้านได้เล่าให้สามีฟัง เขาไปบอกผู้ใหญ่บ้านเพื่อไปเอาผิดกับนายทหารคนนั้น แต่ก็ถูกโต้กลับมา ฉันเสียใจ กลัวและรู้สึกอาย กินไม่ได้นอนไม่หลับ สามีฉันและญาติเข้าใจฉันและคอยให้กำลังใจฉัน ต่อมาเราก็นิมนต์มาอยู่เมืองไทย ”

“นางอิน” ลูกสาวร้านขายของชำในเมืองนายเล่าเอาไว้ในหนังสือ License to Rape (SWAN.2002) ว่า “ฉันถูกหลอกจากทหารสืบลอกให้ไปซื้อของที่เขาคต้องการขายในราคาถูกเพื่อนำมาขายที่ร้านขายของชำ แต่นายทหารและทหารอีก 10 คนจับฉันขังคุกและข่มขืนฉันเป็นเวลา 4 วัน เมื่อฉันได้รับการปล่อยตัว ฉันไปบอกพ่อแม่ ท่านพาไปโรงพยาบาลเพื่อตรวจร่างกาย และพ่อแม่ก็ไปบอกผู้ใหญ่บ้าน เขารู้สึกเป็นกังวลต่อความปลอดภัยของพวกเราบอกให้หาที่ปลอดภัยหลบซ่อนตัว ฉันจึงต้องออกจากบ้านหลบไปพักตามบ้านญาติและสุดท้ายหนีมาเมืองไทยพร้อมกับแม่ คนในหมู่บ้านฉันโกรธและประณามทหารเหล่านั้น หลังจากที่พวกเขาารู้เรื่องที่เกิดขึ้นกับฉัน ”

“แสง วรรณวล” เล่าว่า “คนในรุ่นหลังนี้ หนีพวกว่าพวกพม่ามา พม่าจะจับคนจนออกนอกประเทศ และสมคบกับพวกว่าแดง กดขี่คนจนโดยเฉพาะพวกไต พวกว่านี่ถ้ามันอยากได้ที่ดินเรา มันก็จะขอซื้อถูกๆ ถ้าเราไม่ขาย ว่าก็จะไปบอกพม่า พม่าก็มายกที่ดินเราขายให้แล้วก็เอาเงินไปเลย ที่นี้เราก็มืดมืดทำกิน”

คำบอกเล่าข้างต้นนับเป็นตัวอย่างประสบการณ์ร่วมของชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่ถูกรัฐบาลทหารพม่าในช่วงหลายปีที่ผ่านมากระทำการกดขี่ข่มเหง ใช้ความรุนแรง บ้างถูกกระทำรุนแรงโดยตรง บ้างหวาดกลัวต่อชะตากรรมในอนาคต การแสวงหาทางออกและอนาคตจึงเกิดขึ้นด้วยความหวังที่จะก้าวข้ามพรมแดนมายังฝั่งไทย

ในกลุ่มคนไทใหญ่พลัดถิ่นเหล่านี้บ้างเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำรุนแรงหรือการกดขี่ข่มเหงจากทหารพม่าหรือได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการอพยพเคลื่อนย้าย

ถิ่นฐานของรัฐบาลทหารจนไม่มีบ้านหรือที่ดินทำกินหรือญาติพี่น้องในพม่า ขณะที่อีกส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มชาวไทยใหญ่ที่ยังคงมีบ้านเรือน ที่ดินทำกิน และญาติพี่น้องอยู่ในเขตฝั่งพม่า หากแต่ได้รับผลพวงจากปัญหาการใช้ความรุนแรงของรัฐบาลทหารพม่าทำให้เกิดข้าวยากหมากแพงในประเทศ ดังเช่น “หนุ่ม” วัยรุ่นชาวไทยใหญ่อายุ 24 ปีเพิ่งเรียนจบชั้น 8 ในรัฐฉานมาหมาดๆ เล่าให้ผู้ศึกษาฟังระหว่างเที่ยวงานออกพรรษาที่วัดป่าเป้า เมืองเชียงใหม่ว่า เขาเพิ่งเดินทางมาจากเมืองตองก้อ ในรัฐฉานตอนใต้ได้ประมาณ 2 เดือน ได้ทำงานเป็นกรรมกรก่อสร้าง ที่ซึ่งพี่ชายของเขาทำงานมา 1 ปีก่อนหน้า “พี่ชายชวนมาทำงานเพราะอยู่บ้านก็หางานไม่ได้ เรียนจบแล้วไม่ได้ทำงาน มีเงินไม่พอและรู้สึกอยากจะมาเจอที่แห่งใหม่ที่น่าจะได้สนุกด้วย ได้เงินด้วย ก็เลยมาอยู่กับพี่ชาย”

“องหยิง” สาววัยรุ่นอายุยังน้อยประมาณ 18 ปี มาทำงานที่สวนส้มในเขตอำเภอฝาง เธอเองก็เป็นหนึ่งในคนหนุ่มสาวชาวไทยใหญ่ที่พกพาความอยากรู้อยากเห็นมาจากบ้านและความต้องการรายได้ เธอเล่าว่า “มาจากเมืองป๋น ในรัฐฉาน มาอยู่สวนส้มกับพี่สาวอีกคน ทำงานได้ 1 ปีแล้ว มาทำงานเมืองไทยดีเพราะได้เงิน และได้เห็นได้เจออะไรสวยๆ งามๆ อย่าง วันหยุดได้ไปเที่ยวในเมือง ได้ดูเสื้อผ้าสวยๆ หรืองานใหญ่ๆ อย่างงานกาชาด งานฤดูหนาว งานออกพรรษาก็ชอบไปในเมืองฝาง ได้เที่ยว”

“อ้วน” สาวชาวไทยใหญ่อายุ 20 ปี บอกว่า “อยากมาแสวงหาความก้าวหน้า ที่บ้านไม่มีงานทำ” หรือ “สุวรรณ” หนุ่มแห่งเวียงตองก้อ เพิ่งเดินทางเข้ามาในประเทศไทย 6 เดือนที่ผ่านมา บอกว่า “หางานทำไม่ค่อยได้ในพม่า หรือหาได้ก็ไม่พอกิน พอมีเพื่อนๆ มาทำงานที่เมืองไทย เขาก็เลยชวนมาทำงานด้วย คิดว่าอยู่ที่บ้าน มีเพื่อน มีงานทำ มีเงินใช้”

“พร” สาวชาวไทยใหญ่อายุ 32 ปี ทำงานเป็นแรงงานก่อสร้างอพาร์ทเมนต์ในเมืองเชียงใหม่เล่าว่า “มีลูกเล็กๆ 1 คนอยู่ที่บ้านในเมืองตองก้อในพม่า แต่ขอให้ลูกอยู่กับยายที่บ้านไปก่อน ซึ่งทำนาอยู่ที่นั่น นางพมิดคิดว่า ทำงานในเมืองไทยดีกว่า เพราะว่าได้เงินดีกว่าและข้าวของถูกกว่าที่ต้องจึ ที่ตองก้อข้าวของราคาแพงมาก ได้เงินวันละ 120 บาท เดือนละประมาณ 3,000 บาท และคิดว่า ถ้าเก็บเงินได้สัก 4-5 หมื่นบาทก็จะกลับบ้านแล้วเพราะคิดถึงลูกแต่กว่าจะกลับบ้าน ได้ก็ต้องคิดว่าจะเก็บเงินสำหรับค่ารถกลับบ้านอีก 10,000 กว่าบาท”

ในกลุ่มคนไทยใหญ่พลัดถิ่นเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นได้รับผลกระทบจากความรุนแรงโดยตรงหรือได้รับผลทางอ้อมจากภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองในประเทศ คนไทยใหญ่พลัดถิ่นเหล่านี้ได้กลายเป็นคนที่ “ถูกทำให้พลัดถิ่น” จากสาเหตุดังกล่าว ต้องระเห่ร่อนออกจากบ้านตัวเองเพื่อมาทำงานในประเทศไทย

ในประเทศไทยเราอาจแบ่งกลุ่มคนเหล่านี้ตามสถานะการถูกทำให้พลัดถิ่นออกเป็น 2 กลุ่มหลักๆ กลุ่มแรก คือ กลุ่มคนไทยใหญ่ที่เดินทางมาเป็นครอบครัว หลบหนีการคุกคามของทหารพม่า กลุ่มคนเหล่านี้ถูกปฏิเสธสถานภาพการเป็นผู้ลี้ภัยทางการเมือง จึงต้องแสวงหาทางรอดด้วยการรับจ้างทำงานเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัว ถือเป็นกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการอพยพโยกย้ายถิ่นฐาน

ของรัฐบาลทหารพม่าหรือกลวิธีอื่นๆ กับ *กลุ่มที่สอง* คือ กลุ่มวัยรุ่นนักรบที่ประสบภาวะเศรษฐกิจฝืดเคืองในประเทศพม่า จึงเข้ามาแสวงหางานหาโอกาสทางเศรษฐกิจ

ทั้งสองกลุ่มนี้เข้ามารับจ้างเป็นแรงงานไร้ฝีมือ ทำงานในอาชีพกรรมกรทั่วไป กรรมกรในกิจการประมง กรรมกรในโรงงาน ผู้รับใช้ในบ้าน งานแม่บ้าน ร้านอาหาร คนงานในฟาร์ม คนงานในแปลงเพาะปลูกพืช งานตัดฟันถางหญ้า เก็บหอม แต่อาชีพที่ได้รับความนิยมสำหรับแรงงานพลัดถิ่นมากที่สุดคือคนงานในแปลงเพาะปลูก ทำการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่ในเขตชายแดนอำเภอฝาง แม่ฮ่องสอน ไชยปราการมักจะทำงานในสวนส้ม

ในกลุ่มงานเหล่านี้พบว่า ค่าจ้างแรงงานของพวกเขาก็เข้ามาทำงานในเขตเชียงใหม่มีราคาถูกมากเมื่อเปรียบเทียบกับอัตราค่าแรงขั้นต่ำของแรงงานไร้ฝีมือที่เชียงใหม่จำนวน 149 บาทตามประกาศกระทรวงแรงงาน ฯ เดือนมกราคม พ.ศ. 2548 อย่างเช่น งานรับเหมาก่อสร้างโดยเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณวันละ 80-120 บาท ขณะที่งานแม่บ้าน ร้านอาหารได้รับเป็นรายเดือนตั้งแต่ 1,500-3,000 บาทขึ้นอยู่กับว่านายจ้างให้ที่พักและอาหารด้วยหรือไม่

ในบริเวณเขตอำเภอฝาง ไชยปราการและแม่ฮ่องสอนส่วนใหญ่ชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นที่เข้ามาทำงานในที่ต่างๆ จะได้รับค่าแรงแตกต่างกันไป แต่เมื่อเปรียบเทียบกับค่าแรงขั้นต่ำของคนท้องถิ่นแล้วยังคงได้รับต่ำกว่า เช่น ที่สวนส้ม โดยส่วนใหญ่คนท้องถิ่นจะได้รับค่าแรงวันละ 145 บาทแต่แรงงานไทยใหญ่พลัดถิ่นได้รับประมาณวันละ 80-120 บาท อย่างไรก็ตาม ค่าจ้างแรงงานที่ได้รับอาจแตกต่างกันไปตามเพศวัยและอายุงานของแต่ละคน แรงงานชายได้ค่าจ้างวันละประมาณ 100 บาทด้วยเหตุผลที่ว่าทำงานหนักและยากกว่า ขณะที่แรงงานหญิงได้ค่าจ้างเริ่มต้นที่ 80 บาท ส่วนแรงงานหญิงและชายที่ผ่านงานมาหลายปี มีความชำนาญและมีฝีมือในการทำงานก็อาจจะได้รับค่าแรงขึ้น บางคนได้รับวันละ 210 บาทก็มี แต่นั่นหมายความว่า พวกเขาได้ผ่านการทำงานมาแล้วไม่ต่ำกว่า 20 ปี

“คนทำงานที่นี้ส่วนใหญ่ทำงานกันมานาน คนที่ทำงานมากที่สุดทำมานานถึง 25 ปีก็มี ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งสวนแรกๆ ได้เงินเดือนตอนนี้เดือนละ 210 บาทต่อวันแล้วก็มี พวกที่อยู่นานก็จะได้เงินเดือนเพิ่มตามผลงานและระยะเวลาในการทำงานมานานแค่ไหน” (ผู้จัดการสวนส้ม 2 สิงหาคม 2547)

ในจำนวนค่าแรงรายวันประมาณ 100 บาท แรงงานไทยใหญ่ในสวนส้มต้องใช้สำหรับค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายประจำวัน โชคดีสวนส้มบางแห่งอาจให้ที่พักฟรี แต่เก็บค่าน้ำ ค่าไฟ แรงงานไทยใหญ่บางคนประหยัดค่าใช้จ่ายด้วยการออกไปเก็บเห็ด เก็บหน่อตามชายทุ่ง คั้นนา สวนส้มบางแห่งที่อยู่ใกล้ป่าหนองน้ำ ป่าและหนองน้ำ เหล่านี้ก็กลายเป็นแหล่งอาหารให้กับกลุ่มแรงงานชาวไทยใหญ่ที่จะได้เก็บผักหาปลา ขิงนกเพื่อเป็นอาหารให้แก่ครอบครัวได้บ้าง

ส่วนที่ร้านขายของใช้อุปโภคบริโภคขนาดใหญ่ที่อำเภอฝางที่รับแรงงานชาวไทยใหญ่ไว้ทำงานจำนวนเกือบ 20 คนทั้งแรงงานชาวไทยใหญ่หญิงชายเพื่อช่วยทำงานอันหลากหลาย บ้างผู้ขายช่วยขนของจัดของในร้าน ส่วนผู้หญิงช่วยดูแลความสะอาด จัดข้าวของในร้านและอื่นๆ พวกเขาทำงานตั้งแต่เช้า

โมงไปจนถึงสองทุ่มและหยุดงานประจำวันอาทิตย์และวันงานบุญสำคัญๆ ส่วนงานหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับปริมาณงานและคนที่เข้ามาในร้าน

รายได้ส่วนใหญ่ที่พวกเขาได้รับขึ้นอยู่กับเพศและอายุงานเช่นกัน ส่วนใหญ่ผู้ชายได้รับค่าจ้างรายวันประมาณ 100-120 บาท ส่วนผู้หญิงประมาณ 80-120 บาทแล้วแต่ระยะเวลาการทำงาน บางคนทำงานมานานเกินกว่า 5 ปีก็จะได้รับประมาณวันละ 120 บาท แต่แรงงานชาวไทใหญ่กลุ่มนี้ โชคดีที่ไม่ต้องจ่ายค่าอาหารเพราะเจ้าของร้านเลี้ยงดูครบสามมื้อแต่ต้องจ่ายค่าที่พักและค่าใช้จ่ายส่วนตัว

แต่ชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาในเขตอำเภอฝางอีกกลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มผู้อพยพที่เข้าไปอาศัยอยู่ตามทุ่งนา และรับจ้างทำงานรายวันตามที่ต่างๆ กลุ่มนี้ คือกลุ่มคนไทใหญ่ที่ถูกคุกคามจากทหารพม่าโดยตรง อพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะจากผลกระทบของโครงการบังคับย้ายถิ่นฐานของรัฐบาลทหารพม่าในรัฐฉานในช่วงปีพ.ศ.2539-2540 (ค.ศ.1996-1997) “ช่วง 6-7 ปีก่อนอพยพเข้ามาเป็นระลอกใหญ่เลย เพราะช่วงนั้นพมามันเข้าไปเผาบ้านแล้วไล่คนออกไป คนไทใหญ่ถูกทหารพม่ารังแกมาก บางครอบครัวถูกฆ่า ผู้หญิงถูกข่มขืน พวกเขาบางคนที่มีญาติก็เข้ามาเมืองไทยไปอยู่กับญาติ แต่คนที่ไม่มีญาติไม่มีที่ไปก็อพยพเข้ามาในเมืองไทย มาเมืองไทยก็ไม่มีที่จะไปไหนอีกไม่มีบ้าน ไม่มีหลักแหล่ง เพราะพวกเขาเป็นคนมาจากเมืองนอก ผิดกฎหมายเมืองไทย ก็ต้องแอบไปอยู่ตามทุ่งตามนา มาเป็นครอบครัวส่วนใหญ่ เป็นร้อยละ คนเลยที่อยู่ในทุ่งในนาก็เลยเรียกไทกลางดง”

กลุ่มคนพวกนี้จะสร้างเพิงหรือกระท่อมอยู่ตามทุ่งนา หรือข้างขออาศัยเพิงนาหรือที่พักของชาวบ้านในทุ่งนาเพื่อเป็นที่พักอาศัยชั่วคราว แล้วรับจ้างเจ้าของที่นั่นทำงานไปด้วย โดยส่วนใหญ่คนไทกลางทุ่งออกไปรับจ้างทำงานตามสวน คามไร่ นา เพราะไม่เสี่ยงต่อการถูกจับกุม แต่ก็สามารถรับจ้างทำงานทุกประเภท ทั้งทำงานในสวนส้ม ขึ้นแปลงหอม คัดหอม เก็บพริก หาเห็ด หาหน่อ หาของป่าขายในช่วงแรก ชาวบ้านที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงทั้งชาวไทใหญ่และคนเมืองจะให้การช่วยเหลือ โดยให้ทำงาน ให้ข้าวสารบ้าง แล้วออกจับปลา ยิงนก ล่าสัตว์ หรือเก็บผักหญ้าในไร่มาเป็นอาหาร เวลาต่อมามีองค์กรพัฒนาเอกชนและวัดที่อยู่ใกล้เคียงได้ให้การช่วยเหลือ ทั้งในเรื่องของการให้ข้าวสาร ให้งานทำ และสร้างสถานการศึกษาชั่วคราวให้กับลูกหลานชาวไทใหญ่ที่พ่อแม่ออกไปทำงานตอนกลางวัน เป็นต้น คนกลุ่มนี้ นายจ้างมักจะจ้างให้ทำงาน “เพราะว่าค่าจ้างแรงงานถูกมากประมาณ 20-30 บาทก็มี และคนไทกลางทุ่งไม่ค่อยรู้เรื่องอะไร ภาษาก็ไม่คล่องและมีความกลัวเจ้าหน้าที่รัฐอยู่มาก เพราะไม่มีบัตรอะไรเลย จึงยอมทำงานหาเงินหามา”

ในสถานการณ์ที่คนไทใหญ่ถูกทำให้พลัดถิ่นต้องหลบหนีความรุนแรงที่ถูกกระทำจากรัฐชาติแห่งหนึ่งข้ามพรมแดนมายังรัฐชาติอีกแห่งหนึ่ง แรงงานของพวกเขาก็ถูกทำให้พลัดถิ่นของพวกเขาได้ถูกฉกฉวยเอาประโยชน์จากทุนนิยมที่กำลังขยายตัวที่ชายแดน ที่ซึ่งการกดค่าแรงเพื่อให้ได้ค่าแรงต่ำเป็นสิ่งที่เป็นไปได้สำหรับคนกลุ่มนี้

กระบวนการทำให้กลายเป็นสินค้าของคนพลัดถิ่น

มาตรการผ่อนผันแรงงานสัญชาติพม่า: การร่วมมือกันระหว่างรัฐและทุน

ความกังวลใจของรัฐบาลต่อเรื่องคนต่างด้าว โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานพลัดถิ่นสัญชาติพม่าที่ถูกเอ่ยถึงเสมอคือความไม่แน่ใจต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในด้าน“ความมั่นคงของชาติ” ทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ความกังวลใจดังกล่าวได้ทำให้การกำหนดนโยบายของรัฐส่วนใหญ่ที่ผ่านมามุ่งเน้นไปที่ “การควบคุม” กวดขัน ไม่ให้มีการโยกย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างง่าย ๆ การมุ่งลดจำนวนคนพลัดถิ่นภายในประเทศด้วยการผลักดันออกนอกประเทศ การตั้งกฎเกณฑ์ที่รัดกุมต่อการทำงาน และการตั้งหน่วยงานทำงานตรวจสอบเฝ้าระวังตรวจตราการลักลอบเข้าเมือง เป็นต้น

แต่ในสถานการณ์ที่รัฐต้องเผชิญหน้ากับภาวะเศรษฐกิจทุนนิยมที่ขยายตัวมากขึ้นหลังทศวรรษ 2530 กลุ่มเศรษฐกิจบางประเภท อย่างเช่น อุตสาหกรรมการประมง การก่อสร้าง เหมืองแร่ ถ่านหิน โรงสีข้าว มีความต้องการกรรมกรหรือแรงงานไร้ฝีมือมากขึ้นเพื่อรองรับการขาดแคลนแรงงาน โดยเฉพาะแรงงานราคาถูกเพื่อลดต้นทุนการผลิต ปัญหาความต้องการแรงงานไร้ฝีมือในภาวะเศรษฐกิจขยายตัวในช่วงทศวรรษดังกล่าวสอดคล้องกับสถานการณ์การลักลอบเข้ามาทำงานของแรงงานพลัดถิ่นสัญชาติพม่า ลาว กัมพูชาจำนวนกว่าล้านคน โดยเฉพาะกลุ่มผู้อพยพสัญชาติพม่าที่ได้รับผลกระทบจากสงครามและความเดือดร้อนภายในประเทศพม่าซึ่งทยอยเดินทางเข้ามาในประเทศไทยนับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 ดังนั้น ทางออกของรัฐบาลไทยทางหนึ่งในการแก้ปัญหาเรื่องแรงงานพลัดถิ่น 3 สัญชาติหลักดังกล่าวนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2535 เป็นต้นมาคือ การผ่อนผันให้ผู้อพยพสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชาเข้ามาจดทะเบียนขอใบอนุญาตทำงานได้นับแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

การผ่อนผันให้ผู้อพยพสัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชาเข้ามาจดทะเบียนขอใบอนุญาตทำงาน นับตั้งแต่พ.ศ. 2535 เป็นต้นมานั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากความต้องการของรัฐบาลไทยแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่เกิดจากความต้องการของภาคธุรกิจเอกชนที่เรียกร้องและกดดันให้รัฐบาลไทยอนุญาตให้มีการจ้างแรงงานต่างชาตินั้น โดยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย สภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย สมาคมธนาคารแห่งประเทศไทย รัฐบาลไทยจึงต้องปรับมาตรการการควบคุมผู้หลบหนีเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมาย ด้วยการ“ผ่อนผัน”ให้บุคคลที่มีสถานะหลบหนีเข้าเมืองผิดกฎหมายสามารถทำงานได้ในลักษณะชั่วคราวตามเงื่อนไขที่รัฐกำหนดโดยใช้วิธีออกมติคณะรัฐมนตรี ประกาศผ่อนผันและวางแนวทางการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว

นโยบายผ่อนผันผ่านมติคณะรัฐมนตรี (ครม.) เกิดขึ้น 4 ครั้ง คือมติครม.17 มีนาคม พ.ศ. 2535 ผ่อนผันให้มีการจ้างแรงงานต่างชาตินี้เป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าหรือผู้หลบหนีเข้าเมืองได้ชั่วคราวในเขต 9 จังหวัดชายแดนคือ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ตาก กาญจนบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพรและระนอง โดยนายจ้างต้องนำลูกจ้างมารายงานตัวเพื่อขอประกันตัวและยื่นขอใบอนุญาตทำงาน ปีต่อปี ลูกจ้างต้องเสียเงินจำนวน 1,000 บาทและค่าประกันอีกคนละ 5,000 บาท แต่มติครม.ฉบับนี้ไม่

ประสบความสำเร็จในทางปฏิบัติเพราะค่าจ้างที่ถูกจ้างต้องเสียมากเกินไป ผู้ประกอบการจึงยังคงใช้แรงงานที่ไม่ได้รับการจดทะเบียนต่อไปซึ่งคุ้มกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับค่าจ้างเพียงแต่ค่าคุ้มครองให้กับเจ้าหน้าที่ตำรวจในท้องถิ่นบ้างครั้งคราวเท่านั้น

ต่อมารัฐบาลออกมติกรม. 25 มิถุนายนพ.ศ.2539 อีกครั้ง ด้วยเพราะภาคธุรกิจเอกชนเรียกร้องให้รัฐบาลไทยเปิดนโยบายผ่อนผันการจ้างแรงงานต่างด้าวให้ครอบคลุมพื้นที่กว้างขึ้นถึง 43 จังหวัด ทำงานได้ใน 8 กลุ่มอุตสาหกรรม คือ เกษตร ก่อสร้าง ประมงทะเล ต่อเนื่องประมงทะเล ขนถ่ายสินค้าทางน้ำ เหมืองแร่ถ่านหิน การผลิตและคนรับใช้ในบ้านและผ่อนผันให้จ้างงานได้ถึง 2 ปี มติกรม.ฉบับนี้ประสบความสำเร็จในแง่ที่ว่ามีความต้องการจดทะเบียนมากขึ้น เพราะเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินการถูกลงเหลือเพียง 2,500 บาทต่อลูกจ้างหนึ่งคนเท่านั้น ในปีพ.ศ. 2539-2540 จึงมีแรงงานต่างด้าวมาจดทะเบียนรวมมากถึง 303,088 คน เป็นแรงงานสัญชาติพม่ามากถึง 263,782 คน (87%) กัมพูชา 26,983 คน (9%) และชาวลาว 12,323 คน (4%) โดยแรงงานเหล่านี้ทำงานในอุตสาหกรรมก่อสร้างมากที่สุดถึง 33% รองลงมาคือ เกษตรกร 28% ประมงทะเล 18% งานรับใช้ในบ้าน 12%

แต่เมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในปีพ.ศ. 2540 ทำให้เกิดการว่างงานของแรงงานไทยจำนวนหลายแสนคน ในเดือนธันวาคมพ.ศ. 2540 รัฐบาลไทยประกาศผลักดันแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ จำนวนกว่า 300,000 คนออกนอกประเทศเพื่อขอให้นายจ้างรับแรงงานไทยเข้าทำงาน แต่ก็พบว่าผลการผลักดันแรงงานต่างด้าวออกไปกลับไม่มีผลในทางปฏิบัติเพราะแรงงานส่วนใหญ่ยังคงเดินทางย้อนกลับมาทำงานในเมืองไทยอีกหลังจากส่งตัวกลับไปเพียงไม่นาน ขณะเดียวกันภาคธุรกิจเอกชนของไทยก็ไม่สามารถหาแรงงานคนไทยที่พร้อมจะทำงานด้วยค่าจ้างแรงงานราคาถูก ดังนั้น คณะรัฐมนตรีจึงออกมติกรม.วันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2541 และมติกรม.วันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2541 เพื่อผ่อนผันให้มีการจ้างแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติได้อีก 1 ปี แต่มติกรม.ฉบับนี้เพิ่มพื้นที่อนุญาตผ่อนผันเป็น 54 จังหวัด มีจังหวัดตามชายแดน 13 จังหวัดและจังหวัดที่ทำกิจการประมงทะเลอีก 22 จังหวัด รวมทั้งกิจการที่ขาดแคลนแรงงานอย่าง สวนยาง ไร่อ้อย ฟาร์มเลี้ยงหมู โรงสีข้าวและการขนส่งทางน้ำอีก 19 จังหวัด ขณะที่ค่าจ้างในการจดทะเบียน การทำประกันเพื่อขอใบอนุญาตทำงานยังอยู่ที่ประมาณ 2,200-3,600 บาท

ในปีต่อมา ท่ามกลางมาตรการการผลักดันจับกุมและสกัดกั้นคนต่างด้าวที่ลักลอบเข้าเมือง รัฐบาลก็ยังออกมติกรม.วันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2542 ผ่อนผันให้จ้างแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติทำงานได้ใน 18 กิจการใน 37 จังหวัดที่ยังคงขาดแคลนแรงงาน อย่างไรก็ตาม ในปีดังกล่าวเกิดเหตุการณ์การยึดสถานทูตพม่าในประเทศไทยและจับตัวประกันเอาไว้เมื่อ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2542 ในระหว่างนี้มีการผลักดันแรงงานต่างด้าวออกนอกประเทศไปถึง 75,315 คนซึ่งเป็นแรงงานสัญชาติพม่า 70,835 คน

จดทะเบียน-จับกุมคนต่างด้าว: พิธีกรรมประจำปี

จากนั้นเรื่อยมา รัฐบาลได้ออกมติคณะรัฐมนตรีผ่อนผันให้นายจ้างจ้างแรงงาน 3 สัญชาติพม่า ลาว กัมพูชาทำงานได้ทุกๆ ปีและกลายเป็นปัญหาช่วงเวลาประจำปีสำหรับรัฐบาลที่จะต้องออกมติคณะรัฐมนตรีเมื่อสัญญาจ้างใกล้จะสิ้นสุดลงในเดือนสิงหาคมของทุกๆ ปี

จะพบว่าในทุกช่วงเดือนสิงหาคมตั้งแต่ปีพ.ศ. 2543-2546 คณะรัฐมนตรีได้ออกมติผ่อนผันให้มีการจ้างแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติและต่ออายุใบอนุญาตทำงานเพื่อให้ทำงานต่อไป หรือในช่วงปีพ.ศ. 2547-2548 ก็พบว่า รัฐบาลได้ประกาศให้นายจ้างและลูกจ้างแรงงาน 3 สัญชาติพม่า ลาว กัมพูชา มาจดทะเบียนความต้องการแรงงานและทำบัตรประจำตัวการทำงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางมาตรการผ่อนผันให้มีการจ้างงานแรงงานต่างด้าวของรัฐเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มธุรกิจเอกชน มีการเปิดให้ไปจดทะเบียนและจดทะเบียนแรงงานทุกๆ ปี แต่ชีวิตของแรงงานต่างด้าวยังคงต้องเผชิญกับภาวะสับสนยุ่งเหยิงอยู่เสมอ ที่ซึ่งชีวิตต้องขึ้นอยู่กับมาตรการและความเข้มข้นในการปฏิบัติงานของรัฐและเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2546 คณะรัฐมนตรีไม่อนุมัติให้มีการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่าจำนวน 12,000 คนที่เคยทำงานในปั้มน้ำมัน โรงแรม ร้านอาหาร โรงซ่อมรถ ร้านซักผ้า และร้านเสริมสวย ขณะเดียวกัน ในช่วงเวลาดังกล่าวแรงงานจำนวนมากถูกจับกุมและถูกส่งตัวกลับพม่าหลังหมดสัญญาจ้างในเดือนกันยายนพ.ศ. 2546 นอกจากนี้ ในเดือนเดียวกัน เจ้าหน้าที่ตำรวจได้บุกค้นวัดสันป่าเป้า จังหวัดเชียงใหม่เพื่อจับกุมพระและเณรที่ไม่มีบัตรประจำตัว (SHAN. 2003) และในเดือนพฤศจิกายนต่อมา สภาความมั่นคงแห่งชาติได้ประกาศแผนการสร้างศูนย์พักตัวชั่วคราวแรงงานต่างชาติก่อนส่งตัวกลับจำนวน 3 ศูนย์ที่จังหวัดตาก เชียงราย และระนอง ให้กับแรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่าที่ไม่ได้จดทะเบียนกับเจ้าหน้าที่รัฐ แรงงานที่ยังไม่ได้จดทะเบียนจะมีทางเลือกระหว่างจดทะเบียนภายใน 60 วันหรือรอการจับกุมจากเจ้าหน้าที่รัฐเพื่อส่งตัวกลับพม่า ซึ่งพบว่า จำนวนแรงงานต่างด้าวสัญชาติพม่าถูกจับกุมในช่วงปีพ.ศ.2546 มีจำนวน 115,633 คนจากแรงงานต่างด้าวทุกสัญชาติที่ถูกจับกุมทั้งหมด 189,486 คน

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปีพ.ศ. 2547 รัฐบาลพ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตรได้เริ่มวางนโยบายในการจัดระบบการจ้างแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติอย่างถูกกฎหมายขึ้นและหวังว่าจะแก้ไขปัญหาการลักลอบเข้ามาทำงานของกลุ่มคนพลัดถิ่นได้อย่างเป็นระบบ

เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2547 พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีได้ออกโฆษณาประกาศทางโทรทัศน์เพื่อประกาศความจริงจังของรัฐบาลต่อการดำเนินการกับปัญหาแรงงานต่างด้าว “ถึงเวลาที่ต้องยอมรับเสียทีว่า การจ้างแรงงานต่างด้าวเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับบางสาขาอาชีพ...ลูกจ้างที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนไม่มีสิทธิทำงานในประเทศ นายจ้างที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนลูกจ้างไม่มีสิทธิรับคนงานต่างด้าวเข้าทำงาน...”

ภายหลังคำประกาศของนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ภายในพื้นที่อำเภอไชยปราการ ผ่า และเม่อาย โดยเฉพาะในบริเวณสวนส้ม นายจ้างต่างเร่งทยอยนำแรงงานสัญชาติพม่าซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาว

ไทใหญ่ที่จ้างทำงานมายาวนาน แต่ไม่มีบัตรและจ้างเพียงเดินทางไม่ถึงหนึ่งปีไปจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวกันอย่างคึกคัก

“ช่วงนี้งานเยอะ พรุ่งนี้ต้องพาคนงานไปอำเภอ 150 คนยังไม่รู้จะวันไหน แต่ตอนนี้ต้องไปจดทะเบียนเพราะว่า ถ้าไม่ไปจด ปีหน้าจะลำบากมาก” หัวหน้างานที่ไร้สัมแห่งหนึ่งเล่าให้ฟัง

“ต้องหยุดงานกันหนึ่งวันเลย เตรียมจัดเอกสารให้ครบ แล้วก็ขนคนงานขึ้นรถไปที่อำเภอเพื่อขอจดทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าว คนอย่างนี้ล้นอำเภอกันเลย” หัวหน้างานไร้สัมอีกคนหนึ่งกล่าว

ตามสถิติการสำรวจและการรับรายงานตัวตามคำร้องขอจดทะเบียนคนต่างด้าวสัญชาติพม่าลาวกัมพูชาในปีพ.ศ. 2547 จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่าง 1-31 ก.ค.พ.ศ. 2547 พบว่า แรงงานต่างด้าวในเขต 3 อำเภอเข้ามาจดทะเบียนจำนวนมาก โดยที่อำเภอฝางมีแต่แรงงานสัญชาติพม่าซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยใหญ่ที่อพยพมาจากภูมิลำเนาจำนวน 18,835 คน อำเภอไชยปราการ 2,617 คน และอำเภอแม่อาย 8,535 คน (กรมการปกครอง จังหวัดเชียงใหม่ 2547) (โปรดดูตารางที่ 5 เพิ่มเติมในภาคผนวก)

ขณะที่ตัวเลขภาพรวมแรงงานต่างด้าวที่ทยอยมาจดทะเบียนแรงงานจำนวนมากนับเป็นตัวเลขแรงงานต่างด้าวที่มาขอจดทะเบียนมากที่สุดในประวัติศาสตร์ หนังสือพิมพ์โพสต์ทูเดย์รายงานยอดตัวเลขขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าวทั่วประเทศตั้งแต่วันที่ 1-31 กรกฎาคม พ.ศ. 2547 ว่ามีจำนวนผู้มาขึ้นทะเบียนแรงงานทั้งหมด 1.26 ล้านคน เป็นแรงงานสัญชาติพม่ามากที่สุดถึง 9.8 แสนคน (นับรวมชาวไทยใหญ่, มอญ, กะเหรี่ยง ฯลฯ ประชาชนที่มาจากประเทศพม่า) รองลงมาเป็นชาวกัมพูชา 2.2 แสนคน ชาวลาว 1.9 แสนคน ขณะที่มียาจำขังมาขึ้นทะเบียนจำนวน 2.1 แสนคนโดยแจ้งความต้องการแรงงานต่างด้าวมากถึง 1.3 ล้านคน

ขณะที่ข้อมูลตัวเลขการจดทะเบียนคนต่างด้าวอย่างเป็นระบบในปีพ.ศ. 2547 ของกระทรวงมหาดไทยพบว่า มีคนต่างด้าวสัญชาติพม่า ลาวและกัมพูชามาจดทะเบียนทั้งสิ้นถึง 1,284,920 คน แบ่งเป็นผู้อยู่ในวัยทำงาน 1,019,110 คน และผู้ที่ไม่ได้อยู่ในวัยทำงานจำนวน 103,082 คน ในจำนวนผู้ไม่ได้อยู่ในวัยทำงานแบ่งเป็นเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี จำนวน 93,082 คน กับผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปจำนวน 10,000 คน

ในจำนวนผู้อยู่ในวัยทำงาน มีผู้ได้รับใบอนุญาตทำงานจากกระทรวงแรงงานจำนวน 814,247 คน แบ่งเป็นชาวพม่า 610,106 คน ชาวลาว 99,352 คน และกัมพูชา 104,789 คน (สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว 2547) แต่ในจำนวนนี้มีผู้มาขอใบอนุญาตทำงานเพียง 814,247 คน ขณะที่อีกจำนวน 214,863 คนไม่ได้มาขอใบอนุญาตทำงาน (โปรดดูตารางที่ 4 เพิ่มเติมในภาคผนวก)

ความจริง หากย้อนกลับไปดูมาตรการจัดการแรงงานต่างด้าว การจดทะเบียนแรงงานต่างด้าว การต่ออายุบัตรแรงงานต่างด้าว และการผ่อนผันให้มีการจ้างงานแรงงานต่างด้าว กิจกรรมเหล่านี้ต่างเกิดขึ้นเป็นประจำทุกๆ ปี จนมีคำพูดติดปากกันว่า เป็นงานประจำปีในช่วงเดือนกรกฎาคม-สิงหาคมที่รัฐบาลจะต้องออกมติดิฉันะรัฐมนตรีเพื่อการผ่อนผันให้มีการจ้างงานแรงงานต่างด้าวต่อไป ขณะที่คนพลัดถิ่นซึ่งเข้ามาเป็นแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติจะต้องไปจดทะเบียนบัตรหรือต่ออายุบัตรทุกๆ ปี

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา แม้ว่า ในช่วงกลางปีพ.ศ. 2547 รัฐบาลได้ประกาศให้นายจ้างและลูกจ้างแรงงาน 3 สัญชาติไปลงทะเบียนเพื่อดำเนินตามมาตรการจัดการแรงงานอย่างเป็นระบบและหวังว่าจะหยุดการไหลทะลักเข้ามาของแรงงานได้ แต่ในปีพ.ศ. 2548 รัฐบาลก็ยังคงประกาศตามสื่อสาธารณะอีกครั้งในทำนองเดียวกันเพื่อให้ นายจ้างและลูกจ้างไปลงทะเบียนแสดงความต้องการแรงงาน และลงทะเบียนเป็นแรงงานทั้งในกลุ่มแรงงานและผู้มาใหม่ ดังนั้น เราอาจบอกได้ว่า การไปจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวหรือต่ออายุบัตรแรงงานต่างด้าวที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปีเปรียบเสมือน “พิธีกรรม” อย่างหนึ่งที่คนพลัดถิ่นในปฏิสัมพันธ์กับรัฐจำต้องปฏิบัติเป็นกิจวัตรประจำปีไม่ว่ามันจะมีผลในทางปฏิบัติหรือไม่ก็ตาม เช่น เราจะพบอุปสรรคมากมายในการจัดการปัญหาเรื่องการจดทะเบียน บางรายยังไม่ได้รับบัตรแรงงานในปีที่ผ่านมา แต่จะต้องไปต่ออายุบัตรในปีต่อไป หรือเมื่อคนพลัดถิ่นได้บัตรแรงงานบ้างก็เปลี่ยนงานเพราะเข้าใจว่าไปทำงานที่ใดก็ได้ เป็นต้น

การจับจ้องมองคนพลัดถิ่น: การจัดจำแนกและควบคุม

สำหรับมาตรการแก้ไขปัญหาแรงงาน 3 สัญชาติพม่า ลาว กัมพูชาของรัฐบาลชุดพ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตรอาจมีความแตกต่างจากรัฐบาลชุดก่อนๆ อยู่บ้าง ตรงที่ได้วางเป้าหมายให้การจ้างงานแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติเป็นแบบ “ถูกต้องตามกฎหมาย” มีการวางหลักการและระบบการทำงานหลักๆ คือ จัดระบบแรงงานต่างด้าว, กำหนดมาตรฐานการจ้างแรงงานต่างด้าว สกัดกั้นแรงงานต่างด้าวลักลอบเข้ามาทำงาน ปราบปรามจับกุมดำเนินคดีแรงงานต่างด้าว ผลักดันและส่งกลับแรงงานต่างด้าว ประชาสัมพันธ์การจัดระบบแรงงานต่างด้าว และติดตามประเมินผล ทั้งนี้ เพื่อสร้างระบบบริหารจัดการแรงงานต่างด้าวให้เกิดประสิทธิภาพ มีฐานข้อมูลเพื่อรองรับการทำงาน

ในระบบการจัดการแรงงานต่างด้าวปัจจุบันนั้น รัฐไม่เพียงแต่ผ่อนผันให้ผู้อพยพสัญชาติพม่า ลาวและกัมพูชาเข้ามาจดทะเบียนขอใบอนุญาตทำงานเท่านั้น แต่รัฐบาลยังให้ความสำคัญกับการใช้ “ความรู้” และ “ความชำนาญ” ของผู้ชำนาญการในหน่วยงานรัฐด้านต่างๆ ในการสร้างระบบจำแนกแยกแยะกลุ่มคน การให้ความหมาย การสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นด้วย

จะพบว่า องค์การของรัฐที่ต้องใช้ความรู้ ความชำนาญงานเฉพาะด้านเกี่ยวข้องกับการจัดการคนต่างด้าว โดยเฉพาะแรงงานพลัดถิ่นที่ถูกระบุว่าผิดกฎหมายมีด้วยกัน 6 หน่วยงานหลัก คือ สำนักบริหารทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, สำนักบริหารแรงงานต่างด้าว กรมการจัดหางาน กระทรวงแรงงาน, กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวงสาธารณสุข, และกระทรวงศึกษาธิการ

การใช้ความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้าน การให้ความหมายเหล่านี้เป็นไปเพื่อจัดจำแนกคนต่างด้าวผ่านเทคนิคและความรู้ที่อาจแยกได้ 3 แบบคือ

แบบแรก: การจับจ้องคนพลัดถิ่นผ่านคนใน

การจัดระบบแรงงานต่างด้าวในปีพ.ศ. 2547 ได้กลายเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง 5 หน่วยงานหลักที่เข้มข้นมากขึ้น คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงแรงงาน กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงกลาโหมและสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ที่กำหนดขั้นตอนการทำงานเอาไว้อย่างรัดกุม โดยกระทรวงแรงงานรับผิดชอบการจัดทำทะเบียนประวัติคนต่างด้าว กระทรวงสาธารณสุขทำการตรวจสุขภาพและประกันสุขภาพคนต่างด้าว ขณะที่วางมาตรการในการสกัดกั้นไม่ให้มีการไหลบ่าของผู้อพยพรายใหม่ๆ เข้ามาอีกโดยให้กระทรวงกลาโหมและสำนักงานตำรวจแห่งชาติรับผิดชอบ ซึ่งมาตรการใหม่ได้เน้นให้คนในชุมชนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจับกุมแรงงานพลัดถิ่น

เจ้าของสวนส้มแห่งหนึ่งกล่าวว่า “คนที่เข้ามาหลังวันที่ 19 พย. 2547 ถือว่าผิดกฎหมายหลบหนีเข้าเมือง คงไม่มีนายจ้างคนไหนกล้ารับหรือกล้าจ้างเข้ามาทำงานอีก เพราะว่าแต่ก่อนถ้าเรามีแรงงานเถื่อน เราขายให้ตำรวจก็จบเรื่อง ไม่เป็นไร แต่เดี๋ยวนี้รัฐบาลให้รางวัลนำจับ 40% กับคนที่แจ้งเบาะแสเรื่องแรงงานเถื่อน ทำให้มีการโกงและเข้าเมืองกันยากขึ้น”

การที่รัฐบาลเริ่มใช้ “คนในท้องถิ่น” เป็นมาตรการในการช่วยเป็นหูเป็นตาให้แก่รัฐบาลในแง่หนึ่งเป็นการช่วยให้การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐทำงานง่ายขึ้น ในการสืบหาขบวนการ ผู้นำพา ผู้ลักลอบแรงงานต่างด้าวเข้ามาในเมือง แต่ขณะเดียวกัน การจับจ้องมองคนต่างด้าว เพื่อการจำแนกและควบคุมคนต่างด้าวกลับมีความเข้มข้นขึ้น ไปพร้อมกับมาตรการอื่นๆ ไม่ว่า เพิ่มการลาดตระเวนและตั้งจุดตรวจจุดสกัดกั้นตามช่องทางสำคัญตามแนวชายแดน เพิ่มความถี่และความเข้มข้นในการลาดตระเวนตรวจจับ และปิดล้อมตรวจค้นพื้นที่เป้าหมายและพื้นที่ต้องสงสัยว่าจะเป็นพื้นที่หลบซ่อน

แบบที่สอง การจับจ้องมองผ่านบัตรประจำตัว

ต่อเมื่อรัฐไทยในสถานะปัจจุบันที่ต้องควบคุมดูแลชายแดน ในฐานะขอบเขตแห่งอธิปไตยเหนือดินแดน ขณะเดียวกันก็ต้องปรับตัวที่ไปกับกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมโลก การทยอยอพยพเข้ามาของชาวไทยใหญ่ในช่วงไม่เกิน 20 ปีที่ผ่านมาในฐานะแรงงานรับจ้างราคาถูกจึงสร้างภาวะกระอักกระอ่วนใจให้แก่รัฐไทยเป็นอย่างมาก ในด้านหนึ่ง รัฐต้องผ่อนผันให้มีการจ้างแรงงานอพยพ โดยเฉพาะแรงงานสัญชาติพม่า ลาวและกัมพูชาตามเสียงเรียกร้องของธุรกิจเอกชน ขณะที่อีกด้านหนึ่งภายใต้แนวคิดของชาติสมัยใหม่ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการควบคุมคนในดินแดนผ่านการระบุความเป็นพลเมืองไทย (Citizenship) และแนวคิดเรื่องเขตแดนอธิปไตย (territories) ความเป็นไทยใหญ่ในทางหนึ่งจึงถูกแบ่งแยกจากการถือบัตรประจำตัวที่แสดงสถานภาพแตกต่างกัน

“พวกแรงงาน คนไต้หวันเขามีแต่บัตรม่วง ไม่ใช่คนไทย เป็นพวกพม่า” คำกล่าวของชาวไทยใหญ่ที่อำเภอฝางบางคน สะท้อนให้เห็นว่าความเป็นไทยใหญ่ในบริบทที่รัฐไทยปัจจุบันให้ความสำคัญกับสถานภาพความเป็นพลเมืองไทยผ่านบัตรประจำตัว ชุดความคิดเดียวกันนี้ภายใต้วาทกรรมคนต่างด้าว/

ไร้สัญชาติ ความมั่นคงแห่งชาติ/ภัยต่อความมั่นคงของชาติได้มีอิทธิพลต่อการจัดจำแนกแยกแยะความเป็นไทใหญ่ไปด้วยโดยปริยาย

แม้ว่าพวกเขาจะเป็นคนไทใหญ่เหมือนกัน แต่การจำแนกแยกแยะความเป็นคนไทใหญ่ผ่านชุดความคิดเรื่องสถานภาพความเป็นพลเมือง บัตรประจำตัว กลับเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ซึ่งเราอาจกล่าวได้ว่า การจำแนกแยกแยะทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ต่างเป็นผลผลิตจากความพยายามที่รัฐชาติไทยใช้ในการควบคุมผู้คนเหนือดินแดน รัฐไทยสมัยใหม่ภายใต้วิธีคิดในการรักษาอธิปไตยเหนือดินแดนได้ใช้ “เทคโนโลยีแห่งอำนาจ” (technology of power) ในการควบคุมจัดการการเคลื่อนไหวของคนเดินทางเข้าออกในประเทศไทย โดยเฉพาะคนที่รัฐสงสัยว่าเป็นคนที่อาจทำลายความมั่นคงของชาติ หรืออีกนัยหนึ่งคือคนที่รัฐสงสัยว่าเป็น “คนอื่น” (the other) (ธงชัย 2530) หรือไม่ใช่ “คนสัญชาติไทย”

บัตรประจำตัวจึงเสมือนสัญลักษณ์แห่งอำนาจรัฐที่บ่งบอกถึงการควบคุมจัดการคนในแง่ของอิสรภาพการเดินทางเคลื่อนที่ของคน เพราะแต่ละบัตรแต่ละใบได้ให้นัยความหมายแต่ละความหมายแก่ผู้ถือบัตร ความหมายที่นับรวมไปถึงการให้สิทธิเสรีภาพในการเดินทางแก่ผู้ถือบัตรที่แตกต่างกัน การระบุว่าใครเป็นใคร มีความหมายอย่างไรและนำไปสู่การควบคุมจัดการอย่างไรคือผลที่จะตามมาแก่ผู้ถือบัตรประจำตัวนั้นๆ

โดยทั่วไปแล้ว คนทั่วไปที่เกิดในประเทศไทยมีสัญชาติไทยจะมีบัตรประจำตัวที่เรียกว่า บัตรประจำตัวประชาชน ซึ่งในแง่นี้ หากเป็นคนไทใหญ่ที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากยาวนานและ/หรือเกิดในเมืองไทย จึงถือบัตรประจำตัวประชาชนที่แสดงสถานภาพคนไทย ขณะที่กลุ่มคนไทใหญ่จำนวนหนึ่งที่อพยพเข้ามาในช่วงเวลาที่แตกต่างกันจะถือ “บัตรประจำตัวคนต่างด้าว” ที่มีความแตกต่างหลากหลายในการกำหนดการเคลื่อนไหว การเข้าออกนอกพื้นที่ ฯลฯ

ความจริงการกำหนดบัตรประจำตัวคนต่างด้าวเกิดขึ้นมาได้หลายสิบปีแล้ว แต่เมื่อทศวรรษ 2530 เมื่อสถานการณ์แรงงานพลัดถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองไทยมากขึ้น รัฐบาลไทยต้องการรู้จำนวนตัวเลขของแรงงานต่างด้าวรวมไปถึงคนต่างด้าวที่เดินทางเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองไทยไม่ว่าคนต่างด้าวเหล่านั้นจะเป็น ชนกลุ่มน้อย ผู้อพยพ ผู้ลี้ภัย ฯลฯ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยซึ่งได้รับนโยบายจากรัฐบาลจึงได้เริ่มดำเนินการขึ้นทะเบียนบุคคลที่ไม่มีสัญชาติไทยและการทำบัตรคนต่างด้าวประเภทต่างๆ ให้เป็นระบบมากขึ้น¹

¹ ปัจจุบันกรมการปกครองได้เตรียมขึ้นทะเบียนกลุ่มคนที่ไม่มีสัญชาติไทย โดยสะท้อนให้เห็นจากการจัดทำบัตรประเภทต่างๆ ไม่ว่า บัตรสำหรับชนกลุ่มน้อย 19 กลุ่มจำนวน 514,424 คน ซึ่งประกอบด้วย บุคคลบนพื้นที่สูง(บัตรสีฟ้า) อดีตทหารคณะชาติ(บัตรสีขาว) จีนฮ่ออพยพ(บัตรสีเหลือง) จีนฮ่ออิสระ(บัตรสีขาวขอบส้ม) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า(บัตรสีชมพู) ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่าหลังวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 (มีถิ่นที่อยู่ถาวร บัตรสีส้ม) ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่าหลังวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 (อยู่กับนายจ้าง บัตรสีม่วง) ญวนอพยพ(บัตรสีขาวขอบน้ำเงิน) ลาวอพยพ(บัตรสีฟ้าขอบน้ำเงิน) เนปาลอพยพ(บัตรสีเขียว) อดีตจีนคอมมิวนิสต์มาลาชา(บัตรสีเขียว) ไทลื้อ(บัตรสีส้ม) ผีแดงเหลือง(บัตรสีฟ้า) ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากเกาะกงกัมพูชา(บัตรสีเขียว) ก่อน 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520 ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากเกาะกงกัมพูชา(บัตรสีเขียว) หลัง 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520 ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากกัมพูชา(บัตรขาวขอบแดง) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทยเข้ามาก่อน 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 (บัตรสีเหลืองขอบน้ำเงิน) ผู้พลัดถิ่นสัญชาติ

สำหรับในพื้นที่การศึกษาในเขต 3 อำเภอ ไชยปราการ ฝางและแม่อาย จะพบว่า บัตรประจำตัวที่ทำการจำแนกแยกแยะคนไทใหญ่และผู้อพยพสัญชาติพม่าที่เข้ามาในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 5 แบบด้วยกัน คือ **แบบแรก** บัตรสีชมพู หรือ บัตรประจำตัวผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า กระทรวงมหาดไทยจัดทำทะเบียนประวัติควบคุมจำนวน โดยออกบัตรประจำตัวผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า (บัตรสีชมพู) เพื่อกำหนดว่า เป็นประชาชนจากประเทศพม่าที่อพยพเข้ามาประเทศไทยก่อนวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งบัตรดังกล่าวมีการสำรวจและตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงจำนวนการเกิดและตายเป็นระยะจนถึงปีพ.ศ. 2541 พบว่า มีผู้อพยพจากประเทศพม่าในกลุ่มนี้จำนวน 16,602 คน ซึ่งเป็นบุคคลที่ทางราชการผ่อนผันให้สามารถขออนุญาตทำงานได้ แต่ต้องอยู่ภายในพื้นที่เขตควบคุม (สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร 2542) บัตรดังกล่าวนี้จะออกให้ครั้งละ 6 ปี ผู้ถือบัตรสามารถขออนุญาตออกนอกสถานที่จากหน่วยงานรัฐในพื้นที่ได้ไม่เกิน 6 วัน **แบบที่สอง** บัตรสีส้ม หรือบัตรประจำตัวผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่าที่เข้ามาในถิ่นถาวรในประเทศไทย มีจำนวน 13,650 คน คือกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาหลังวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 กระทรวงมหาดไทยได้จัดทำทะเบียนประวัติและบัตรประจำตัวไว้ในปีพ.ศ. 2537 กลุ่มนี้ทางราชการผ่อนผันให้ทำงานได้ในเขตพื้นที่ควบคุม **แบบที่สาม** บัตรสีม่วงหรือบัตรแรงงาน เป็นกลุ่มที่เข้ามาเป็นแรงงานและอาศัยอยู่กับนายจ้าง (บัตรสีม่วง) กลุ่มนี้เป็นผลมาจากมติคณะรัฐมนตรีพ.ศ. 2535 ผ่อนผันให้มีการจ้างงานแรงงานพม่าได้ใน 10 จังหวัดชายแดน ซึ่งการตรวจสอบปีพ.ศ. 2541 พบว่ามีจำนวน 106,937 คน (สำนักงานกลางทะเบียนราษฎร 2542) **แบบที่สี่** บัตรสีฟ้า คือบัตรประจำตัวสำหรับบุคคลบนพื้นที่สูง ซึ่งหมายถึง ชาวไทยภูเขาและกลุ่มบุคคลอื่นที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงร่วมกับชาวไทยภูเขา แบ่งออกเป็นกลุ่มชาวไทยภูเขาดั้งเดิม กับชาวไทยภูเขาที่อพยพมาจากที่อื่น อย่าง พม่า ลาว จีนและเป็นกลุ่มที่ไม่ได้เกิดในประเทศไทย กระทรวงมหาดไทยได้ทำงานสำรวจคนบนพื้นที่สูง และกำหนดออกบัตรให้ในช่วงปีพ.ศ. 2542 บัตรนี้สามารถเดินทางได้ภายในจังหวัด แต่ห้ามข้ามเขตจังหวัดที่จำเป็นจะต้องขออนุญาตจากอำเภอหรือจังหวัด **และแบบสุดท้าย** บัตรเขียวขอบแดง คือบัตรชุมชนบนพื้นที่สูง เป็นบัตรที่เกิดจากการจัดทำทะเบียนประวัติของบุคคลที่อาศัยบนพื้นที่สูงที่ทำขึ้นใหม่ บัตรนี้ห้ามไม่ได้เดินทางออกนอกเขตอำเภอที่กำหนด หรือหากจะเดินทางต้องยื่นเอกสารเพื่อแจ้งแก่อำเภอ

ในปัจจุบัน ทุก ๆ บัตรประจำตัวได้รับการผ่อนผันให้มีการจ้างงานหรือทำงานในพื้นที่ได้มากขึ้นเมื่อผู้ถือบัตรทุกๆ ไปมาขอใบอนุญาตทำงานจากกรมการจัดหางานและทำการต่อใบอนุญาตทุกปี จนกว่าจะมีมติคณะรัฐมนตรีเปลี่ยนแปลงใด ๆ

ในการสร้างระบบจากบัตรประจำตัวดังกล่าวจะพบว่า หมายเลข 13 หลักของบัตรประจำตัวประชาชนต่างมีความหมายในแต่ละเลข แต่หมายเลขที่สำคัญที่สุดคือหมายเลขตัวแรกของเลขทะเบียน 13 หลัก เพราะเป็นการจัดประเภทของสถานะบุคคล ซึ่งแบ่งออกเป็น 7 ประเภทหลักคือ ประเภทที่ 1 คือ

พม่าเชื้อสายไทยเข้ามาหลัง 9 มีนาคม พ.ศ. 2519 (บัตรสีเหลืองขอบน้ำเงิน) ชุมชนบนพื้นที่สูง(บัตรสีเขียวขอบแดง) (กฤษฎา 2547) (โปรดดูตารางที่ 1 เพิ่มเติมในภาคผนวก)

คนที่เกิดและมีสัญชาติไทยโดยแจ้งเกิดภายใน 15 วันตามที่กฎหมายกำหนดเริ่มใช้เลขบัตรประชาชน สำหรับเด็กที่เกิดตั้งแต่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2526 ประเภทที่ 2 คือคนที่เกิดและมีสัญชาติไทยแต่แจ้งเกิดเกิน 15 วันตามที่กฎหมายกำหนด ประเภทที่ 3 คือคนไทยและคนต่างด้าวที่มีใบสำคัญคนต่างด้าวและมีชื่ออยู่ในทะเบียนบ้านก่อน 31 พฤษภาคม พ.ศ.2527 ประเภทที่ 4 คือ คนไทยและคนต่างด้าวที่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวและได้มีการย้ายเข้าในทะเบียนบ้านขณะที่ยังไม่มีบัตรประจำตัวประชาชน (ระหว่าง 1 มกราคม-31 พฤษภาคม พ.ศ.2527) ประเภทที่ 5 คือคนไทยและคนต่างด้าวที่มีใบสำคัญประจำตัวคนต่างด้าวอยู่แล้วได้รับอนุมัติให้เพิ่มชื่อและรายการบุคคลเข้าในทะเบียนบ้าน ประเภทที่ 6 คือคนต่างด้าวที่เข้าเมืองไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่มีมติคณะรัฐมนตรีให้เป็นบุคคลเข้าเมืองชอบด้วยกฎหมายและได้สิทธิอยู่ชั่วคราวและคนต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ประเภทที่ 7 คือ บุตรของคนประเภทที่ 6 ซึ่งเกิดในเมืองไทย ประเภทที่ 8 คือ คนต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตให้มีถิ่นที่อยู่ในประเทศไทยหรือคนต่างด้าวที่ได้รับสัญชาติไทยตามกฎหมาย (โปรดดูตารางที่ 2 เพิ่มเติมในภาคผนวก)

เกณฑ์การจัดประเภทตามตัวเลขบนระบบทะเบียนบุคคลเหล่านี้ทำให้จำแนกกลุ่มประชากรที่อยู่ในทะเบียนบุคคลได้เป็นกลุ่มใหญ่ๆ 5 กลุ่มคือ กลุ่มแรก คือ กลุ่มคนไทย/สัญชาติไทยหรือคนต่างด้าวที่มีถิ่นที่อยู่ถาวรใช้ระบบเลข 13 หลักๆ ที่ขึ้นต้นประเภทที่ 1-5 กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มคนที่ไม่มีสัญชาติไทยหรือชนกลุ่มน้อยที่ใช้เลขระบบ 13 หลัก หลักแรกจะขึ้นต้นด้วยเลข 6 ส่วนบุตรของคนกลุ่มนี้จะใช้เลขขึ้นต้นตัวแรกคือเลข 7 กลุ่มที่ 3 คือกลุ่มผู้หนีภัยจากการสู้รบ กำลังอยู่ในระหว่างการจัดเก็บทะเบียนประวัติทั้งระดับบุคคลและครอบครัว โดยจะคิดรูปพิมพ์และลายนิ้วมือ กลุ่มที่ 4 คือ แรงงานข้ามชาติผิดกฎหมาย ที่เคยจัดเก็บข้อมูลครั้งแรกในปีพ.ศ. 2541 แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จนกระทั่งล่าสุดในปีพ.ศ. 2546 ที่กรมการจัดหางานได้จัดเก็บข้อมูลการขึ้นทะเบียนแรงงานต่างด้าวอย่างเป็นระบบขึ้น มีการคิดรูป พิมพ์ลายนิ้วมือ พร้อมประวัติบันทึกเอาไว้ซึ่งกำลังพิจารณาตัวเลขแรกคือ เลข 0 และกลุ่มที่ 5 คือ กลุ่มชาวเขาที่อยู่นอกพื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งหมายถึงคนที่ถ้ากระบอก ได้จดทะเบียนรวม 14,602 คน ซึ่งทั้ง 5 กลุ่มดังกล่าวกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยได้ดำเนินการบันทึกรายละเอียด จัดทำทะเบียนประวัติเก็บข้อมูลไว้ในระบบคอมพิวเตอร์กลางที่สามารถเชื่อมโยงถึงกันจากทุกหน่วยงานของรัฐได้ (กฤตยา 2548: 28-29)

อย่างไรก็ตาม บัตรประจำตัวไม่ได้หยุดอยู่แค่เพียงการกำหนดคุณลักษณะของคนต่างด้าวผ่านบัตรประจำตัวหรือหมายเลข 13 หลักที่ระบุในบัตรเท่านั้น แต่ยังคงรวมไปถึงการที่รัฐดำเนินการควบคุมผู้คนเข้าออกผ่านการทำงานของหน่วยงานรัฐอย่าง เจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร ที่ด่านตรวจเพื่อเฝ้าระวังตรวจตราการเข้าออก หรืออีกนัยหนึ่ง ก็เพื่อควบคุมการเดินทาง จำกัดบริเวณและเสรีภาพในการเดินทางของผู้ถือบัตรแต่ละใบ ดังเช่น สิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้ถือบัตรสีต่างๆ ที่ถูกระบุตัวตนว่าเป็นชนกลุ่มน้อย ชาวไทยภูเขาหรือผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าที่ไม่สามารถเดินทางข้ามจังหวัดหรือจะต้องขออนุญาตจากหน่วยงานรัฐเพื่อเดินทางออกนอกเขตพื้นที่หวงห้าม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้เกิดขึ้นและกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันตาม

ด่านตรวจชายแดนที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหารและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทำงานหรือที่เรียกว่าปฏิบัติตามหน้าที่ที่ถูกกำหนดขึ้น

ดังนั้น บัตรประจำตัว ในสถานะที่เป็นหนึ่งในเทคนิควิธีแห่งอำนาจของประเทศไทย ในบริบทที่ประเทศไทยต้องการดูแลบริหารจัดการคนภายในประเทศ บัตรประจำตัว ภายได้ชุดความคิดเรื่อง ไร้สัญชาติ/พลเมือง คนไทย/คนต่างด้าว ภัยต่อความมั่นคง ในอีกนัยหนึ่งได้ทำการจำแนกแยกแยะความเป็นชาติพันธุ์ไทใหญ่ออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ด้วย

แบบที่สาม การจับจ้องผ่านการอนามัย

ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อคนต่างชาติเดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทย ตามพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว พ.ศ. 2521 กำหนดให้คนต่างชาติที่ต้องการใบอนุญาตทำงานจะต้องมีใบรับรองแพทย์รับรองว่าไม่เป็นโรคต้องห้ามตามกฎหมายว่าด้วยการไม่เป็นคนวิกลจริตหรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ไม่เป็นผู้เจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อน วัณโรคระยะอันตราย โรคเท้าช้างในระยะปรากฏอาการเป็นที่รังเกียจแก่สังคม โรคติดยาเสพติดให้โทษรุนแรงหรือโรคพิษสุราเรื้อรัง ขณะที่เมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานพลัดถิ่น 3 สัญชาติ คือ สัญชาติพม่า ลาว และกัมพูชากลับพบว่า รัฐมีความวิตกกังวลต่อความมั่นคงของประเทศในแง่ของสุขภาพอนามัยของคนในประเทศอย่างมาก คำถามสำคัญระหว่างสองกลุ่มแรงงานดังกล่าวคือ ทำไมรัฐบาลจึงปฏิบัติต่อทั้งสองกลุ่มในแง่ของสุขภาพแตกต่างกัน

วิธีคิดที่สำคัญเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวย้ายถิ่นผิดกฎหมาย โดยเฉพาะแรงงาน 3 สัญชาติที่แตกต่างจากกลุ่มคนอื่นๆ ตรงที่ว่า การเข้ามาไม่ถูกกฎหมายได้นำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่และการทำงานที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ผู้ย้ายถิ่นเหล่านี้มักมีมาตรฐานการครองชีพต่ำ (UN 1994: 186) กลุ่มคนเหล่านี้จึงเกิดภาวะเจ็บป่วยและตายก่อนวัยอันควร แรงกดดันทางเศรษฐกิจทำให้แรงงานเหล่านี้ต้องทำงานทุกอย่าง ไม่ว่า สิ่งที่เรียกว่า 3 D คือ งานที่เสี่ยงอันตราย (Dangerous) งานที่สกปรก (Dirty) และงานที่ยากลำบาก (Difficult) ก็เพื่อแลกกับค่าจ้างที่อยู่ในระดับต่ำกว่าระดับค่าจ้างแรงงานมาตรฐาน ไม่มีสิทธิต่อรอง ไม่ได้รับการคุ้มครองจากข้อบังคับตามกฎหมาย และเพราะสภาพการทำงานและความ เป็นอยู่ที่แออัดขาดสุขลักษณะในแหล่งเสื่อมโทรม ทำให้โอกาสของการแพร่ระบาดของโรคต่างๆ ตามมา แรงงานต่างชาติที่เข้ามาอย่างผิดกฎหมายเหล่านี้ จึงถูกมองเป็น “พาหะ” นำมาซึ่งโรคต่างๆ โดยเฉพาะ โรคติดต่อและโรคปรสิต

วิธีคิดเช่นนี้นำไปสู่การปฏิบัติในเชิงนโยบาย คือ นับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2539 เป็นต้นในช่วงที่รัฐบาลมีมติคณะรัฐมนตรีผ่อนผันให้มีการจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย ในช่วงแรกรัฐบาลไม่ได้เตรียมการมาตรการทางสาธารณสุข ได้แต่เพียงกำหนดโรคที่จะต้องควบคุมและป้องกัน 6 โรค คือ วัณโรค โรคเรื้อน โรคเท้าช้าง โรคซิฟิลิส โรคมาลาเรีย และโรคพยาธิลำไส้ ส่วนโรคที่ห้ามไม่ให้ทำงานมี 7 โรคคือ 1 โรคจิตฟั่นเฟือนหรือปัญญาอ่อน 2 วัณโรคระยะอันตราย 3. โรคเรื้อนที่ปรากฏอาการอันเป็นที่

นำรังเกียจแก่สังคม 4.โรคเท้าช้างที่ปรากฏอาการ 5.โรคซิฟิลิสระยะที่ 3 6. ดิควาเสฟติดให้โทษ และ7. โรคพิษสุราเรื้อรัง

แต่ในปีพ.ศ. 2541 รัฐบาลเริ่มให้แรงงานต่างชาติที่จดทะเบียนขออนุญาตทำงานเริ่มต้องซื้อบัตรประกันสุขภาพในราคาไม่ต่ำกว่าคนละ 500 ต่อปี มีแนวทางการวางแผนครอบครัว ส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค จนปัจจุบันนำไปสู่การจัดระบบงานสาธารณสุขในงานหลักๆ 4 ด้านคือ การตรวจสุขภาพประจำปี การบริการด้านการพยาบาล การบริการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค และการเฝ้าระวังโรค

ภายใต้ระบบการดูแลการสาธารณสุขต่อแรงงานต่างด้าว จะพบว่า มีหลักเกณฑ์ในการจำแนกประเภทของกลุ่มคนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโรค และทำการเฝ้าระวังคนในแต่ละประเภท ทั้งนี้ เพื่อความปลอดภัยทางด้านสาธารณสุขแห่งชาติ โดยภายหลังจากที่แรงงานต่างด้าว โดยเฉพาะแรงงานในกลุ่ม 3 สัญชาติดังกล่าวจดทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าวแล้ว พวกเขาทั้งหมดจะต้องทำการตรวจสุขภาพ ผลจากการตรวจสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุขได้จัดจำแนกประเภทกลุ่มแรงงานต่างด้าวออกเป็น 3 ประเภทหลักคือ

ประเภทที่ 1 หมายถึง พบปกติ คือ แรงงานต่างด้าวที่ได้รับการตรวจสุขภาพแล้วพบว่าผลการตรวจสุขภาพปกติ กลุ่มนี้จะต้องรับประทานยาดีอีซี (DEC-Diethyl Carbamazine) เพื่อควบคุมโรคเท้าช้างทุกๆ 6 เดือนและสามารถทำงานได้ชั่วคราวระหว่างรอการส่งกลับและสถานพยาบาลออกใบรับรองแพทย์เพื่อไปขออนุญาตทำงานจากสำนักงานจัดหางานจังหวัด

ประเภทที่ 2 หมายถึง พบโรคที่ต้องติดตามรักษา หมายถึงแรงงานต่างด้าวที่ได้รับการตรวจสุขภาพแล้วพบว่าตรวจพบโรคที่ต้องติดตามรักษา คือผู้ที่ผ่านการตรวจสุขภาพ แต่มีภาวะการติดเชื้อหรือเจ็บป่วยด้วยโรคติดต่อ ได้แก่ วัณโรค โรคเท้าช้าง โรคเรื้อน โรคซิฟิลิส โรคมาลาเรีย หรือโรคอื่นๆ ซึ่งจะให้การรักษาโรคที่พบแล้วให้แรงงานต่างด้าวทำงานได้ขณะติดตามการรักษา

ประเภทที่ 3 หมายถึงพบโรคต้องห้ามมิให้ทำงาน คือแรงงานต่างด้าวที่ได้รับการตรวจสุขภาพแล้ว แต่ไม่ผ่านการตรวจสุขภาพเนื่องจากพบโรคต้องห้ามไม่ให้ทำงาน ได้แก่ วัณโรคในระยะติดต่อ โรคเรื้อนในระยะที่ปรากฏอาการอันเป็นที่รังเกียจต่อสังคม โรคเท้าช้างในระยะที่ปรากฏอาการ โรคซิฟิลิสระยะที่สาม ดิควาเสฟติดให้โทษ โรคพิษสุราเรื้อรัง โรคจิตฟั่นเฟือนหรือปัญญาอ่อน หรือโรคอื่นๆ ให้ส่งแรงงานต่างด้าวคนนั้นกลับประเทศต้นทาง หรือหากยังส่งกลับไม่ได้หรือหากกลับมาอีกจะต้องจ่ายการรักษาตามคำแนะนำและเฝ้าระวังโรคต่อไป (โปรดดูตารางที่ 3 เพิ่มเติมในภาคผนวก)

ในปีพ.ศ. 2547 ปีที่นโยบายการจัดระบบแรงงานต่างด้าวเปลี่ยนแปลงไปโดยเน้นให้มี “การจ้างแรงงานต่างด้าวอย่างถูกกฎหมาย” ทำให้แรงงานสัญชาติพม่า ลาวและกัมพูชาออกมาขึ้นทะเบียนคนต่างด้าวทั้งหมด 1,284,920 คน ในจำนวนนี้ 817,254 คน เป็นผู้ที่ได้รับการตรวจโรคประกันสุขภาพแล้วพบว่าปกติ 672,636 คน (97.24%) แต่มีผู้เป็นโรคที่ต้องรักษาจำนวน 9,532 คน (1.38%) โดยมีโรควัณโรค 5,399 คน, โรคเรื้อน 8 คน โรคมาลาเรีย 273 คน โรคเท้าช้าง 222 คน โรคซิฟิลิส 3,092 คน โรค

พยาธิลำไส้ 375 คน นอกจากนี้พบคนที่เป็โรคติดต่อต้องห้ามทำงานจำนวน 809 คน (0.12%) แยกเป็น วัณโรคระยะติดต่อ 209 คน โรคเรื้อน 1 คน โรคเท้าช้างปรากฏอาการ 2 คน โรคซิฟิลิสระยะ 3 50 คน ดิซสาร์เซพติดให้โทษ 377 คน โรคพิษสุราเรื้อรัง 37 คน รวมไปถึงมีผู้ตั้งครรรค์จำนวน 9,383 คน (3.05%) ของผู้มาตรวจสุขภาพ ในกลุ่มคนเหล่านี้ ผู้ที่เป็นโรคร้ายแรง ทางกระทรวงสาธารณสุขจะทำการควบคุมรักษา ห้ามไม่ให้ทำงาน และเมื่อหายแล้วจะส่งกลับประเทศ ส่วนหญิงตั้งครรภ์ นายจ้างสามารถจ้างทำงานได้แต่บุตรที่เกิดจะต้องพิจารณาปัญหาเรื่องสัญชาติต่อไป (กรมการจัดหางาน 2547)

นอกจากการจัดประเภทแรงงานต่างด้าวในทางสุขภาพออกเป็นกลุ่มต่างๆ แล้ว เมื่อแรงงานต่างด้าวกลับเข้าไปทำงาน กระทรวงสาธารณสุขจำเป็นต้องปฏิบัติการทางสุขภาพอย่างต่อเนื่องผ่านการ “ควบคุมและป้องกันโรค” โดยมีการเฝ้าระวังโรคสำคัญๆ ที่คาดว่าจะเกิดในกลุ่มแรงงานต่างด้าว ซึ่งจากรายงานของกระทรวงสาธารณสุข (กฤตยา 2547: 167-198) ได้ทำการเฝ้าระวังโรคต่างๆ พบว่า โรคที่มีรายงานการเฝ้าระวังมากที่สุด 3 อันดับแรกคือ อุจจาระร่วง มาลาเรีย และวัณโรค โดยในปีพ.ศ. 2544-2546 พบว่ามีการรายงานโรคเฝ้าระวังในแรงงานต่างชาติเพิ่มขึ้นจาก 52 จังหวัดเป็น 69 จังหวัดทั่วประเทศ

นอกจากการจัดจำแนกประเภทของแรงงานต่างด้าวในแง่ของสาธารณสุข การสร้างระบบข้อมูลเพื่อให้เกิดความชัดเจนและความแน่นอนยังได้รับการพัฒนาขึ้น โดยในปัจจุบันสำนักพัฒนาระบบสุขภาพ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพเป็นหน่วยงานกลางรวบรวมข้อมูลผู้ป่วยหรือผู้มารับบริการที่เป็นคนต่างชาติทำการรวบรวมข้อมูลที่ได้รับมาจากสถานบริการของกระทรวงสาธารณสุขจากทุกจังหวัด เก็บรวบรวมข้อมูลหลักๆ คือ 1. ระบุผู้ป่วยต่างชาติที่มาใช้บริการ แยกกลุ่มมีบัตรประกันสุขภาพกับกลุ่มไม่มีบัตรประกันสุขภาพ 2. ข้อมูลการเกิดของเด็กต่างชาติ และข้อมูลหญิงต่างชาติวัยเจริญพันธุ์ในด้านอนามัยและเด็ก และการวางแผนครอบครัว 3. ข้อมูลค่าใช้จ่ายในการให้บริการต่อคนต่างชาติ 4. ข้อมูลการป่วยของคนต่างชาติแยกประเภทของโรค เพื่อแสดงอัตราความชุกของภาวะเจ็บป่วยของคนต่างชาติ และการพิจารณาโรคที่ต้องเฝ้าระวัง

การใช้ความรู้ด้านสาธารณสุข ประชากรศาสตร์ และมาตรการการเริ่มใช้คนในท้องถิ่นใน “การจับจ้างมอง” ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นเพื่อที่จะใช้ “การจับจ้างมอง” ดังกล่าวในการจำแนกแยกแยะว่าใครเป็นใคร ในแง่ตัวเอง คนไดนอก คนพลัดถิ่นชาวไทยใหญ่ที่อพยพข้ามฝั่งเข้ามาจึงตกอยู่ในกระบวนการจับจ้างมองผ่านคนใน ผ่านบัตรประจำตัว ผ่านการอนามัย ถูกจำแนกและควบคุมการเคลื่อนไหวผ่านการจับจ้างมองเหล่านี้ แน่นอนว่า การจับจ้างมองเพื่อการจำแนกคิดราว่าเป็นคนต่างด้าว เป็นแรงงาน ในแง่หนึ่งอาจเป็นเครื่องมือในการควบคุมการเข้าออก การเคลื่อนไหวของคน แต่อีกด้านหนึ่งนั้น มันได้กลายเป็นเครื่องมือที่เปิดโอกาสให้มีการแสวงหาประโยชน์เอกจากการพลัดถิ่นของชาวไทยใหญ่ด้วยเช่นกันจากการตีตราว่าเป็นคนต่างด้าว การถือบัตร การห้ามออกนอกเขตนำไปสู่การกำหนดงานและค่าจ้างแรงงานที่ถูกเอาเปรียบได้ง่าย

คนไทใหญ่พลัดถิ่นกับเครือข่ายอิทธิพลการค้าแรงงาน

ข่าวคราวการค้ามนุษย์จากแรงงานสัญญาติพม่าในรอบ 5 ปีนี้ มีให้ได้ยินได้ฟังอยู่บ่อยครั้ง อย่างเช่น กรณีที่หนังสือพิมพ์คมชัดลึกได้นำเสนอกระบวนการค้ามนุษย์ในเขตแม่สอด จ.ตาก² การที่แรงงานสัญญาติพม่าต้องการเข้ามาทำงานในไทยจะต้องจ่ายเงินค่าเดินทางไม่ต่ำกว่า 5,000-8,000 บาท โดยมีพ่อค้ารับส่งจากฝั่งพม่าและฝั่งไทยที่จะส่งต่อไปยังนายจ้างอีกทอดหนึ่ง

สำหรับชาวไทใหญ่พลัดถิ่นที่อพยพเข้ามาทำงานยังอำเภอไชยปราการ ผังและแม่สายก็ไม่แตกต่างกัน ไม่ว่าแรงงานอพยพชาวไทใหญ่ที่ทำงานในสวนส้ม แหล่งก่อสร้าง ร้านขายของชำ หรือแรงงานอพยพที่สร้างชุมชนย่อยๆ ขึ้นมาต่างเป็นตัวอย่างสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่าคนพลัดถิ่นเหล่านี้ไม่เพียงต้องเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐที่เข้ามากำกับดูแลเท่านั้น แต่ยังต้องเผชิญกับเครือข่ายของอิทธิพลท้องถิ่นที่ลักลอบนำเข้าแรงงานต่างด้าว นายหน้า พ่อค้าและนักธุรกิจ ที่จ้องฉกฉวยผลประโยชน์จากค่าหัวคิวในการพาข้ามแดน จัดหางาน และการกดขี่ค่าจ้างแรงงานในรูปแบบต่างๆ ดังเช่น “ธุรกิจส่งคนข้ามฝั่ง” ที่เกิดขึ้นในบริเวณที่ศึกษา

โดยคนที่ต้องการเดินทางเข้ามายังฝั่งไทยจะติดต่อกับ “คนนำทาง” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวมูเซอที่ทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครให้กับทหารพม่าที่บริเวณนากองมู ฝั่งพม่า หรือติดต่อกับชาวไทใหญ่ในแถบนั้น ในช่วงระยะเวลา 4-5 ปีที่ผ่านมา เมื่อเศรษฐกิจในประเทศไทยเริ่มเติบโตขึ้น มีความต้องการแรงงานและมีการจ้างงานมากขึ้นโดยเฉพาะในสวนส้ม ปัมน้ำมัน ร้านอาหาร กลุ่มคนนำทางซึ่งส่วนใหญ่อยู่แถวเมืองป๋น เมืองโตนจะคอยประชาสัมพันธ์บอกให้ชาวไทใหญ่ออกไปทำงานในประเทศไทย “ทหารพม่าจะไปคุยกับชาวบ้านว่า เศรษฐกิจในพม่าไม่ค่อยดี ให้ส่งลูกหลานไปทำงานที่เมืองไทยเถิด ที่นั่นเขารับเข้าทำงาน ยังต้องการคนทำงานอีกมาก ทั้งในสวนส้มและในอีกหลายๆที่” “นายจินดา” หนึ่งในผู้นำชาวไทใหญ่เล่าให้ฟัง

เมื่อชาวไทใหญ่ตัดสินใจจะเข้ามาทำงานในเมืองไทย พวกเขาจะต้องจ่ายค่าผ่านทางให้กับคนนำทางเป็นทอดๆ ไป อย่างเช่น พวกมูเซอที่นากองมู ซึ่งเป็นอาสาสมัครของทหารพม่าจะเป็นคนคอยดูแลฝั่งทางด้านพม่า โดยผู้ประสงค์จะเป็นแรงงานจะต้องจ่ายเงินค่าผ่านทางให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในฝั่งพม่าไม่ต่ำกว่า 3 ฝั่ง คือทหารพม่า (หรืออาสาสมัครของทหารพม่า) ทหารไทใหญ่และทหารว้า (เมื่อผ่านเขตการดูแลของทหารว้า) จากนั้น เดินเท้าเข้ามาเมืองไทยอีกเล็กน้อย เมื่อเดินทางเข้ามาถึงฝั่งไทยก็จะมีพวกกรมอเตอรืไซค์รับจ้างไปรอรับตามจุดต่างๆ ตามที่ตกลง อย่างเช่น ไปรับจากบ้านหนองอุฝองตรงข้ามกับบ้านอรุโณทัยบนก๊วผาออกในฝั่งไทย แรงงานไทใหญ่จะต้องเสียค่า “ค่าหลบตำรวจ” อีกจำนวน 500-1,500 บาทเพื่อให้พาไปส่งยังจุดที่ต้องการรับเข้าทำงานในเขตอำเภอฝาง เช่น จากบ้านลานผาอ่อนไปบ้านปิ่น เป็นต้น

² รายละเอียดใน http://www.komchadluek.com/komchadluek/special/scoop/2003_aug/labour.php

“มุ้ง” อายุ 40 ปี เดินทางมาจากเมืองหลวงพร้อมครอบครัวเมื่อ 7 ปีที่แล้ว และเดินทางไปๆ กลับ ๆ บ้านมา 2-3 ครั้ง เล่าให้ฟังว่า “การเดินทางมาจากพม่าตอนใต้สะดวกขึ้น มีรถโดยสารทั้งในเขตไทยและพม่า ไม่ต้องเดินเท้าแล้วนอนค้างหลายๆ คืนเหมือนแต่ก่อน ตอนนี้จะขึ้นรถจากพม่าผ่านเมืองโตนเพื่อแลกเงินพม่าเป็นเงินไทย เดินทางต่อมาถึงนากองมู นาป่ากัวและโป่งป่าแฆม ชายแดนไทยพม่า จากเขตพม่าก็สามารถเดินทางในเวลากลางวันได้ตามปกติ ไม่ถูกจับหรือถูกขัดขวาง แต่เมื่อผ่านเขตชายแดนไทยต้องรอให้เป็นเวลากลางคืนจะมีรถจักรยานยนต์รับจ้างมาติดค่อนัดแนะให้เดินข้ามแดนเพื่อหลบหลีกค่ายทหารของไทย...แต่คนใดที่เคยมาเมืองไทยแล้วจะกลับไปพม่าได้สะดวก เพราะรู้เส้นทางดีแล้วสามารถหลบหลีกไม่ให้ถูกเจ้าหน้าที่ของไทยและของพม่าจับได้” (สัมภาษณ์ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2547)

สำหรับคนนำทางส่วนใหญ่ในฝั่งไทยคือคนในพื้นที่ที่มีทั้งชาวไทยใหญ่ คนเมือง มุเซอร์ในแถบชายแดน เช่น แถบบ้านลานหรือบ้านปางม้า ที่รู้เส้นทางเข้าออกเป็นอย่างดี โดยส่วนใหญ่มีอาชีพขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง กลุ่มคนนำทางฝั่งไทยเหล่านี้มักไปรับแรงงานเข้ามาจากชายแดน โดยซ้อนท้ายจักรยานยนต์เข้ามา บางคนก็รู้ว่าจะไปยังจุดหมายใด ก็จะบอกมอเตอร์ไซด์ให้ไปส่งยังที่นั้นๆ แต่หากบางคนยังไม่มีจุดหมาย คนนำทางเหล่านี้ก็นำไปเสนอนายจ้างโดยตรงด้วยการขับรถมอเตอร์ไซด์รับจ้างนำคนงานมาตระเวนส่งตามสวนส้มบ้าง หรือแหล่งทำงานอื่นๆ เป็นต้น

จากข้อมูลที่พบในพื้นที่ อาจแบ่งแรงงานพลัดถิ่นชาวไทยใหญ่ที่เดินทางข้ามฝั่งเข้ามาทำงานในประเทศไทยที่ชายแดนไทยพม่าได้เป็น 2 กลุ่มคือ

1. กลุ่มที่มีญาติหรือรับอยู่ฝั่งไทย กลุ่มนี้จะจ้างรถจักรยานยนต์ให้พาไปส่งเพื่อหาญาติตามที่ต่างๆ อย่งไรก็ตาม ในกลุ่มนี้ จะพบว่า แรงงานที่เข้ามาทำงานในเมืองไทยไม่ใช่เป็นความประสงค์ของคนไทใหญ่เพียงด้านเดียวที่ต้องการเข้ามาทำงาน ขณะเดียวกันก็เป็นความต้องการของนายจ้างฝั่งไทยด้วย โดยในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาในช่วงการขยายธุรกิจสวนส้มในเขต 3 อำเภอหลัก นายจ้างต้องการแรงงานชาวไทยใหญ่มากเพื่อรองรับงานที่ล้นมือ พวกเขาได้ขอให้นายหน้าหรือหัวหน้าคนงานไทใหญ่ของตนไปตามญาติเพื่อมาเป็นแรงงานเพิ่มเติม ในกรณีเช่นนี้ ญาติที่อยู่สวนส้มรู้ว่าชาวไทยใหญ่ฝั่งพม่าไม่มีเงินก็อาจจะขอเงินจากเจ้าของสวนส้ม (พ่อเลี้ยง) ประมาณ 1,000-2,000 บาท เพื่อไปเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการเดินทางเข้ามาในฝั่งไทย แล้วขอให้เจ้าของสวนส้ม หักเงินจากพวกเขาหลังจากที่เข้ามาทำงานแล้ว กลุ่มนี้จะเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าเดินทางผ่านแดนประมาณ 1,000-1,500 บาทให้กับผู้นำทางหรือในบางกรณีก็ญาติไม่ค่อยสนิทกัน ส่วนใหญ่หากเข้ามาทำงานจะต้องมีคนรับประกัน ก็คือ คนไทใหญ่ด้วยกันเองที่รับประกันว่าคนที่มาทำงานจะทำงานได้นาน ซึ่งจะต้องจ่ายเงินเพิ่มขึ้นอีกประมาณ 1,000-2,000 บาท

2. กลุ่มที่ไม่มีญาติอยู่ในฝั่งไทย กลุ่มนี้จะหางานทำได้ยากลำบากมาก เพราะการไต่ถามหรือไม่ขึ้นอยู่กับความไว้วางใจ จะพบว่า กลุ่มแรงงานเหล่านี้ต้องตระเวนออกไปหางานทำเองและมักจะไม่ค่อยไต่ถามทำ โดยเฉพาะในสวนส้ม เนื่องจากเจ้าของสวนส้มไม่ค่อยไว้วางใจมากนัก ในกลุ่มนี้บางครั้งต้องเสียค่านายหน้าประมาณ 1,000-1,500 บาท บางทีก็สูงประมาณ 6,000-7,000 บาทต่อคน โดยจ่ายให้กับทาง

ฝ่ายพม่าแก่คนนำทางประมาณ 4,000-5,000 บาท แต่จะมาส่งยังฝั่งชายแดนเท่านั้น จากนั้น คนฝั่งไทยจะเป็นผู้รับช่วงต่อ โดยมีนายหน้าคนไทยคอยประสานงานหานายจ้างที่ต้องการแรงงานให้ ซึ่งจากคำสัมภาษณ์ปลัดอาวุโสอำเภอฝาง ระบุว่า มีจุดที่นายหน้าจะพักคนงานเอาไว้ เพื่อรอการประสานงานกับเจ้าของกิจการ เมื่อตกลงได้ก็จะนำไปส่งยังที่ต่างๆ (โครงการเอเชียศึกษา 2546)

นอกจากนี้ ยังพบบางรายที่ต้องประสบกับการกดขี่จากการเก็บค่านายหน้าราคาแพง เช่น “มู๋ย จิน” อายุ 20 ปี เดินทางมาจากเมืองแสนหวิพร้อมกับเพื่อนอีก 3 คนเล่าว่า “ใช้วิธีนั่งรถและเดินเท้าสลับกันเพื่อหลบทหารตามแนวชายแดน พอถึงแหล่งหลินก็จะมีรถมารับพร้อมกับจ่ายเงินให้กับคนไทยที่มารับเงินและส่งขึ้นรถเท่านั้น ค่าใช้จ่ายทั้งค่ารถ ค่านายหน้าที่คิดต่อให้รวมทั้งหมดประมาณ 20,000 กว่าบาท พวกเราเกือบจะถูกปล่อยทิ้งกลางทางแล้ว เพราะเงินหมด แต่โชคดีมีคนช่วยไว้ รวมเวลาเดินทางจากแสนหวิถึงเชียงใหม่นั้นทั้งหมดใช้เวลาประมาณ 7-8 วัน”

คนพลัดถิ่นเหล่านี้ ไม่เพียงต้องเผชิญหน้ากับอำนาจรัฐที่กระทำการรุนแรงในบ้านของตนเอง แต่กลับยังต้องเผชิญกับกลุ่มเครือข่ายของอิทธิพลท้องถิ่นที่ลักลอบนำเข้าแรงงานต่างด้าว นายหน้าพ่อค้าและนักธุรกิจ ที่ซึ่งฉกฉวยเอาผลประโยชน์จากค่าหัวคิวในการพาข้ามแดน การจัดหางาน และการกดขี่ค่าจ้างแรงงานในรูปแบบต่างๆ

สรุป

ปฏิบัติการของทุนและรัฐเกิดขึ้นจากการที่รัฐชาติและทุนในกระแสโลกาภิวัตน์ภายใต้ศรรกะแห่งทุนที่ต้องการแสวงหาผลกำไรสูงสุดด้วยการลดต้นทุนการผลิตได้แสวงประโยชน์จากการที่ชาวไทใหญ่ในประเทศพม่าถูกทำให้พลัดถิ่นโดยน้ำมือของรัฐบาลทหารพม่า การถูกทำให้พลัดถิ่นของชาวไทใหญ่ ในด้านหนึ่งพวกเขาต้องหลบหนีภัยสงคราม ความเดือดร้อนเข้ามายังประเทศไทย แต่ในเมืองไทย “แรงงาน” และการพลัดถิ่นของพวกเขาได้กลายเป็นสินค้าสำหรับรัฐไทยและทุนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมภายใต้ศรรกะแห่งทุนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

ชาวไทใหญ่ซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มคนสัญชาติพม่าที่ “ถูกทำให้กลายเป็นคนพลัดถิ่น” จากรัฐชาติฝั่งหนึ่ง เมื่อข้ามแดนเข้ามายังรัฐชาติอีกแห่งหนึ่งในบริบทที่รัฐชาติไทยตกอยู่ภายใต้ศรรกะทุนนิยมโลก และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่นายทุนต้องการแรงงานรับจ้างราคาถูกเพื่อลดต้นทุนการผลิต การหลั่งไหลเข้ามาของพวกเขาก็สอดคล้องกับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่กำลังขยายตัวในประเทศไทยที่ซึ่งความต้องการของทุนในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมกำลังแสวงหาการลดต้นทุนการผลิต แรงงานของคนพลัดถิ่นได้กลายเป็นตัวลดต้นทุนการผลิตที่สำคัญของธุรกิจการค้าในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเช่นนี้ การพลัดถิ่นและคนพลัดถิ่นได้กลายเป็นสินค้าเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของกลุ่มทุนและรัฐชาติในภาวะเผชิญหน้ากับทุนโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน

กระบวนการจับจ้องมองคนพลัดถิ่น มาตรการผ่อนผันแรงงานสัญชาติพม่า ลาว กัมพูชา จึงกลายเป็นความร่วมมือกันระหว่างทุนกับรัฐชาติ ด้วยการที่ทุนต่อรองกับรัฐ ใช้นโยบายและกฎหมายเปิด

ช่องและสบโอกาสให้มีการจ้างงานราคาถูก แม้ว่าด้านหนึ่งรัฐได้ใช้มาตรการแรงงานต่างด้าวและการจับจองมืองเป็นเครื่องมือในการปกป้องอธิปไตย ควบคุมคนเข้าออกในดินแดน แต่ว่าอีกด้านหนึ่ง กระบวนการจับจองมันได้กลายเป็นเครื่องมือที่เอื้ออำนวยในการสนับสนุนการแสวงหาประโยชน์จากการพลัดถิ่นของคนไทใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ด้วย

ดังนั้น การกดขี่ขูดรีดแรงงานจากค่าจ้างราคาถูกของนายทุน การโอนอ่อนผ่อนตามของรัฐในการตอบรับนายทุนที่ต้องการจ้างแรงงานราคาถูก การเก็บค่านายหน้า ค่าหัวคิวของกลุ่มอิทธิพลจากการเข้ามาเป็นแรงงาน คือ ความพยายามฉกฉวยเอาผลประโยชน์จากคนที่กำลังลำบาก “คนที่ถูกทำให้พลัดถิ่น” เฉกเช่นคนไทใหญ่ คนพลัดถิ่นชาวไทใหญ่จึงมิใช่สิ่งใดนอกเสียจากการกลายเป็น “สินค้า” ในปฏิบัติการของทุนและรัฐในบริบทเศรษฐกิจทุนนิยมโลกที่ได้สร้างกระบวนการการเอารัดเอาเปรียบผ่านการขูดรีดแรงงาน กดค่าจ้างและลดทอนศักยภาพการต่อรองของระบบแรงงานโดยรวมไปด้วย

บทที่ 5

ไถใน-ไถนอก: พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนทางชาติพันธุ์
ในบริบททุนนิยมและรัฐชาติไทย

บทนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า การที่ชาวไทใหญ่ถูกทำให้กลายเป็นคนพลัดถิ่นและกลายเป็นคนไร้รัฐพลัดถิ่นมาจากที่อยู่จากปฏิบัติการของรัฐพม่าและรัฐไทย คนพลัดถิ่นชาวไทใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำการรุนแรงของรัฐพม่าในช่วงประมาณ 10-20 ปีที่ผ่านมาเหล่านี้ เมื่อข้ามแดนเข้ามายังฝั่งไทย สภาพการกลายเป็นคนพลัดถิ่นได้ผลักดันให้พวกเขาไม่มีทางเลือกมากนัก การขายแรงงาน คือทางเลือกหนึ่งที่ต้องแสวงหาทางรอดในเมืองไทย และตรงนี้เอง การขายแรงงานของพวกเขาก็มีราคาถูกได้กลายเป็นปมขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจ การแย่งงานกันทำระหว่างคนที่ต้องดิ้นรนที่ข้างเป็น คนเมืองและข้างเป็นคนไทใหญ่ด้วยกันเอง

ปมความขัดแย้งทางเศรษฐกิจระหว่างชาวไทใหญ่ที่เกิดขึ้นทั้งจากกรณีตัวอย่างของบ้านเวียงหวายกับบ้านต้นสูง (ดังจะนำเสนอต่อไป) และความขัดแย้งจากการแย่งงานทำที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป อาจบอกได้ว่า เป็นผลผลิตของปฏิบัติการทุนนิยมในกระแสเศรษฐกิจทุนนิยมโลก และการเปลี่ยนผ่านของราชอาณาจักรพม่าและรัฐชาติไทยไปสู่การค้าเสรีธุรกิจไร้พรมแดนมากขึ้น สถานการณ์เหล่านี้นอกเหนือจากเปลี่ยนแปลงสถานภาพของคนไทใหญ่ในพม่าให้กลายเป็นคนพลัดถิ่นในเมืองไทยและเป็นคนไร้รัฐต้องอพยพจากบ้านเกิดเมืองนอนของตัวเองแล้ว ปฏิบัติการการเปลี่ยนผ่านของรัฐชาติผนวกกับทุนนิยมยังได้สร้างผลกระทบต่อ “ความเป็นไทใหญ่” ความเป็นชาติพันธุ์ที่แต่เดิมนั้นเคยวางอยู่บนพื้นฐานของความเป็นเมืองต่างๆ ให้มีความซับซ้อน ความขัดแย้งไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และถูกจำแนกแยกแยะออกเป็นกลุ่มต่างๆ ภายใต้บริบทของพลังอำนาจเหล่านี้

บ้านเวียงหวาย -บ้านต้นสูง: สัมพันธภาพระหว่างคนไทใหญ่

บ้านเวียงหวาย เป็นชุมชนขนาดใหญ่ในเขตตำบลม่อนปิ่น อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวนครัวเรือนมากกว่า 400 ครัวเรือน มีประชากรโดยรวม 2,335 คน ในเขตการปกครอง ชุมชนบ้านเวียงหวายจะประกอบไปด้วย บ๊อค (กลุ่ม) บ้านหลากหลายกลุ่มบ้านและกลุ่มบ้านบริวาร โดยมีบ้านเวียงหวายเป็นบ้านหลักจำนวนกว่า 200 ครัวเรือน ที่เหลือประกอบด้วยบ้านต้นสูง 75 ครัวเรือน บ้านไม้ไผ่ ลวกกว่า 20 ครัวเรือน บ้านเชิงพระธาตุ 40 ครัวเรือน และบ้านหลังเตา 43 ครัวเรือน ส่วนกลุ่มบ้านบริวารของบ้านเวียงหวาย ได้แก่ บ้านห้วยหมากเหลี่ยมเก่าและบ้านห้วยหมากเหลี่ยมใหม่

แต่หากพิจารณาในทางประวัติศาสตร์แล้ว บ้านเวียงหวายคือบ้านของกลุ่มคนไทใหญ่ที่อพยพมาจากภูมิลำเนาเป็นร้อยปีแล้ว ที่ซึ่งอาณาบริเวณนี้เคยเป็นจุดแวะพักของพ่อค้าวัวต่าง ม้าต่างทั้งชาว